

І. ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ

УДК 911.3

Пестушко Валерій Юрійович,
кандидат географічних наук, доцент

Національний авіаційний університет,
м. Київ, Україна, e-mail: pestushko54@gmail.com

АВІАЦІЙНІ ПАСАЖИРСЬКІ ПЕРЕВЕЗЕННЯ І ТУРИЗМ: ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ

Мета: дослідження сучасного стану та перспектив авіаційних пасажирських перевезень в міжнародному туризмі як передумов стратегічного планування туристичного бізнесу.

Методика: збір, аналіз, систематизація та узагальнення новітніх статистичних даних Всесвітньої туристичної організації і Міжнародної організації цивільної авіації щодо авіаційних перевезень в туризмі.

Результати: отримано дані щодо динаміки авіаційних перевезень в туризмі у поточному столітті, з'ясована соціально-економічна роль авіаційних перевезень в туризмі, визначена структура пасажирських авіаперевезень за туристичними регіонами.

Наукова новизна: визначено сучасні тенденції і перспективи подальшого використання авіаційних засобів транспортування на ринку туристичних послуг.

Практична значимість: результати дослідження можуть бути використані як у навчальному процесі при підготовці фахівців з туризму, так і при тактично-стратегічному плануванні туристичного бізнесу.

Ключові слова: авіаційні пасажирські перевезення, туризм.

УДК 911.3

Пестушко Валерій Юрьевич,
кандидат географических наук, доцент

Национальный авиационный университет, г.
Киев, Украина, e-mail: pestushko54@gmail.com

АВИАЦИОННЫЕ ПАССАЖИРСКИЕ ПЕРЕВОЗКИ И ТУРИЗМ: ОСОБЕННОСТИ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ

Цель: исследование современного состояния и перспектив авиационных пассажирских перевозок в международном туризме как предпосылок стратегического планирования туристического бизнеса.

Методика: сбор, анализ, систематизация и обобщение новейших статистических данных Всемирной туристической организации и Международной организации гражданской авиации по авиационным перевозкам в туризме.

Результаты: получены данные о динамике авиационных перевозок в туризме в текущем столетии, выяснена социально-экономическая роль авиационных перевозок в туризме, определена структура пассажирских авиаперевозок по туристическим регионам.

Научная новизна: определены современные тенденции и перспективы дальнейшего использования авиационных средств транспортировки на рынке туристических услуг.

Практическая значимость: результаты исследования могут быть использованы как в учебном процессе при подготовке специалистов по туризму, так и при тактико-стратегическом планировании туристического бизнеса.

Ключевые слова: авиационные пассажирские перевозки, туризм. Ключевые слова: авиационные пассажирские перевозки, туризм.

UDC 911.3

Pestushko Valery Yuriyovych,
Ph.D. (Geography), Associate Professor

National Aviation University, Kiev, Ukraine,
e-mail: pestushko54@gmail.com

AVIA PASSENGER TRANSPORTATION AND TOURISM: INTERACTION FEATURES

Purpose: a study of the current state and prospects of avia passenger transportation in international tourism as prerequisites for strategic planning of the tourism business.

Methodology: collection, analysis, systematization and synthesis of the latest statistical data of the World Tourism Organization and the International Civil Aviation Organization on avia transportation in tourism.

Results: data on the dynamics of avia transportation in tourism in the current century were obtained, the socio-economic role of avia transportation in tourism was clarified, and the structure of avia passenger transportation by tourist regions was determined.

Scientific novelty: the current trends and prospects for the further use of avia transportation means in the tourist services market are identified.

Practical significance: the results of the study can be used both in the educational process in the development of experts in tourism, and in the tactical and strategic planning of the tourism business.

Keywords: avia passenger transportation, tourism.

Постановка проблеми. Авіація і туризм нерозривно пов'язані один з одним. Авіація задовольняє нагальні потреби туристів у швидкому й безпечному перевезенні, а туризм – забезпечує зростання обсягів повітряних транспортних перевезень. Саме тому у вересні 2015 р. в контексті 21-ої сесії Генеральної асамблеї Всесвітньої туристичної організації (UNWTO) у Медельїні, в Колумбії дана поважна організація разом із Міжнародною організацією цивільної авіації (ICAO) презентували нову спільну стратегічну заяву «Туризм і повітряний транспорт в інтересах розвитку». У ній підкреслюється потенціал повітряного транспорту і туризму для поліпшення соціально-економічного процвітання. Після прийняття Медельїнської заяви, ICAO та UNWTO приділяють особливу увагу взаємозв'язку між туризмом та авіаційними пасажирськими перевезеннями. Про це свідчить зокрема й виступ на 22-й Генеральній асамблеї UNWTO (Ченду, Китай, 2017 р.) Генерального секретаря ICAO Фан Лю, яка у черговий раз підкреслила важливе значення взаємозв'язку між розвитком авіації і розвитком туризму [5].

Новий етап тісного співробітництва двох відомих міжнародних організацій є цілком логічним і зайвий раз свідчить про непересічне значення наукових досліджень проблематики взаємодії авіації і туризму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Час від часу різні аспекти використання авіатransпортних засобів в туризмі знаходять своє відображення у відповідних публікаціях [8-16]. Разом із тим, слід зазначити, що ринок авіаційних перевезень є досить мінливим, що вимагає постійного моніторингу. З іншого боку, безперервне поповнення статистичної бази даних авіаподорожей і туристичних прибуттів дозволяє зробити нові узагальнення в контексті туристичного майбутнього

авіаційного транспорту. Саме це й зумовило вибір теми даного дослідження та визначило його актуальність.

Мета. Проаналізувати та узагальнити наявні статистичні дані щодо стану авіаційних перевезень в туризмі, визначити тенденції і перспективи їх подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Авіацію інколи називають каталізатором туризму. І певною мірою даний вислів має силу. Адже завдяки зростанню швидкості, безпеки і комфорту транспортування, авіаційний транспорт, як ніякий інший, стимулює сучасні глобальні тенденції розвитку туризму – переважання темпів зростання кількості подорожей між різними регіонами (близько 5%) над внутрішньорегіональними поїздками (близько 4%) [7]. Іншим словами, йдеться про те, що сучасні туристи, що нині є набагато обізнанішими, досвідченішими і «сміливішими» порівняно зі своїми попередниками, усе більше схилиються до далеких подорожей, прагнучи при цьому відвідати щонайбільшу кількість DESTINAЦІЙ за одну повноцінну подорож.

Статистика чітко демонструє, що авіаційні перевезення тут є пріоритетними. Так, в 1980 р. частка авіаподорожей складала лише 38% від загальної кількості подорожей, що було здійснено туристами за участю різних засобів транспортування. Але уже наприкінці минулого, 20-го століття, аналітики UNWTO прогнозували перехоплення авіатранспортом ініціативи. Так і сталося. В 2004 р. частка авіаційних пасажирських перевезень на ринку туристичних послуг зросла до 43% від загальної кількості здійснених подорожей. А наступного року вона уперше перевищила частку таких перевезень автотранспортом [7]. Відтоді розрив між двома основними конкурентами неухильно зростає на користь авіаційного транспорту (Табл.1.).

Табл.1.

Розподіл туристичних подорожей у світі за засобами транспортування, % (за даними [7])

Рік	Транспортний засіб			
	Авіа	Авто	Водний	Залізниця
2004	43	45	7	4
2005	45	43	7	5
2006	46	43	7	4
2007	47	42	7	4
2008	52	39	6	3
2009	53	39	5	3
2010	51	41	6	2
2011	51	41	6	2
2012	52	40	6	2
2013	53	40	5	2
2014	54	39	5	2
2015	54	39	5	2
2016	55	39	4	2
2017	57	37	4	2

У подальшому темпи розвитку туристичних перевезень авіатранспортом продовжували зростати і, як наслідок, з 2008 р. обсяги туристичних прибуттів у світі за допомогою авіації перевищують туристичні потоки за участю будь-яких інших засобів транспортування разом узятих. За останні майже 1,5 десятиліття щорічні зростання туристичних прибуттів у світі повітряним шляхом порушувалися лише два рази (2010-2011 рр.), що було зумовлено глобальною економічною кризою (рис.1.).

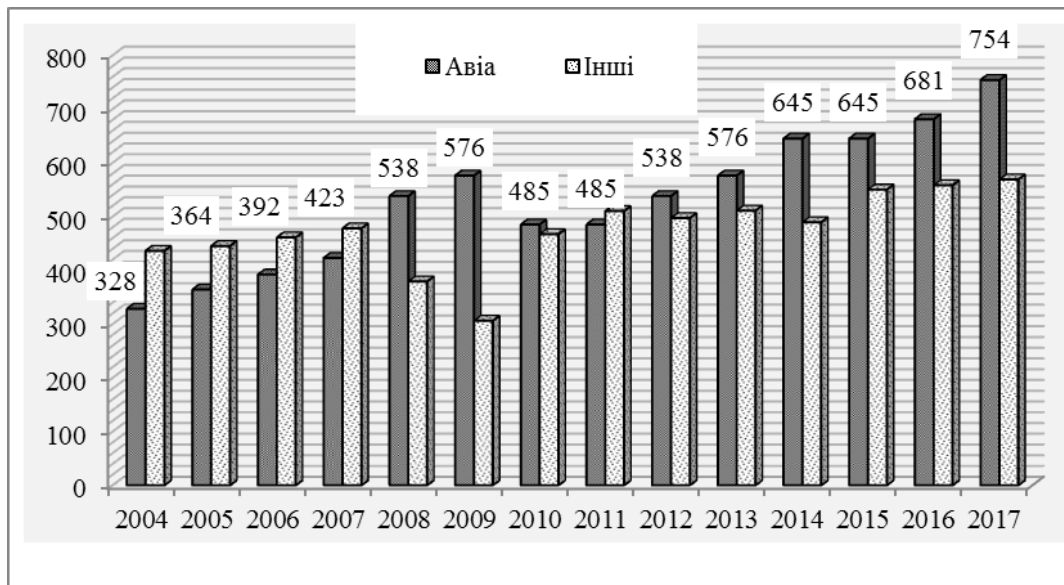

Рис.1. Динаміка туристичних прибуттів у світі за засобами транспортування, млн. осіб (за даними [7])

Нині лідерство авіаперевезень є беззаперечним. Середня завантаженість літаків (81%) значно вища, ніж у інших видах транспорту. Кожного дня здійснюється 120 тис. авіарейсів, завдяки чому перевозиться 12 млн. пасажирів. Близько 1300 авіакомпаній із загальним парком більш ніж 31 тис. літаків обслуговуються майже у 4 тис. аеропортів світу.

За даними ІКАО, в 2017 р. за допомогою авіації було перевезено загалом 4,1 млрд. пасажирів. За прогнозами, на кінець 2018 р. ця цифра складатиме 4,4 млрд., а до 2036 р. обсяг річних авіаперевезень зросте майже вдвічі і становитиме 7,8 млрд. [4].

Понад половину обсягів пасажирських авіаперевезень (58,5 %) припадає на внутрішніх пасажирів, а 41,5% – на міжнародних. При цьому більша частина загальних перевезень здійснюється у двох регіонах світу – Азійсько-Тихоокеанському регіоні (АТР) і Америці, яким поступається Європа. Аутсайдерами серед регіонів є Близький Схід та Африка (рис.2.). Серед країн лідерами за обсягом загальних пасажирських авіаперевезень є США, Китай і ОАЕ [1,2,4].

Натомість за обсягом міжнародних авіаперевезень лідером є Європа, яка помітно випереджає АТР (рис.3.). Разом із АТР вона забезпечує лівову частку пасажиропотоку. Найбільші обсяги міжнародних пасажирських

авіап перевезень серед окремих держав у США, ОАЕ та Великобританії [1,2,4]. При цьому через особливості географічного положення понад половину усіх туристичних прибуттів до цих країн здійснюється саме повітряним шляхом.

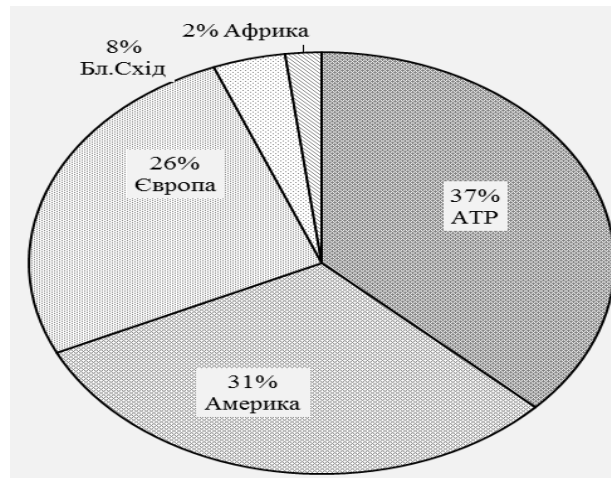

Рис.2. Структура загальних пасажирських авіап перевезень за регіонами

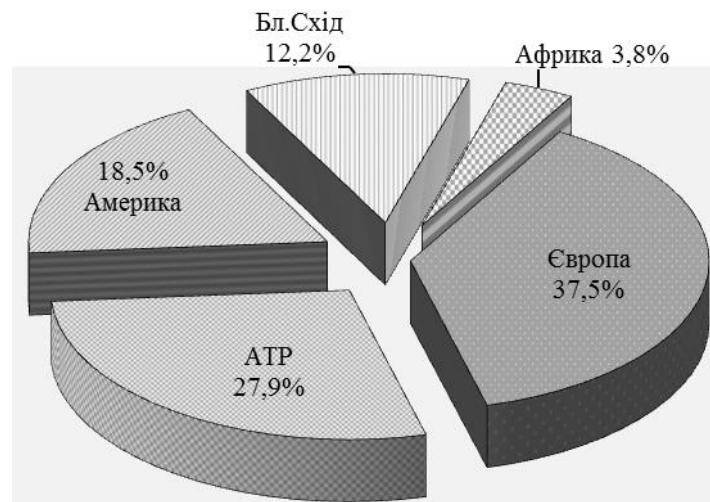

Рис.2. Структура міжнародних пасажирських авіап перевезень за регіонами

Авіація, забезпечуючи зростання туристичних потоків, посилює економічну та соціальну функцію туризму. Адже завдяки активному використанню туристами повітряного транспорту зростають і доходи від туризму, і зайнятість в індустрії туризму. Загалом у світі повітряний транспорт щорічно підтримує близько 36,9 млн. робочих місць у секторі туризму і забезпечує надходження близько 898 млрд. доларів США до світового ВВП [1]. Щоправда за регіонами соціально-економічна роль авіаційних перевезень в секторі туризму помітно відрізняється.

Так, наприклад, у 2016 р. завдяки витратам міжнародних туристів, які прилетіли до Європи, регіон отримав за рік 293 млрд. дол. США. Крім того, тут було забезпечено 5,1 млн. робочих місць. В АТР витрати іноземних туристів, які прибули авіаційним транспортом, складали дещо

менше – близько 288 млрд. доларів США. Натомість кількість робочих місць, які було створено у цьому регіоні завдяки подорожуючим повітрям, значно більша – приблизно 20,5 млн.

Близько 215 млрд. доларів США отримала економіка Америки, де завдяки подорожам іноземних туристів було забезпечено 5,1 млн. робочих місць. Іноземні туристи, що прибули до Близького Сходу повітряним шляхом залишили тут 66,1 млрд. доларів США і дозволили зберегти 1,3 млн. робочих місць. У той же час витрати іноземних туристів, які вилетіли до африканських країн забезпечили внесок в економіку регіону у розмірі 35,9 млрд. доларів США і підтримали 4,9 млн. робочих місць [1].

Слід зазначити, що наведений рейтинг регіонів за витратами міжнародних туристів, які скористалися у своїх подорожах авіаційним транспортом відповідає загальному рейтингу регіонів за доходами від міжнародного туризму. А порівняння цих рейтингів свідчить про те, що подорожуючі авіатранспортом забезпечують понад половину усіх доходів регіонів від міжнародного туризму. Найвища частка доходів, що була забезпечена іноземними туристами, які прибули повітряним шляхом – в АТР, де вона становила 78% від усіх доходів регіону. Натомість у Європі вона складала 65,5%.

Наведені дані відображають загальні тенденції у суперництві Європи та АТР на міжнародному ринку туристичних послуг, де останній робить помітні успіхи, у т.ч. й щодо авіаційних перевезень міжнародних туристів. Серед причин цього, передусім, політика лібералізації візового режиму, яку сповідають у більшості країн АТР. За UNWTO серед усіх туристичних регіонів найменше проблем з візовим режимом саме в АТР, де зазвичай практикується віза у місці прибуття, а також широко розповсюджена електронна віза. Водночас, Європа в цілому дотримується жорстких візових вимог. Зокрема більшість європейських субрегіонів взагалі не надають можливості отримати візу після прибуття, віддаючи перевагу традиційній візі [3].

Серед чинників, що сприяють успіхам АТР на світовому туристичному ринку й розбудова належної інфраструктури авіатранспорту. За кількістю літаків (8455) і аеропортів (1273), які обслуговують пасажирів, АТР серед інших регіонів поступається лише Америці (10272 і 1368 відповідно). Деякі азійські міжнародні аеропорти за загальним пасажирообігом входять до провідної десятки світу – Пекін (2-е місце у світі), Токіо (4-е), Гонконг (7-е), Шанхай (9-е місце у світі). Звертає на себе увагу і той факт, що найпопулярніше місто світу – Бангкок (понад 20 млн. міжнародних прибуттів) посідає 9-е місце у світовому рейтингу аеропортів за обсягом міжнародних пасажирів (48,8 млн.). Серед інших азійських аеропортів, які вирізняються за цим показником – Гонконг (3-е місце у світі), Сінгапур (6-е місце), Корея (7-е) і Тайвань (10-е) [1,3].

Перспективи авіаційних перевезень в туризмі обнадійливі. Кількість подорожей повітряним транспортом, як очікується, продовжуватиме зростати і буде випереджати кількість подорожей іншими видами

транспорту. Правда темпи зростання будуть не такими швидкими, як раніше. Упродовж минулих трьох десятиліть темпи приросту подорожей за допомогою авіатранспорту помітно перевищували подорожі іншими видами транспорту – щорічно на 5,2% проти 3,4% відповідно. Але на період до 2036 р. це співвідношення зміниться на 3,4% щорічно проти 3,2% для інших видів транспорту. [7]. Щодо окремих регіонів, то найвищі темпи зростання авіаційних подорожей очікуються у країнах, що розвиваються. Так, на Близькому Сході обсяги авіаційних подорожей зростатимуть упродовж наступних двох десятиліть приблизно на 5,8% щорічно. В АТР авіаперевезення зростатимуть приблизно на 5,5% на рік, а в Латинській Америці – на 4,2%. Натомість в Європі авіаперевезення зростатимуть лише на рівні 3,4% щорічно, ще менше у Північній Америці – приблизно на 2,7% на рік. За будь яких умов це збільшення, у свою чергу, призведе до зростання економіки та робочих місць, які підтримуються галуззю повітряного транспорту.

Популярність авіаційних перевезень, у т.ч. й серед туристів зумовлена багатьма чинниками. Варто зазначити, що авіаційний транспорт є одним з найбезпечніших засобів транспортування людей по всьому світу. У середньому, за оцінками, є одна фатальна аварія на кожні 16 мільйонів польотів. Важливим чинником, що впливає на вибір засобу транспортування є безумовно його вартість. За прогнозами ЮНВТО вартість транспортних перевезень з 2010 до 2030 року зростатиме щорічно на 1,4%. При цьому вартість повітряного транспорту буде зростати у середньому за рік на 1,1% упродовж періоду з 2010 по 2030 рік. Отже, вартість проїзду іншими видами транспорту буде продовжувати зростати швидше ніж вартість авіаперевезень [4].

Висновки. Обсяги туристичних прибуттів у світі за допомогою авіації упродовж поточного загалом зростали і на сьогодні перевищують туристичні потоки за участю будь-яких інших засобів транспортування разом узятих. Завдяки активному використанню туристами повітряного транспорту зростають доходи від туризму, а також зайнятість в індустрії туризму. За туристичними регіонами соціально-економічна роль авіаційних перевезень в секторі туризму помітно відрізняється. Серед нинішніх лідерів провідне місце посідає Європа, до найперспективніших належить АТР. Очікується, що у подальшому кількість подорожей повітряним транспортом продовжуватиме зростати і буде випереджати кількість подорожей іншими видами транспорту.

Список використаних джерел:

1. Aviation benefits beyond borders-2018. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://aviationbenefits.org/>
2. ICAO. Facts & Figures. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.icao.int/sustainability/Pages/FactsFigures-Data.aspx>
3. MasterCard 2018 . GlobalDestinationCitiesIndex 2015.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: Tourism Towards 2030. Global Overview
4. Uniting Travel. Travel & Tourism - a force for good in the world. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unitingtravel.org/>

- 5.UNWTO/ICAO High-level forum on tourism and air transport for development. Monday, 14 September 2015, Medellín, Colombia.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/unwto_icao-high-levelforumrev2_en.pdf
- 6.World Tourism Organization (UNWTO). Visa Openness Report 2015. January 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/docpdf/2015visaopennessreportonline.pdf>
- 7.World Tourism Organization UNWTO [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www2.unwto.org/>
- 8.Балабанов Г.В., Ткачук Л.М. Аналіз процесів взаємодії у системі авіація-туризм // Науковий вісник Ін-ту міжнародних відносин НАУ. Серія: Економіка, право, політологія, туризм. – К.: Вид-во «НАУ-друк», 2010. – Вип. 1. – С. 171–179.
- 9.Балабанов Г.В., Ткачук Л.М. Розвиток авіаційного транспорту як чинник підвищення конкурентоспроможності України на світовому ринку туристичних послуг // Географія та туризм: Наук. зб. – К.: Альтерпрес, 2011. – Вип. 14. – С. 159–166.
10. Борисюк О.А., І.В.Заря. Конкурентоспроможна база авіаційного транспорту в умовах розвитку туристичних компаній // Географія та туризм: зб. наук. праць. – К.: Альтерпрес, 2011.– Вип. 22. – С. 18-27.
11. Борисюк О.А. Авіатранспортна система як чинник розвитку міжнародного туризму в Україні //Туристичний бізнес: світові тенденції та національні пріоритети: матеріали V міжнар. наук.-прак. конф. – Х.: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2011. – С. 28–34.
12. Дудник І.М., Борисюк О.А. Питання територіальної організації авіатранспортної інфраструктури як чинника розвитку туризму в Україні // Туризм і гостинність в Україні: стан, проблеми, тенденції, перспективи розвитку: I міжнародна наук.-прак. конф., 1–2 листопада 2012 р. – Черкаси: Брама-України, 2012. – С. 277–283.
13. Пестушко В.Ю. Тенденції розвитку світових туристичних перевезень //Взаємодія транспорту і туризму: тенденції, проблеми, перспективи. Зб. Наук.праць.–К.:Принт-центр,2012.–С.34-39.
14. Пристайко О. П., Панасюк І. П. Вплив туристичної галузі на функціонування авіакомпаній // Економіка. Фінанси. Право : інформаційно-аналітичний наукометричний журнал. – 2017. – №4. – С. 31-34.
15. Ткачук Л.М. Трансформації в сфері авіаційних перевезень: виклики для туризму// Географія та туризм: зб. наук. праць. – К.: Альтерпрес,2013. –Вип.21. –С. 79-84.
16. Уварова Г. Ш. Українська авіація на міжнародному ринку туристичних послуг: проблеми і перспективи розвитку // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції Державна політика розвитку цивільної авіації XXI століття: економічний патріотизм і стратегічні можливості України. – К.: НАУ, 2008. – С. 156-159.

Список использованных источников:

- 1.Aviation benefits beyond borders-2018. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://aviationbenefits.org/>
- 2.ICAO. Facts & Figures. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.icao.int/sustainability/Pages/FactsFigures-Data.aspx>
- 3.MasterCard 2018 . GlobalDestinationCitiesIndex 2015.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: Tourism Towards 2030. Global Overview
- 4.Uniting Travel. Travel & Tourism - a force for goodin the world. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unitingtravel.org/>
- 5.UNWTO/ICAO High-level forum on tourism and air transport for development. Monday, 14 September 2015, Medellín, Colombia.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/unwto_icao-high-levelforumrev2_en.pdf
- 6.World Tourism Organization (UNWTO). Visa Openness Report 2015. January 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/docpdf/2015visaopennessreportonline.pdf>
- 7.World Tourism Organization UNWTO [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www2.unwto.org/>
- 8.Балабанов В., Ткачук Л. Анализ процессов взаимодействия в системе авиация-туризм // Вестник Института международных отношений НАУ. Серия: Экономика, право, политология, туризм. - М.: Изд-во «НАУ-печать», 2010. - Вип. 1. - С. 171-179.

9. Балабанов В., Ткачук Л. Развитие авиационного транспорта как фактор повышения конкурентоспособности Украины на мировом рынке туристических услуг // География и туризм: Наук. сб. - М.: Альтерпрес, 2011. - Вып. 14. - С. 159-166.
10. Борисюк А.А., И.В.Заря. Конкурентоспособная база авиационного транспорта в условиях развития туристических компаний // География и туризм: сб. науч. трудов. - М.: Альтерпрес, 2011.- Вып. 22. - С. 18-27.
11. Борисюк А.А. Авиатранспортная система как фактор развития международного туризма в Украине // Туристический бизнес: мировые тенденции и национальные приоритеты: материалы V междунар. научно-прак. конф. - М.: ХНУ им. В.Н. Каразина, 2011. - С. 28-34.
12. Дудник И.М., Борисюк А.А. Вопрос территориальной организации авиатранспортной инфраструктуры как фактора развития туризма в Украине // Туризм и гостеприимство в Украине: состояние, проблемы, тенденции, перспективы развития и международная научно-прак. конф., 1-2 ноября 2012 - Черкассы: Брама-Украина, 2012. - С. 277-283.
13. Пестушко В.Ю. Тенденции развития мировых туристических перевозок // Взаимодействие транспорта и туризма: тенденции, проблемы, перспективы. Сб. Наук.праць.-К.: Принт-центр, 2012.-С.34-39.
14. Пристайко А. П., Пинск И. П. Влияние туристической отрасли на функционирование авиакомпаний // Экономика. Финансы. Право: информационно-аналитический наукометрический журнал. - 2017. - №4. - С. 31-34.
15. Ткачук Л. Трансформации в сфере авиационных перевозок: вызовы для туризма // География и туризм: сб. науч. трудов. - М.: Альтерпрес 2013. -Вып.21. -С. 79-84.
16. Уварова Г. Ш. Украинская авиация на международном рынке туристических услуг: проблемы и перспективы развития // Материалы международной научно-практической конференции Государственная политика развития гражданской авиации XXI века: экономический патриотизм и стратегические возможности Украины. - М.: НАУ, 2008. - С. 156-159.

References:

1. Aviation benefits beyond borders-2018. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://aviationbenefits.org/>
2. ICAO. Facts & Figures. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.icao.int/sustainability/Pages/FactsFigures-Data.aspx>
3. MasterCard 2018 . GlobalDestinationCitiesIndex 2015.[Электронный ресурс]. – Режим доступа: Tourism Towards 2030. Global Overview
4. Uniting Travel. Travel & Tourism - a force for good in the world. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.unitingtravel.org/>
5. UNWTO/ICAO High-level forum on tourism and air transport for development. Monday, 14 September 2015, Medellín, Colombia.[Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/unwto_icao-high-levelforumrev2_en.pdf
6. World Tourism Organization (UNWTO). Visa Openness Report 2015. January 2016. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/docpdf/2015visaopennessreportonline.pdf>
7. World Tourism Organization UNWTO [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www2.unwto.org/>
8. Balabanov V., Tkachuk L. Analysis of the interaction processes in the aviation-tourism system // Bulletin of the Institute of International Relations NAU. Series: Economics, Law, Political Science, Tourism. - М.: Publishing house "NAU-print", 2010. - Vol. 1. - p. 171-179.
9. Balabanov V., Tkachuk L. The development of aviation transport as a factor in improving Ukraine's competitiveness in the global market of tourist services // Geography and tourism: Sciences. Sat - М.: Alterpress, 2011. - Vol. 14. - p. 159-166.
10. Borisyuk, A.A., I.V. Zarya. Competitive base of air transport in the conditions of development of travel companies // Geography and tourism: Sat. sciences. works. - М.: Alterpress, 2011.- Vol. 22. - p. 18-27.
11. Borisyuk A.A. Air transport system as a factor in the development of international tourism in Ukraine // Tourism business: global trends and national priorities: materials V Intern. scientific practice. conf. - М.: KhNU them. V.N. Karazin, 2011. - pp. 28-34.

12. Dudnik I.M., Borisyuk A.A. The question of the territorial organization of the air transport infrastructure as a factor in the development of tourism in Ukraine // Tourism and hospitality in Ukraine: state, problems, trends, development prospects and international scientific practice. Conf., November 1-2, 2012 - Cherkasy: Brama-Ukraine, 2012. - p. 277-283.
13. Pestushko V.Yu. Trends in the development of world tourist traffic // Interaction between transport and tourism: trends, problems and prospects. Sat Science.pr.ts.-K.: Print Center, 2012.-C.34-39.
14. Pristayko A.P., Pinsk I.P. Influence of the tourism industry on the functioning of airlines // Economy. Finance. Law: information and analytical scientometric journal. - 2017. - №4. - pp. 31-34.
15. Tkachuk L. Transformations in the field of air transportation: challenges for tourism // Geography and tourism: Sat. sciences. works. - M.: Alterpress 2013. -Vip.21. -WITH. 79-84.
16. Uvarova G. Sh. Ukrainian aviation in the international market of tourist services: problems and development prospects // Materials of the international scientific-practical conference State policy of development of civil aviation of the XXI century: economic patriotism and strategic opportunities

УДК 338. 48:338.486.3:316.776

Алямкина Алина Владимировна

Национальный исследовательский Мордовский
государственный университет им. Н.П. Огарёва,
г. Саранск, Россия,
e-mail: alisworld1204@gmail.com

Кицис Вячеслав Михайлович,
кандидат географических наук, доцент

Национальный исследовательский Мордовский
государственный университет им. Н. П. Огарёва,
г. Саранск, Россия, e-mail: vkitsis@mail.ru

Тесленок Сергей Адамович,
кандидат географических наук, доцент

Национальный исследовательский Мордовский
государственный университет им. Н. П. Огарёва,
г. Саранск, Россия, e-mail: teslserg@mail.ru

Тесленок Кирилл Сергеевич

Общество с ограниченной ответственностью
«Сурская горно-геологическая компания», г.
Саранск, Россия, e-mail: kirilltesl@mail.ru

ОНЛАЙН-БРОНИРОВАНИЕ НА САЙТЕ СЕРВИСА ПО БРОНИРОВАНИЮ ОТЕЛЕЙ В ИНТЕРНЕТЕ HORSE21

Цель. Цель статьи заключается в анализе технологических особенностей онлайн-бронирования на примере системы Horse21.

Методика. Используются такие методы исследования, как: системный, анализ литературных и интернет-источников, сравнительный, статистический.

Результаты. В результате исследования определено значение современных информационно-коммуникационных компьютерных технологий, наиболее широко применяющихся в настоящее время при бронировании мест в коллективных средствах размещения, их преимущества и основные направления развития онлайн-бронирования в сфере туристической индустрии. Основное внимание уделено особенностям технология онлайн-бронирования на сайте системы Horse21.

Научная новизна. Определены возможности использования современных информационно-коммуникационных компьютерных технологий при осуществлении онлайн-бронирования через систему Horse21.

Практическая значимость. На основе анализа технология онлайн-бронирования на сайте системы Horse21 определены шесть последовательных этапов действий, направленных на бронирование мест в коллективных средствах размещения. Полученные результаты призваны способствовать дальнейшему развитию использования систем онлайн-бронирования.

Ключевые слова: туризм, индустрия гостеприимства, системы бронирования, современные информационно-коммуникационные компьютерные технологии, онлайн-бронирование, Horse21.

UDC 338. 48:338.486.3:316.776

Alyamkina Alina Vladimirovna

National Research Ogarev Mordovia State
University, Saransk, Russia,
e-mail: alisworld1204@gmail.com

Kitsis Vyacheslav Mikhajlovich,
Candidate of Geography Sciences, Associate
Professor

National Research Ogarev Mordovia State
University, Saransk, Russia,
e-mail: vkitsis@mail.ru

Teslenok Sergej Adamovich,
Candidate of Geography Sciences, Associate
Professor

National Research Ogarev Mordovia State
University, Saransk, Russia, e-mail:
teslserg@mail.ru

Teslenok Kirill Sergeevich

Limited Liability Company "Surskaya gorno-
geologicheskaya kompaniya", Saransk, Russia, e-
mail: kirilltesl@mail.ru

ONLINE BOOKING ON THE SERVICE WEBSITE ON RESERVING HOTELS ON THE INTERNET HORSE21

Purpose. The purpose of the article is to analyze the technological features of the online booking system as an example Horse21.

Methods. Used research methods such as: system, analysis of literature and Internet sources, comparative, statistical.

Results. As a result of the study, the importance of modern information and communication computer technologies that are currently most widely used when booking places in collective means of accommodation, their advantages and the main directions of online booking development in the tourism industry have been determined. The main attention is paid to the features of the online booking technology on the Horse21 website.

Scientific novelty. The possibilities of using modern information and communication computer technologies in the implementation of online booking through the Horse21 system are determined.

The practical significance. Based on the analysis the online booking technology on the Horse21 system site identified six successive stages of actions aimed at booking places in collective means of accommodation. The results are intended to promote the further development of the use of online booking systems.

Keywords: tourism, hospitality industry, reservation systems, modern information and communication computer technologies, online booking, Horse21.

Постановка проблеми. За період с 2000 г. по 2017 г. міжнародні туристські прибуття збільшилися з 680 млн. чел. до 1322 млн. чел. (на 94,4 %) [2]. Такі значительні темпи розвитку як міжнародного, так і внутрішнього туризму в значительній мірі обумовлені цілим рядом факторів, серед яких важливіше місце займають досягнення науково-технічний прогрес.

Для успішного розвитку як туристської в цілому, так і окремих її секторів (особливо індустрія гостеприймства, індустрія харчування, транспорт і др.) дуже важливі сучасні інформаційно-комунікаційні комп'ютерні технології, найбільш широко застосовуються в даний час при бронюванні місць в колективних засобах розміщення, купівлі квитків на поїзди і літаки і пр.

Системи бронювання дають можливість туристським компаніям і окремим громадянам за порівняно короткий час, не виходячи з офісу компанії або з дому, бронювати місця в готелях в будь-якому місці земної кулі, отримувати актуальну інформацію про умови резервування місць, цінах, акціях, знижках і т.п..

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Організація глобальних систем бронювання (пізніше ставших комп'ютерними) сприяла отриманню максимального ефекту при створенні мереж реалізації. В даний час по числу користувачів провідними є чотири такі системи (інакше – глобальні системи резервування – Global Distribution System, GDS), належачі авіакомпаніям – Amadeus, Galileo, Sabre і Worldspan.

Компьютерные системы резервирования и бронирования появились в середине 60-х гг. прошлого века вначале в гражданской авиации – Apollo! (фирмы United Airlines) и Sabre (фирмы American Airlines). Расширение их сферы деятельности на туристские фирмы и гостиницы, параллельно с диверсификацией услуг туристского бизнеса, привели к формированию глобальных распределительных систем.

Первая глобальная система дистрибуции услуг Sabre, основанная в 1964 г., уже в 1976 г. была установлена в туристическом агентстве, положив начало автоматизации туристической сферы. Вторая по времени основания – 1987 г., – система AMADEUS (создана тремя крупнейшими европейскими авиакомпаниями – Air France, Iberia и Lufthansa). Третья, самая «молодая» из них – Worldspan, основана в 1991 г. (в результате слияния компьютерных систем бронирования двух авиакомпаний: DATAS II (Delta Air Lines) и PARS (Trans World Airlines).

Эти системы осуществляют реализацию авиационных и железнодорожных билетов, бронирование мест в гостиницах, прокат автомобилей, обмен валюты, заказ билетов на спортивные и развлекательные программы, а также ряд других дополнительных функций. Среди компьютерных систем бронирования независимых консорциумов известны Utell, International, SRS, Start, Fidelio, Hotel и др. Мировым лидером в сфере онлайн-туризма и сопутствующих услуг является Booking.com – часть Booking Holdings Inc.; широко распространены Expedia, метапоисковик Trivago и др.

Национальные системы компьютерного бронирования (National Computer Reservations Systems, NCRS) учитывают специфику туристического рынка того или иного государства и наиболее известными среди них являются: Esterel (Франция), Start (Германия), Traviaustria (Австрия), Travicom (Великобритания), Traviswiss (Швейцария), а также региональная Smart (страны Скандинавии).

Отечественные системы и сервисы бронирования так же многочисленны и представлены такими системами, как Академсервис, Алеан, Арим-Софт, Кипарис, Ключ, МегаТИС, Сирена, Тур Резерв, Экспресс, Avantix, Matisse и др.; наиболее известные интернет-системы бронирования – 1001hotels.ru, www.alean.ru. История их развития начинается в СССР, созданием в 1972 г. учеными АН СССР и специалистами Министерства приборостроения системы бронирования и резервирования авиабилетов Сирена. Прообразом современных компьютерных систем стал Экран (функционировавший в гостинице «Ярославская» г. Москвы). Через три года подобная АСУ появляется в Украине, а к 1988 г. системы компьютерного обеспечения планировались уже в 12 московских гостиницах. В 2003 г. в российском секторе интернета была представлена первая полнофункциональная глобальная система online бронирования отелей на русском языке – TravelHero, а в настоящее время широко распространены системы Hotels.com, Ostrovok.ru, OZON.travel и др.

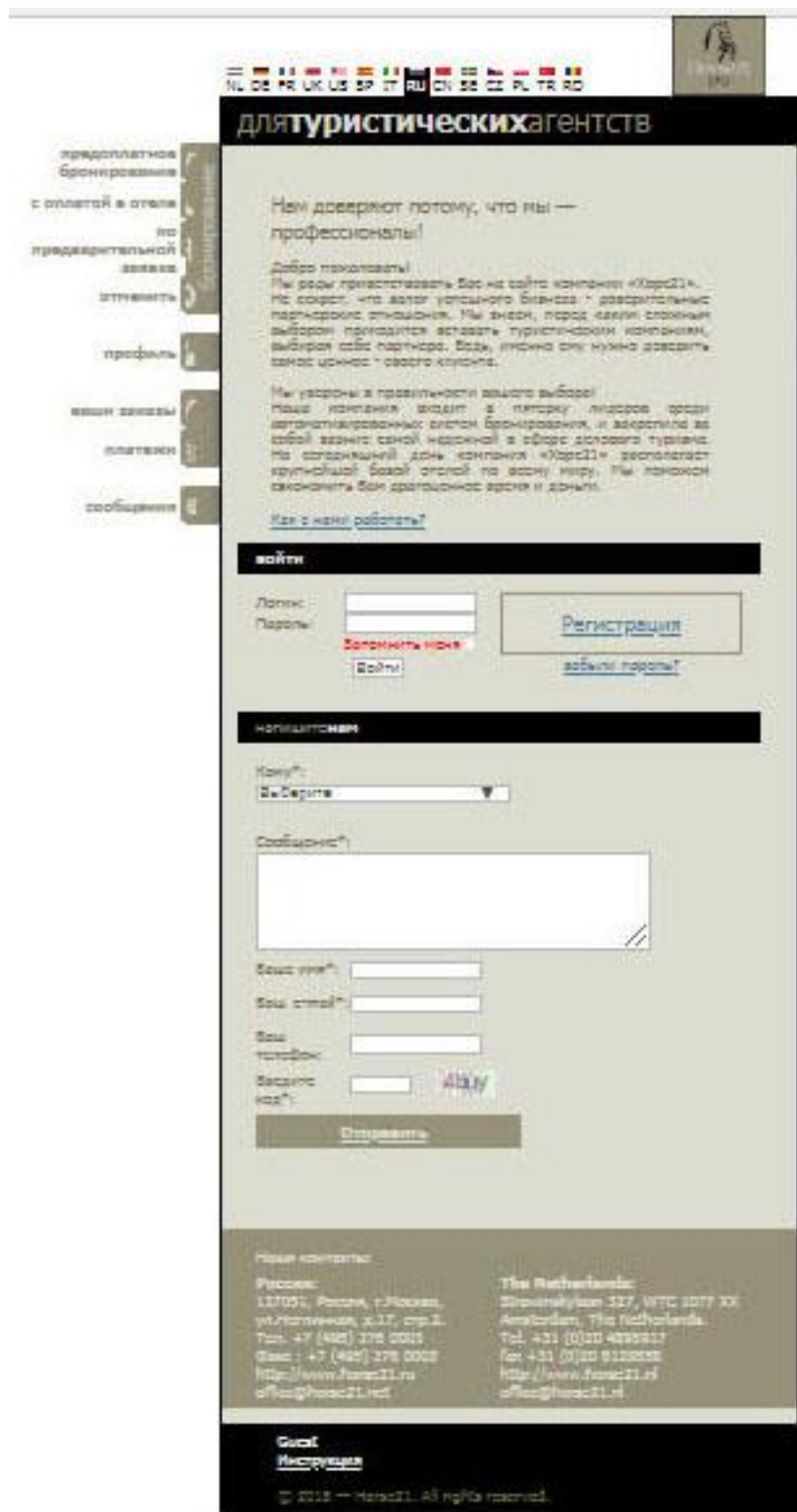

Рис. 1. Главная страница сайта системы онлайн-бронирования Horse21

Самые общие сведения о системах бронирования представлены в ряде учебников [4; 5; 6], учебных пособий [3; 8], словарей [9], а также небольшом количестве научных статей [1]. Более подробная информация об особенностях компьютерных систем, осуществляющих бронирование в режиме онлайн, представлена в сети интернет, в частности, на сайтах подобных систем [7; 10].

Выделение нерешенных ранее частей общей проблемы. Кроме выше указанных четырех основных глобальных систем бронирования, в настоящее время функционируют и широко известны и другие, например, система онлайн-бронирования Horse21. Ей и в литературных, и в интернет-источниках либо совсем не уделяется внимания, либо незаслуженно мало.

Формулировка целей статьи. Цель статьи заключается в анализе особенностей технологии онлайн-бронирования на примере системы Horse21.

Изложение основного материала. Система Horse21 – крупнейший международный сервис по бронированию отелей в интернете (рис. 1). Как проект, он был запущен голландской компанией Hors B.V. в 2001 г., и к настоящему времени база данных этой системы содержит сведения о более чем 100 000 отелей по всему миру, благодаря чему она является одним из ведущих поставщиков услуг в своей области [7; 10].

Сайт системы Horse21 (см. рис. 1) [7], функционирует в двух версиях оформления (старой и новой) (рис. 2). Это удобный мультиязычный онлайн-интерфейс, позволяющий забронировать отели и авиабилеты за считанные минуты с помощью кредитной карты, но с одним важным ограничением – все действия на сайте доступны только для зарегистрированных пользователей.

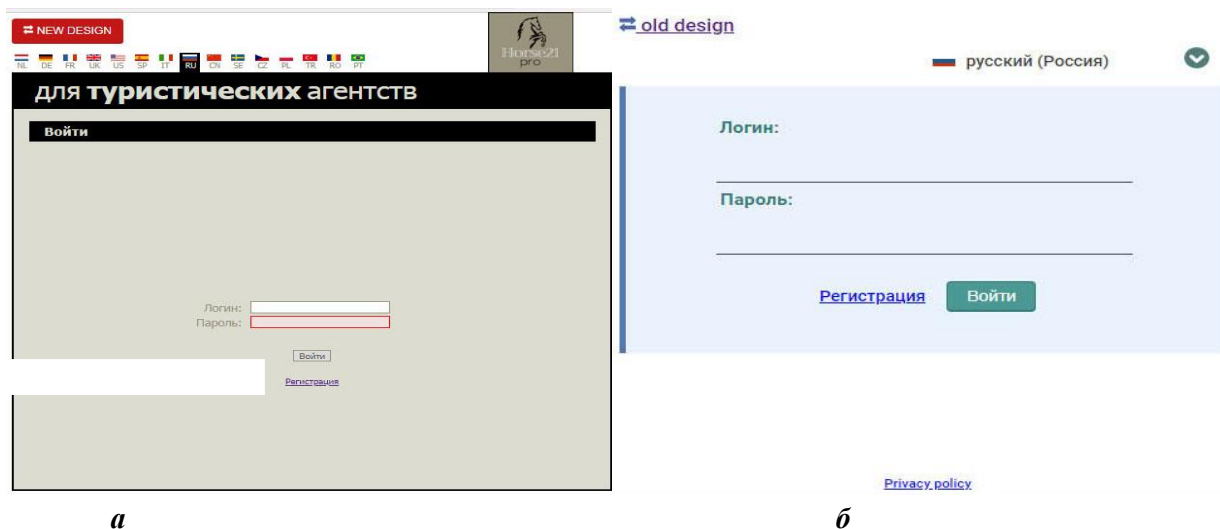

Рис. 2. Версии сайта системы онлайн-бронирования Horse21:
а – старая; б – новая

Форма регистрации на сайте Horse21 (так же в двух версиях) представлена на рис. 3.

Собственно технология бронирования места в гостинице в системе Horse в режиме online (т. е. для получения подтверждения о брони через несколько секунд после оформления заказа) включает в себя шесть последовательных этапов.

Этап 1. Зайти на веб-сайт www.horse21.ru и найти в меню строку «Заказать отель».

Этап 2. В раскрывшейся форме из выпадающих списков подобрать страну и город, где турист хочет зарезервировать место в гостинице, выбрать даты приезда и отъезда, тип и число нужных номеров. На этом шаге так же можно указать денежную единицу, в которой турист хотел бы видеть сумму оплаты стоимости пребывания и наибольшую стоимость номера. После этого необходимо щелкнуть кнопку команды «Старт».

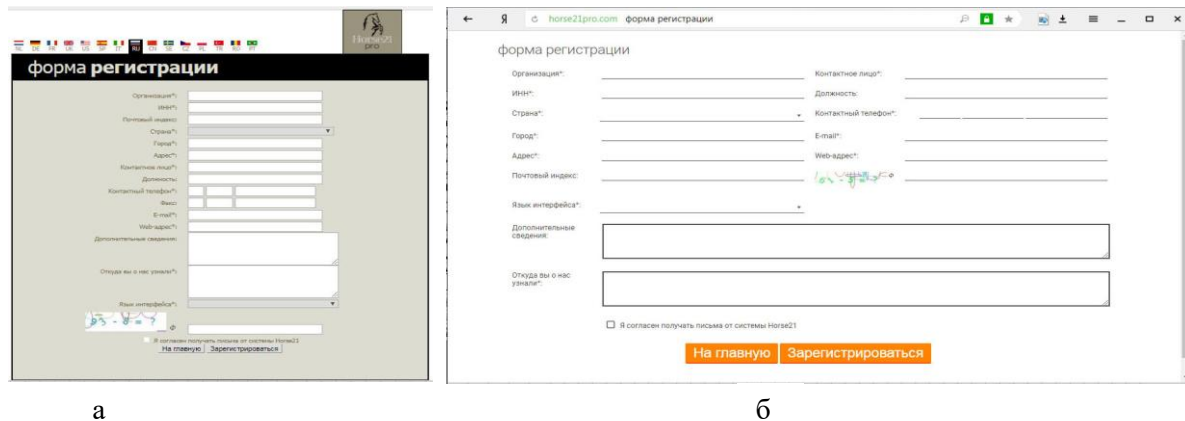

Рис. 3. Форма регистрации системы онлайн-бронирования Horse21 на разных версиях сайта: а – старой; б – новой

Этап 3. Перечень гостиниц, в которых можно зарезервировать номер в указанные даты, выдается программой в форме таблицы.

В ее соответствующих полях указаны наименование гостиницы, её «звездность» (класс) и стоимость проживания. Для получения более детальной информации об интересующей туриста гостинице необходимо щелкнуть на кнопку «Инфо», размещённую в колонке «Сведения о гостинице», после чего появится PhotoGallery – галерея фотографий интересующей гостиницы. В следующих колонках приведены сведения о цене номера, завтраке и расстоянии до аэропорта.

В последней колонке указано, в каком порядке резервируется гостиница: присутствие «онлайн» обозначает, что подтверждение о резервировании придет на электронный почтовый ящик клиента через несколько секунд после оформления заказа.

Для завершения работы на данном этапе и перехода к следующему в строке выбранной гостиницы необходимо щелкнуть на кнопку «BOOKNOW».

Этап 4. Перед туристом появляется форма для резервирования гостиницы.

Необходимо помнить, что до начала заполнения заявки следует тщательно ознакомиться с критериями резервирования данного отеля:

- гостиница: ее название;
- класс: звездность выбранного отеля;
- страна: наименование государства, в котором расположена гостиница;

- город: название города, в котором находится отель;
- дата заселения: дата предполагаемого заезда в гостиницу;
- дата выезда: дата предполагаемого выезда из отеля;
- число номеров: количество зарезервированных (не более трех) номеров определенной категории;
- совокупное количество людей: предполагаемое число проживающих;
- тарифный план: предоставление цены номера (предлагаются ли скидки, действуют ли специальные предложения или обычная стоимость);
- тип номера: описание номера, что включается в его цену;
- резервировать иной номер / тарифный план: по данной ссылке турист может возвратиться на предыдущую страницу и подобрать другую категорию номера или другой тарифный план;
- сведения о тарифном плане: представлены сведения о налогах и входят ли они в цену проживания в отеле;
- стоимость за ночёвку: стоимость проживания за ночь / за номер;
- единая цена брони: стоимость за весь период нахождения в отеле;
- условия отмены: условия отмены текущей брони, каковы штрафы за не заезд и за сколько дней можно отменить данную бронь без штрафных санкций;
- условия предоплаты: сведения о необходимости предоставления депозита при резервировании данного отеля;
- условия гарантии: данные о необходимости предоставления пластиковой карты при резервировании этого отеля, и какие типы карт он принимает в качестве гарантии.

После ознакомления с условиями резервирования выбранного отеля следует заполнить форму:

- имя заезжающего: имя и фамилия заезжающего (например, Сергей Иванов);
- e-mail: адрес электронной почты, на который должны прийти подтверждение резервирования (s_ivanof@mail.ru);
- страна: государство проживания туриста (Россия);
- город: город проживания туриста (Саранск);
- адрес: указать название улицы, номер дома (ул. Волгоградская, д. 108);
- телефон: в ячейке «Код государства» должен быть указан трехзначный код страны; в ячейку «Код города» вноситься телефонный код города туриста (например, код Саранска 342); в ячейке «Ваш телефонный номер» записывается номер телефона туриста: без пробелов, скобок или каких-то иных символов кроме цифр (например, 9178965430);
- в поле «Комментарии» разрешено указать дополнительные условия или собственные просьбы.

Все поля, которые отмечены звездочками, являются обязательными для заполнения.

Если турист является корпоративным клиентом, то в этом случае в

соответствующей области следует ввести «Логин» корпоративного клиента.

Для резервирования требуется пластиковая карта в качестве финансового обязательства.

Перед заполнением формы необходимо ознакомиться с «Соглашением об использовании Системы Бронирования Horse 21» и сделать отметку в столбце «Ознакомлен с «Соглашением об использовании Системы бронирования Horse 21» и принимаю его».

Перед нажатием кнопки «Бронировать» следует тщательно ознакомиться с договором снятия брони в выбранной туристом гостинице.

Резервирование гостиницы по пластиковой карте (гарантированное бронирование). В этом случае клиент даёт сведения личной пластиковой карты и, как правило, обладает возможностью заехать в гостиницу до одиннадцати часов утра дня, следующего за днем заезда. В случае позднего заезда (после шести вечера) рекомендовано предупредить гостиницу по телефону. Однако на основании этих данных гостиница блокирует сумму, равную одним суткам проживания. В случае отмены брони менее чем за семьдесят два часа, данная сумма списывается с кредитной карты туриста. При своевременной отмене заказа деньги с пластиковой карты не списываются.

Информация кредитной карты является конфиденциальной и доступна только администрации отеля. При этом вид бронирования может быть один.

Этап 5. Bank: следует сделать выбор из перечня выпадающего меню типа пластиковой карты (VisaGold, MasterCard Platinum, Золотая корона) и нести следующие сведения:

- CreditCardNo – данные пластиковой карты туриста;
- ExpirationDate – выбрать из выпадающих списков месяц и год действия пластиковой карты, в соответствии с размещёнными на ней данными;
- CardHolderName – фамилия и имя собственника карты;
- CVC – CVC-код (при возникновении трудностей с заполнением данной графы, турист может прибегнуть к подсказке («Помощь»)).

В случае, если все действия выполнены правильно, следует щелкнуть на кнопке «Бронировать», и в случае, если турист еще не ознакомился и не принял «Соглашение об использовании Системы Бронирования Horse 21» следует изучить его и согласиться с его требованиями.

Этап 6. На следующей странице появляется подтверждение, которое турист получит через несколько секунд по электронной почте. У него есть возможность распечатать данное подтверждение, щелкнув на кнопку «Печать».

Таким образом, номер в гостинице забронирован.

Аннулировать заявку турист может, зайдя в область на первой странице системы – «Отмена Заказа». В соответствующие столбцы

необходимо ввести «Номер заказа», «Код доступа» (эта информация располагается в тексте полученного подтверждения) и выбрать строку «Отмена заказа».

На открывшейся странице турист видит информацию о своем заказе и кнопку «Отменить заказ». Щелкнув на нее, турист может аннулировать заказ. Извещение об отмене резервирования отправляется в гостиницу и бронирование отменяется.

В случае, если турист не смог найти нужный отель в системе online, у него есть возможность оставить заявку в разделе «Предварительная заявка», которая будет просмотрена оператором системы Horse21 в течение сорока восьми часов. Так же в этом разделе можно заказать железнодорожные и авиабилеты.

Выводы. Таким образом, технология онлайн бронирования отеля через систему Horse21 предусматривает осуществление шести последовательных этапов действий, направленных на бронирование мест в коллективных средствах размещения.

Как видим, любой человек, не выходя из дома, с помощью компьютера, подключенного к сети Интернет, может достаточно быстро решить массу вопросов, связанных с осуществлением поездки: зарезервировать нужное место в любом отеле, заказать билеты на тот или иной вид транспорта, спланировать программу развлечений и осуществить её оплату, арендовать автомобиль в другом городе и другой стране и т. п. Площадки бронирования выгодны также турагентам и туроператорам, существенно ускоряя процесс расчетов и процедуру формирования необходимых документов, помогая снизить общую стоимость турпакета, выбрав оптимальные по цене варианты доставки и размещения клиентов и др.

Список использованных источников

1. Антюфеев Г.В., Сергиевский М.В. Бронирование туристских услуг в среде интернет / Г.В. Антюфеев, М.В. Сергиевский // Научная сессия МИФИ-2005. – Т. 13. [Электронный ресурс] : – Режим доступа : <https://refdb.ru/download/2668989.html>.
2. Барометр международного туризма ЮНВТО - январь 2018 – Статистическое приложение [Электронный ресурс]: – Режим доступа: http://mf.rmat.ru/wyswyg/file/2018%20news/UNWTO_Barom18_01_January_Statistical_Appnex_ru.pdf.
3. Барчуков И.С. Гостиничный бизнес и индустрия размещения туристов: учеб. пособие / И.С. Барчуков, Л. В. Баумгартен, Башин Ю.Б., Зайцев А.В. - М. : КноРус, 2016. – 168 с.
4. Гостиничный сервис: Учебник / Н.Г. Можаяева, Г.В. Рыбачек. – М. : Альфа-М.: НИЦ ИНФРА-М, 2013. – 240 с.
5. Ёхина М.А. Бронирование гостиничных услуг: учебник для студ. учреждений сред. проф. образования / М.А. Ехина. - М.: Издательский центр «Академия», 2014. – 240 с.
6. Котлер Ф. Маркетинг. Гостеприимство. Туризм [Электронный ресурс] : Учебник для студентов вузов / Ф. Котлер, Дж. Боуэн, Дж. Мейкенз. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2012. – 1071 с.
7. Система бронирования отелей Horse21 / Официальный сайт системы : – Режим доступа : [\[http://office.horse21.net/Pages/LoginPage.aspx\]](http://office.horse21.net/Pages/LoginPage.aspx),

<https://www.horse21pro.com/Home/Login> и <http://catalogue.horse21.ru/>

8. Тимохина Т.Л. Организация приема и обслуживания туристов: учеб. пособие для вузов / Т.Л. Тимохина. – М. : ФОРУМ: ИНФРА-М, 2013. – 352 с.
9. Туризм, гостеприимство, сервис. Словарь-справочник / Аванесова Г.А., Воронкова Л.П., Маслов В.И., Фролов А.И. – М. : Аспект Пресс, 2002. – 367 с.
10. Horse21 - Система бронирования отелей [Электронный ресурс] : – Режим доступа : <https://vk.com/club9620017>.

References:

1. Antyufeev G.V., Sergievsky M.V. Booking travel services in the environment of the Internet [electronic resource] // Scientific session MIFI-2005. - Vol. 13: - Access: <https://refdb.ru/download/2668989.html>.
2. The international tourism barometer UNWTO - January 2018 - Statistical annex [electronic resource]: - Access: http://mf.rmat.ru/wyswyg/file/2018%20news/UNWTO_Barom18_01_January_Statistical_Annex_ru.pdf.
3. Barchukov I.S. Hotel business and tourist accommodation industry: studies. manual / I.S. Barchukov, L.V. Baumgarten, Yu.B. Bashin, A.V. Zaitsev. - М.: KnoRus, 2016. - 168 p.
4. Hotel service: Textbook / N.G. Mozhaeva, G.V. Rybachek. - М.: Alpha-M.: SIC INFRA-M, 2013. - 240 p.
5. Yokhina M.A. Booking hotel services: a tutorial for the stud. institutions n - prof. Education / M.A. Yokhina. - М.: Publishing Center "Academy", 2014. - 240 p.
6. Kotler F. Marketing. Hospitality. Tourism [electronic resource]: A textbook for university students / F Kotler, J Bowen, J Makekens. - М.: UNITY-DANA, 2012. - 1071 p.
7. Horse21 Hotel Booking System / Official system website: - Access: [<http://office.horse21.net/Pages/LoginPage.aspx>, <https://www.horse21pro.com/Home/Login> and <http://catalog.horse21.ru/>.
8. Timokhina T.L. Organization of reception and service of tourists: studies. manual for universities / T.L. Timokhin. - М.: FORUM: INFRA-M, 2013. - 352 p.
9. Tourism, hospitality, service. Dictionary / G.A. Avanesova, L.P. Voronkova, V.I. Maslov, A.I. Frolov. - М.: Aspect Press, 2002. - 367 p.
10. Horse21 - Hotel reservation system [electronic resource]: - Access: <https://vk.com/club9620017>.

УДК 911.3

Заваріка Галина Михайлівна,
кандидат географічних наук

Східноукраїнський національний університет імені
Володимира Даля, м. Сєвєродонецьк, Україна,
e-mail: Dgalina_10@ukr.net

ДОСВІД РОЗБУДОВИ ТУРИЗМУ ГРУЗІЇ В ПОСТКОНФЛІКТНИЙ ПЕРІОД

Мета. Мета статті полягає в теоретико-методологічному дослідженні досвіду Грузії у розвитку туризму в період з 2009 року по цей час.

Методика. Методологічною базою дослідження є основи наукової діалектики. Застосовано експедиційний, історичний, порівняльно-географічний, статистичний методи дослідження.

Результати. Проаналізовано роль державного сектору у розбудові туризму в Грузії та діяльність Національної адміністрації туризму. Висвітлено сучасний стан туризму Грузії, який значно покращився після конфлікту. З'ясовано роль туристичних інформаційних центрів у розвитку туризму країни в постконфліктний період. Обґрунтовано стратегічні цілі розвитку туризму Грузії, завдяки впровадженню яких вдалося дістатися зростання в галузі. Встановлено, що рушійною силою зростання і прогресу в індустрії туризму Грузії став розвиток інфраструктури, зусилля маркетологів та залучення нових інвестицій.

Наукова новизна. Наукова новизна полягає у початку систематизації досвіду різних країн, постраждалих внаслідок конфлікту, в розбудові туризму. Наголошено, що досвід Грузії буде корисним для України в цьому напрямі.

Практична значимість. Результати дослідження можуть стати основою для подальшого аналізу можливостей розбудови туризму в постконфліктний період в інших країнах. Україна має багато схожих рис з Грузією, особливо в плані подолання проблем конфліктного періоду в туристичній галузі. Запропоновано використовувати позитивний досвід Грузії в Україні з метою досягнення високих показників рівня організації туризму.

Ключові слова: стратегія, туристичний інформаційний центр, конфлікт, постконфліктний період, туристична адміністрація.

УДК 911.3

Заваріка Галина Михайловна,
кандидат географических наук

Восточноукраинский национальный университет
имени Владимира Даля, г. Северодонецк,
Украина, e-mail: Dgalina_10@ukr.net

ОПЫТ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА ГРУЗИИ В ПОСТКОНФЛИКТНЫЙ ПЕРИОД

Цель. Цель статьи заключается в теоретико-методологическом исследовании опыта Грузии в развитии туризма в период с 2009 года по настоящее время.

Методика. Методологической базой исследования являются основы научной диалектики. Применен экспедиционный, исторический, сравнительно-географический, статистический методы исследования.

Результаты. Проанализирована роль государственного сектора в развитии туризма в Грузии и деятельность Национальной администрации туризма. Освещено современное состояние туризма Грузии, которое значительно улучшилось после конфликта. Выявлена роль туристических информационных центров в развитии

туризма страны в постконфликтный период. Обоснованы стратегические цели развития туризма Грузии, благодаря внедрению которых удалось добиться роста в отрасли. Установлено, что движущей силой роста и прогресса в индустрии туризма Грузии стало развитие инфраструктуры, усилия маркетологов и привлечение новых инвестиций.

Научная новизна. Научная новизна заключается в начале систематизации опыта различных стран, пострадавших в результате конфликта, в развитии туризма. Отмечено, что опыт Грузии будет полезным для Украины в этом направлении.

Практическая значимость. Результаты исследования могут стать основой для дальнейшего анализа возможностей развития туризма в постконфликтный период в других странах. Украина имеет много сходных черт с Грузией, особенно в плане преодоления проблем конфликтного периода в туристической отрасли. Предложено использовать положительный опыт Грузии в Украине с целью достижения высоких показателей уровня организации туризма.

Ключевые слова: стратегия, туристический информационный центр, конфликт, постконфликтный период, туристическая администрация.

UDC 911.3

Zavarika Halyna Mykhailivna,
Candidate of Geographical Sciences

East Ukrainian National University nabbed after
Volodimir Dahl, Severodonetsk, Ukraine,
e-mail: Dgalina_10@ukr.net

EXPERIENCE IN THE DEVELOPMENT OF TOURISM IN GEORGIA IN THE POST-CONFLICT PERIOD

Goal. The purpose of the paper is to provide a theoretical and methodological study of the experience of Georgia in the development of tourism in the period from 2009 to this time.

Method. The methodological basis of the research is the basis of scientific dialectics. Expeditionary, historical, comparative-geographical, statistical methods of research have been applied.

Results. The role of the public sector in the development of tourism in Georgia and the activities of the National Tourism Administration are analyzed. The current state of tourism of Georgia is highlighted, which has considerably improved after the conflict. The role of tourist information centers in the development of tourism of the country in the post-conflict period is determined. The strategic goals of development of tourism of Georgia were grounded, due to the implementation of which they managed to reach growth in the industry. It has been established that the development of infrastructure, marketers' efforts and attracting new investments has been the driving force behind the growth and progress in the tourism industry in Georgia.

Scientific novelty. Scientific novelty is to begin systematizing the experience of various countries affected by the conflict, in the development of tourism. It is stressed that the experience of Georgia will be useful for Ukraine in this direction.

Practical significance. The results of the study can be the basis for further analysis of the possibilities of developing tourism in the post-conflict period in other countries. Ukraine has many similarities with Georgia, especially in terms of overcoming the conflicts in the tourism industry. It is suggested to use the positive experience of Georgia in Ukraine in order to achieve high indicators of the level of tourism organization.

Key words: strategy, tourist information center, conflict, post-conflict period, tourist administration.

Постановка проблеми дослідження. Грузія – це невелика країна зі стратегічно вигідним місцем розташування. Країна часто фігурує в

міжнародних телевізійних програмах, про культурну спадщину Грузії, її природу і кухню, вина написано безліч книг і путівників – всі вони запрошують відвідати країну, розташовану на місці стародавньої Колхиди.

Мабуть, найкраще країну описує слоган «Грузія – країна життя», придуманий Національною туристичною адміністрацією Грузії (НТА) і зображений на безлічі сувенірів і туристичних товарів.

Тому трохи дивно, що туризм став розвиватися швидкими темпами і довгострокова стратегія розвитку туристичної індустрії з'явилася в Грузії тільки зараз. Протягом багатьох років, в країні, безумовно, було бачення розвитку цієї галузі, але не було чіткої і добре відпрацьованої стратегії для реалізації та моніторингу результатів. Грузія як і Україна мала на своїй території конфлікт, який привів до зниження показників туристичної діяльності, але змогла подолати його наслідки і зараз стала однією з держав, в яких швидкими темпами розвивається туризм. Саме цей досвід і буде корисним Україні, яка також прагне розвивати туризм. З метою достовірності дослідження було використано експедиційний метод, який є основним для одержання фактичних даних про певну територію, її природні об'єкти і процеси. Також було застосовано історичний, порівняльно-географічний, статистичний методи дослідження. Стан туризму в Україні потребує позитивних змін, і приклад Грузії може сприяти цьому, тому ця тема є дуже актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Запропонована тема знайшла відображення в роботах науковців, хоча ми вважаємо недостатньою опрацьованість цього питання.

Так, Н. Коцан розглядає особливості розвитку туризму в Грузії станом на 2012 рік, аналізує основні туристичні показники за останні роки, а також динаміку туристичних потоків та їх розподілення за мотивацією й країнами походження. Автор виділяє найважливіші завдання, які уряд країни реалізовує та планує реалізувати в найближчі роки для збільшення кількості туристів [4].

Н. Лухутаєвілі та Т. Валішвілі відмічають, що розвиток туризму оголошено в Грузії одним з пріоритетних напрямів і викладають основні передумови й напрями розвитку релігійного туризму в Грузії [5].

Т. Валішвілі і Н. Чихладзе також наголошують на тому, що розвиток туризму оголошено в Грузії одним з пріоритетних напрямів та наводять результати дослідження туристичних послуг Грузії, характеризують основні проблеми, які стоять перед галуззю та розглядають шляхи їх вирішення [1].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В той же час відсутні роботи за останні п'ять років. Також автори не розглядали досвід Грузії як можливість його застосування в Україні. Тому головне, це необхідність здійснити оцінку та перейняти необхідний досвід для українського туризму, який потребує інноваційних перевтілень задля розвитку. Грузія так як і Україна мала конфлікт на своїй території, але це не завадило їй розвивати туризм успішно та дуже швидкими темпами.

Формулювання мети статті. Метою статті є аналіз позитивного досвіду розвитку туристичної сфери в Грузії та заклик застосування його найкращих моментів в Україні. Для цього було поставлено та виконано такі завдання: проаналізовано роль державного сектору в розбудові туризму в Грузії; висвітлено сучасний стан туризму Грузії; з'ясовано роль туристичних інформаційних центрів; обґрунтовано стратегічні цілі розвитку туризму Грузії; запропоновано використовувати позитивний досвід Грузії в Україні.

Виклад основного матеріалу. В Грузії завжди була культура гостинності, але туризм швидкими темпами почав розвиватися лише нещодавно. У Грузії є всі можливості перетворитися на величезний туристичний напрямок. Ця країна відрізняється дивовижними пам'ятками всесвітньої спадщини UNESCO, альпійськими гірськими селами, середньовічними монастирями і дуже смачною кухнею, а також культурою вина.

Виявилося, що ліберальні реформи початку 2000-х, – це всього лише фундамент, на якому ще необхідно побудувати процвітаючу економіку. Багато що з того, що було прийнято 10-15 років тому – спрощена система оподаткування, радикальне скорочення бюрократичних процедур для бізнесу, реформування державних інститутів, продовжує працювати в Грузії і сьогодні.

Але, як показала криза кінця 2000-х (у 2009 р ВВП Грузії скоротився на 3,6%), економіка країни занадто вразлива для зовнішніх загроз. Війна з Росією, глобальна фінансова криза, непередбачувана поведінка іноземних інвесторів, невелике число надійних торгових партнерів практично перекреслили всі досягнення проведених раніше реформ. Грузія пережила той непростий для себе період тільки завдяки міжнародній допомозі. Щоб протистояти глобальним і регіональним викликам самостійно, країні необхідно зробити ще багато.

ЄС вдалося заповнити ту порожнечу, яка утворилася після грузинсько-російської війни 2008 р. і внаслідок повної втрати російського ринку для грузинської продукції. ЄС відразу включився в процес врегулювання конфлікту, заснувавши моніторингову місію і призначивши спеціального представника в Південнокавказькому регіоні. Паралельно почалася підготовка базових двосторонніх договорів. У 2014 р ЄС і Грузія підписали договір про асоціацію і договір про зону вільної торгівлі. Обидва документи набули чинності в 2016 р.

Для забезпечення сталого розвитку туризму та підвищення рівня поінформованості про Грузію як унікального туристичного місця на міжнародному ринку, збільшення кількості туристів в країні створено Національну адміністрацію туризму. Національна туристична адміністрація Грузії є юридичною особою публічного права, що є частиною системи Міністерства економіки та сталого розвитку Грузії, яка самостійно здійснює діяльність за державним контролем [6].

Цілями та завданнями Національної туристичної адміністрації Грузії (ГНТА) є формування та реалізація державної політики розвитку туризму Грузії, сприяння розвитку сталого туризму, сприяння високому зростанню експортного доходу та створення робочих місць в країні на основі розвитку туризму, залучення іноземних туристів до Грузії та розвиток вітчизняного туризму, сприяння розвитку людських ресурсів у сфері туристичних напрямків, інфраструктури та туризму [6].

У Грузії працюють туристичні інформаційні центри, які розташовані в місцях скупчення потенційних туристів, що дуже важливо, а саме, в аеропортах, на кордоні, в центральних місцях населених пунктів. Туристичний інформаційний центр: надає місцевим та іноземним туристам необхідну інформацію. Реалізує пошук та розповсюдження інформації про туристичні визначні пам'ятки, туристичні напрямки та туристичні напрямки. Створює базу даних туристичних об'єктів, що існують на операційній території інформаційного центру та забезпечує її постійне оновлення.

У туристичних інформаційних центрах будь-яка людина може безкоштовно отримати друковану інформацію про тури в Грузії, карти туристичних маршрутів, рекламні буклети, консультації доброзичливих співробітників. Весь рекламний матеріал виготовлений з високоякісного кольорового паперу, він красивий, яскравий, якісний не тільки зовні, а і має дуже корисну інформацію для туриста. Друге, що дивує в роботі туристичних центрів, це пропозиція безкоштовних екскурсій. Екскурсії проводяться щодня при будь-якій погоді, незалежно від свят і вихідних днів, у фіксований час. Це дуже зручно, легко запам'ятати в незнайомому місті, знайти, і це викликає інтерес. Екскурсії не мають ціни тому, що засновані на системі donation (добровільного внеску), щоб приєднатися зміг кожен бажаючий, незалежно від бюджету. А в кінці туру тільки турист вирішує в якому розмірі віддячити гіда за прогулянку. Гідами є волонтери, їм не платять заробітну плату жодна організація, а роблять вони те, що люблять.

Ще одним корисним нововведенням можна назвати впровадження туристичної карти знижок. Це легкий, зручний і дешевий спосіб пересування по місту. Карта пропонує цілий ряд знижок: на поїздки в громадському транспорті, на відвідування визначних пам'яток, ресторанів, кафе, готелів, музеїв та інших об'єктів сфери обслуговування. До карти додаються 10 транспортних квитків і СІМ-карта з балансом 1 ларі. Карту можна придбати в Туристичних інформаційних центрах. Додається транспортна карта, на якій вказані всі компанії-учасники проекту [3].

Також в Грузії в кожному муніципалітеті є можливість участі в господарсько-побутовій діяльності, ознайомлення з місцевою кухнею, традиціями і т. і., можливість зупинитися на нічліг в сільських будинках, оглянути місцеві визначні культурно-історичні пам'ятки та пам'ятники. Туристичний інформаційний центр має інформацію про адреси таких будинків, можливості проїзду та інше [3].

Основними завданнями розвитку туризму в Грузії є: розвиток бренду Грузії та позиціонування туристичної індустрії на міжнародному ринку; підвищення конкурентоспроможності Грузії з аналогічними туристичними ринками; зростання частки ринку; розвиток інфраструктури; поліпшення сфери послуг; підвищення якості освіти; залучення інвесторів; заохочення місцевого приватного сектора шляхом ефективного партнерства та спільного розвитку.

В Грузії постійно впроваджуються в життя різні інноваційні проекти, спрямовані на підвищення рівня розвитку туризму в країні. Так, дуже значимою подією для розвитку туризму Грузії стала церемонія «Ласкаво просимо до Грузії!». Її головна місія – заохочувати індустрію туризму та гостинності в Грузії, а також сприяти підвищенню обізнаності про високоякісний туристичний бізнес та бренди, що створюють позитивний імідж країни по всьому світу.

Також в країні працює проект «Нагороди», який має велику підтримку з боку уряду та з боку приватного бізнесу. Національний туризм Грузії є співзасновником проекту. У лютому 2016 року в складі Національної туристичної адміністрації Грузії було створено конвенцію та виставкове бюро Грузії.

У 2015 р. Уряд Грузії ухвалив «Стратегію розвитку туризму в Грузії – 2025», яка була розроблена Міністерством економіки та сталого розвитку Грузії спільно з Національною адміністрацією туризму за фінансової та технічної підтримки Світового банку.

У «Стратегії розвитку туризму в Грузії – 2025» викладається бачення розвитку галузі на період 2015-2025 рр. разом зі стратегічним планом урядових заходів щодо підвищення цінності і значущості туризму в інтересах економіки країни і – в результаті – на благо її громадян. План розвитку галузі був розроблений в рамках партнерства уряду і приватного сектора, щоб максимально підвищити ступінь задоволеності туристів, диверсифікувати ринок і пропоновані продукти, досягти стійкого збільшення розмірів і рентабельності туристичної індустрії, а також поліпшити можливості для створення нових робочих місць.

Національна стратегія розвитку туризму була розроблена урядом Грузії за один рік при підтримці з боку Світового банку, а також всіх зацікавлених сторін туристичної галузі. Розробка стратегії передбачала ведення великих консультацій і поглибленого діалогу з широким колом організацій та індивідуумів, включаючи національні і місцеві органи влади, туроператорів, інвесторів, представників адміністрацій особливо охоронюваних територій і об'єктів культурної спадщини, власників готелів, представників просвітницького туризму, а також громадян, які представляють усі прошарки суспільства.

Стратегія спрямована на досягнення восьми стратегічних цілей:

1) розвиток шанобливого ставлення, регенерація і збереження культурної і природної спадщини Грузії;

2) формування унікального автентичного досвіду туристів на основі ознайомлення з об'єктами природної і культурної спадщини;

3) підвищення конкурентоспроможності галузі за рахунок надання туристам послуг світового класу;

4) залучення туристів з ринків з більш високим рівнем витрат за рахунок розширення і підвищення ефективності маркетингу і просування туристичних послуг;

5) розширення і розвиток в країні можливостей по збору та аналізу даних про туристичну діяльність та оцінці ефективності індустрії туризму;

6) збільшення державних і приватних інвестицій в туристичний сектор;

7) поліпшення стану ділового середовища з метою збільшення обсягів іноземних і вітчизняних інвестицій;

8) формування партнерства між урядом, туристичною індустрією, неурядовими організаціями та громадськістю, необхідних для досягнення всіх перерахованих вище цілей.

Очікується, що стратегія буде сприяти збільшенню внеску індустрії туризму в економічний розвиток Грузії. У стратегії передбачається, що до 2025 р. країна повинна істотно збільшити надходження доходів від туризму: від 1,8 млрд ларі (близько 670 млн дол. США) до 5,5 млрд ларі (2 млрд дол. США) [5].

На державному рівні заявлено, що Уряд Грузії буде поступово концентрувати свої зусилля на диверсифікації туристичних ринків, підвищенні рівня інформованості про країну, сприянні приватному сектору в створенні високоякісного туристичного продукту, підвищення якості послуг та стимулюванні подальшого розвитку внутрішнього туристичного ринку.

При цьому рушійною силою зростання і прогресу в індустрії туризму буде розвиток інфраструктури та залучення нових інвестицій. І результати цих реформ вже відомі. В період 2009-2013 рр. Грузія продемонструвала один з найвищих у світі темпів зростання туризму: загальна кількість прибуттів туристів в країну збільшилася більш ніж на 300% – з 1,5 млн до 5,4 млн осіб. Загальні доходи від туристичної діяльності зросли за той же період з 475 млн дол. до 1,8 млрд дол. США, перевищивши середньосвітовий показник більш ніж 20 раз [2].

У цей час середня величина витрат в розрахунку на одного туриста становила близько 74 дол. США в день, що нижче середнього показника в світі. Збільшити туристські витрати пропонувалося за рахунок розробки більш диверсифікованих високоякісних туристичних продуктів, збагачення досвіду туристів, а також підвищення якості послуг. Ці зміни дозволили країні стати туристичним центром світового рівня, який стимулює зростання міжнародного попиту за межами сусідніх з Грузією країн.

Згідно з даними статистики, в 2016 р кількість міжнародних туристів, що побували в Грузії, перевищило 6,3 млн осіб, що на 7,6%, або 450 тис. чоловік, більше в порівнянні з 2015 роком. За 11 місяців 2016 р міжнародні

туристи здійснили платіжні операції за допомогою іноземних платіжних карт на суму близько 1,5 млн ларі (близько 536 тис. дол. США), що на 10,1% більше в порівнянні з аналогічним періодом 2015 року. У 2016 році країні вперше вдалося отримати дохід від міжнародного туризму в розмірі 2 млрд дол. США, що на 19% більше в порівнянні з даними за 2015 рік [2].

За останніми даними, в період січень-травень 2017 р Грузію відвідали вже понад 2,3 млн зарубіжних туристів, що на 9,7% більше в порівнянні з аналогічним періодом 2016 р. Грузію в 2017 р. відвідало понад 7,5 мільйона міжнародних візитерів, що на 18,8% більше в порівнянні з даними 2016 р. Число туристів – міжнародних візитерів, які провели в Грузії добу і більше, в 2017 р. склало понад 3 мільйони 478 тисяч чоловік, що на 27,9% більше за показниками 2016 р. [2].

За загальним даними I-III кварталів 2017 р. дохід від іноземного туризму в Грузії склав 2,2 мільярда доларів (зростання 29%), що на 489 мільйонів доларів більше в порівнянні з аналогічним періодом 2016 року. Частка туризму у ВВП становила 7%, що на 11,5% більше в порівнянні з аналогічним періодом попереднього року.

Залученню іноземних туристів сприяє візова політика: громадянам 94 країн не потрібно отримувати візи для приїзду до Грузії. Крім того, для 50 країн, включаючи США, ОАЕ, країни-члени ЄС і Ізраїль, візи також не потрібні для осіб, які мають право на постійне проживання. Між Україною та Грузією діє безвізовий режим поїздок громадян. Громадяни України можуть в'їхати до Грузії за дійсними паспортами громадян України для виїзду за кордон, дипломатичними та службовими паспортами, посвідченнями особи моряка та члена екіпажу повітряного судна.

Перша трійка лідерів за кількістю відвідувань Грузії іноземними туристами в 2016 р виглядає наступним чином: Азербайджан – 1,523 млн туристів; Вірменія – 1,496 млн; Туреччина – 1,2 млн і Росія – 1,03 млн осіб. Позитивна тенденція зберігається і за кількістю туристів, що прибувають з країн-членів Євросоюзу. З 2016 року виділилися Латвія (на 24% більше в порівнянні з 2015 р), Литва (+ 16%), Чехія (+ 15%), Болгарія (+ 12%) і Німеччина (+ 11%). Особливий інтерес до Грузії проявили туристи з Ірану (збільшення відвідувань на 485%), Індії (+ 199%), Саудівської Аравії (+ 116%), Філіппін (+ 89%), Оману (+ 75%) і Китаю (+ 46%) [8].

До 2020 р. кількість іноземних туристів, за прогнозом, має зрости до 8 млн, а до 2025 р – до 11 млн. На державному рівні планується серйозне сприяння розвитку туризму, будуть здійснені інвестиції в туристичну інфраструктуру, профінансовані програми, які спрямовані на зростання впізнаваності Грузії.

Згідно національної стратегії розвитку туризму, Грузія націлена стати 2025 р. провідною туристичною країною, здатною надати обслуговування світового рівня в будь-який час року.

Успіхи Грузії відзначаються у провідних ЗМІ світу, так, у статті Forbes зазначено, що Грузія в 2015 р. зайняла 25-е місце серед 52 туристичних напрямків, були призначені нові рейси в напрямку Грузії. А в

списку американського журналу для мандрівників Conde Nast Traveler "s Грузія визнана найкращим напрямками в плані культури виноробства [9].

У Грузії амбітні цілі в напрямку туризму. Зокрема, за два роки в країні мають намір побудувати 25 готелів, поліпшити інфраструктуру, разом з місцевим населенням розвинути готелі сімейного типу на чорноморському узбережжі, підвищити туристичні стандарти. Головна мета Грузії – до 2025 р. дохід від туризму збільшити до 6,6 мільярда доларів. Для досягнення своєї мети, Грузія активно співпрацює з Google і провідними з пригодницькими порталами – Tripadvisor і Expedia [7].

У 2017 р. з метою підвищення впізнаваності Грузії на міжнародній арені країна взяла участь в 21 міжнародній туристичній виставці, провела онлайн-маркетингові кампанії в 19 цільових країнах. Рекламні кампанії йшли по провідних каналах світу: BBC, Euronews, Discovery, Tripadvisor, Expedia. Було проведено близько сотні міжнародних прес-турів, в ході яких країну відвідали понад 680 іноземних журналістів. У 2017 р. також пройшли 14 інфотурів, в рамках яких Грузію відвідали 239 туроператорів з різних країн світу [7].

Висновки дослідження. Проведене дослідження дозволило зробити висновки, що Департамент туризму Грузії проводить активну маркетингову політику. Структура бере участь в різних туристичних ярмарках, міжнародних виставках, робить інформаційні та прес-тури для іноземних журналістів, знімає відеоролики, фахівці департаменту проводять презентації туристичного потенціалу Грузії в ефірі найбільших зарубіжних телеканалів. І ця активність приносить свої результати.

Перед Грузією і Україною стоять спільні виклики стосовно підтримки суверенітету і територіальної цілісності обох країн. Звичайно, ми не можемо сліпо копіювати, нам це і не потрібно, проте є дуже багато корисних речей, які, безумовно, треба брати на озброєння. І ми повинні вивчати досвід не тільки передових, великих країн, але особливо цікавий досвід маленької країни, з якою ми до недавнього часу жили у одній державі.

Список використаних джерел:

- 1.Валишвили Т. Маркетинговое исследование рынка туристических услуг Грузии / Т. Валишвили, Н. Чихладзе // Вісник ДІТБ. Серія : Економіка, організація та управління підприємствами туристичної індустрії та туристичної галузі в цілому. – 2014. – № 18. – С. 166 – 171. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vditb_2014_18_30
- 2.Georgian tourism in figures structure & industry data 2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <file:///C:/Users/dgali/Desktop/2017-ENG.pdf>
- 3.Департамент туризма и курортов Аджарской автономной республики. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gobatumi.com/ru>
- 4.Коцан Н. Основні особливості сучасного розвитку туризму в Грузії / Н. Коцан, О. Курило // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки; [редкол.: Н. Н. Коцан та ін.]. – Луцьк, 2012. – № 18(243) : Географічні науки. – С. 165 – 170.
- 5.Лухуташвили Н. Основы развития религиозного туризма в Грузии / Н. Лухуташвили, Т. Валишвили // Вісник ДІТБ. – 2013. – №17. – С.124 – 128.
- 6.Национальная администрация туризма Грузии [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://geonavigator.ge/firm/2757/info/>

7. Туризм в Грузии в 2017 году: 7,5 млн визитеров, \$ 2,7 млрд дохода. [Электронный ресурс]. – Режим доступа:
<https://eadaaily.com/ru/news/2018/01/12/turizm-v-gruzii-v-2017-godu-75-mln-viziterov-27-mlrd-dohod>
8. Туристический бум в Грузии: чем страна привлекает путешественников. [Электронный ресурс]. – Режим доступа:
<https://mir24.tv/news/16318142/turisticheskii-bum-v-gruzii-chem-strana-privlekaet-puteshestvennikov>
9. Forbes похвалил Грузию за развитие туризма. [Электронный ресурс]. – Режим доступа:
<https://sputnik-georgia.ru>

Список использованных источников:

1. Валишвили Т. Маркетинговое исследование рынка туристических услуг Грузии / Т. Валишвили, Н. Чихладзе // Вісник ДІТБ. Серія : Економіка, організація та управління підприємствами туристичної індустрії та туристичної галузі в цілому. – 2014. – № 18. – С. 166 – 171. – Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vditb_2014_18_30
2. Georgian tourism in figures structure & industry data 2017. [Электронный ресурс]. – Режим доступа:
<file:///C:/Users/dgali/Desktop/2017-ENG.pdf>
3. Департамент туризма и курортов Аджарской автономной республики. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.gobatumi.com/ru>
4. Коцан Н. Основные особенности современного развития туризма в Грузии / Н. Коцан, А. Курило // Научный вестник Волынского национального университета им. Леси Украинки / Вол. нац. ун-т им. Леси Украинки; [Редкол.: Н. Н. Коцан и др.]. – Луцк, 2012. – № 18 (243): Географические науки. – С. 165 – 170.
5. Лухуташивили Н. Основы развития религиозного туризма в Грузии / Н. Лухуташивили, Т. Валишвили // Вісник ДІТБ. – 2013. – № 17. – С. 124 – 128.
6. Национальная администрация туризма Грузии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://geonavigator.ge/firm/2757/info/>
7. Туризм в Грузии в 2017 году: 7,5 млн визитеров, \$ 2,7 млрд дохода. [Электронный ресурс]. – Режим доступа:
<https://eadaaily.com/ru/news/2018/01/12/turizm-v-gruzii-v-2017-godu-75-mln-viziterov-27-mlrd-dohod>
8. Туристический бум в Грузии: чем страна привлекает путешественников. [Электронный ресурс]. – Режим доступа:
<https://mir24.tv/news/16318142/turisticheskii-bum-v-gruzii-chem-strana-privlekaet-puteshestvennikov>
9. Forbes похвалил Грузию за развитие туризма. [Электронный ресурс]. – Режим доступа:
<https://sputnik-georgia.ru>

References:

1. Valyshvily, T., Chykhladze, N. (2014). Marketynhove yssledovanye rynku turystycheskykh usluh Hruzyy. [Marketing research of the tourist services market in Georgia]. Visnyk DITB. Seriya: Ekonomika, organizatsiya that manages the company of tourist industry, that tourist galuzi in the whole. – 2014. – № 18. – p. 166 – 171.
2. Georgian tourism in figures structure & industry data. (2017). [Georgian tourism in figures structure & industry data]. Retrieved from: <file:///C:/Users/dgali/Desktop/2017-ENG.pdf>
3. Departament turyzma y kurortov Adzharskoi avtonomnoi respublyky. [Department of Tourism and Resorts of the Autonomous Republic of Ajara]. Retrieved from: <http://www.gobatumi.com/ru>
4. Kotsan, N., Kurylo, O. (2012). Osnovni osoblyvosti suchasnoho rozvytku turyzmu v Hruzii. [The main features of the contemporary development of tourism in Georgia]. Scientific herald of the Volyn National University named after. Lesia Ukrainka / Volyn. nats Un-t them. Lesia Ukrainka; [rare: N. N. Kotsan et al.]. – Lutsk, 2012. – № 18 (243): Geographical Sciences. – P. 165 – 170.

5. Lukhutashvily, N., Valyshvily, T. (2013). *Osnovy razvityia relyhyoznoho turyzma v Hruzyi*. [Basics of the Development of Religious Tourism in Georgia]. Visnyk DITB. – 2013. – №17. – P.124 – 128.
6. Natsyonalnaia admynystratsyia turyzma Hruzyi. [National Tourism Administration of Georgia]. Retrieved from: <https://geonavigator.ge/firm/2757/info/>
7. Turyzm v Hruzyi v 2017 godu: 7,5 mln vyzyterov, \$ 2,7 mlrd dokhoda. [Tourism in Georgia in 2017: 7.5 million visitors, \$ 2.7 billion in revenue]. Retrieved from: <https://easaily.com/ru/news/2018/01/12/turizm-v-gruzii-v-2017-godu-75-mln-viziterov-27-mlrd-dohod>
8. Turysticheskyi bum v Hruzyi: chem strana pryvlekaet puteshestvennikov. [Tourist boom in Georgia: the country attracts travelers]. Retrieved from: <https://mir24.tv/news/16318142/turisticheskii-bum-v-gruzii-chem-strana-privlekaet-puteshestvennikov>
9. Forbes pokhvalyl Hruzyiu za razvitye turyzma. [Forbes praised Georgia for the development of tourism]. Retrieved from: <https://sputnik-georgia.ru>

УДК 338.48

Волкова Ірина Ігорівна

Харківський національний
університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна,
e-mail: volkova1807@ukr.net

Скоряк Ілля Вікторович

Ягеллонський Університет, м. Краків, Польща

ДОСЛІДЖЕННЯ СПЕЦИФІКИ В'ЇЗДНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Метою роботи є дослідження специфіки в'їзного туризму в Україні.

Методика дослідження базується на інформаційному матеріалі, представленому у державних установах (Державна служба статистики України, Київська обласна державна адміністрація та інші). У процесі дослідження використовувалися статистичний, аналітичний, порівняльний методи (табличний, графічний).

В результаті проведених досліджень був розглянутий сучасний стан та динаміка міжнародних прибуттів в Україну. Показана диверсифікація іноземних громадян за метою в'їзду в Україну. Проаналізовані показники найбільших країн-імпортерів туристичних потоків в Україну. Розглянута динаміка доходів від міжнародних прибуттів.

Науковою новизною є дослідження сучасного стану в'їзного туризму в Україні.

Практична значимість полягає в застосуванні результатів дослідження для прогнозування та планування туристичної діяльності, використанні матеріалів в навчальному процесі при підготовці фахівців з туризму.

Ключові слова: в'їзний туризм, динаміка міжнародних прибуттів, мета поїздок, країни-імпортери туристичних потоків.

УДК 338.48

Волкова Ирина Игоревна

Харьковский национальный
университет имени В.Н. Каразина, г. Харьков,
Украина, e-mail: volkova1807@ukr.net

Скоряк Илья Викторович

Ягеллонский Университет, г. Краков, Польша

ИССЛЕДОВАНИЕ СПЕЦИФИКИ ВЪЕЗДНОГО ТУРИЗМА В УКРАИНЕ

Целью работы является исследование специфики въездного туризма в Украине.

Методика исследования базируется на информационном материале, представленном в государственных учреждениях (Государственная служба статистики Украины, Киевская областная государственная администрация и др.). В процессе исследования использовались статистический, аналитический, сравнительный методы (табличный, графический).

В результате проведенных исследований было рассмотрено современное состояние и динамика международных прибытий в Украину. Показана диверсификация иностранных граждан по цели въезда в Украину. Проанализированы показатели крупнейших стран-импортеров туристических потоков в Украину. Рассмотрена динамика доходов от международных прибытий.

Научной новизной является исследование современного состояния въездного туризма в Украине.

Практическая значимость заключается в применении результатов исследования для прогнозирования и планирования туристической деятельности, использования материалов исследования в учебном процессе при подготовке специалистов по туризму.

Ключевые слова: в'їздної туризм, динаміка міжнародних прибуттів, цель поездок, страны-импортеры туристических потоков.

UDC 338.48

Volkova Irina Igorivna

Kharkiv National University V.N. Karazin, Kharkiv,
Ukraine, e-mail: volkova1807@ukr.net

Skryak Ilya Viktorovich

Jagiellonian University, Krakow, Poland

INVESTIGATION OF THE SPECIFICS OF THE ENTRY TOURISM IN UKRAINE

The purpose of the work is to study the specifics of entry tourism in Ukraine.

The research methodology is based on the information material presented at government institutions (State Statistics Service of Ukraine, Kyiv Oblast State Administration, etc.). In the process of research, statistical, analytical, comparative methods (tabular, graphical) were used.

As a *result* of the conducted studies, the current state and dynamics of international arrivals in Ukraine was considered. Diversification of foreign citizens for the purpose of entry to Ukraine is shown. The indicators of the largest importing countries of tourist flows to Ukraine are analyzed. Considered the dynamics of incomes from international arrivals.

The scientific novelty is the study of the current state of inbound tourism in Ukraine.

The practical significance lies in the forecasting and planning of tourism activities, the use of research materials in the educational process in the training of tourism professionals.

Key words: inbound tourism, dynamics of international arrivals, purpose of travel, countries importing tourist flows.

Постановка проблеми. В'їзний туризм має велике значення для розвитку економіки країн. Це на сам перед значний дохід для країни і є джерелом валютних надходжень. В'їзний туризм найбільш пріоритетний напрямок не тільки тому, що є додатковим шляхом приваблення коштів до держав, але він також впливає на соціальну і культурну сферу і є інструментом геополітики, тому що від того, як країна позиціонує себе на зовнішній арені, залежить її імідж. Україна має усі передумови для цього: значний культурно-рекреаційний потенціал, зручне розташування у Східній Європі, порівняно дешевий вітчизняний туристичний продукт.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий вклад в вивчення розвитку в'їзного туризму внесли такі закордонні вчені, як: Александрова А.Ю., Воскресенський В.Ю., Зорін І.В., Квартальнов В.А., Сенін В.С. та багато інших, вчені України: Антонюк Н.В., Коваль П.Ф., Любіцева О.А., Мальська М.Ф., Юрченко С.О. та інші. В їх роботах розглядаються проблеми розвитку як міжнародного так і в'їзного туризму.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість робіт з міжнародного туризму, небагато публікацій про розвиток в'їзного туризму.

Метою статті є аналіз сучасного стану та проблем розвитку в'їзного туризму в Україні.

Виклад основного матеріалу. Динаміка в'їзних туристичних потоків в Україну характеризується неоднорідністю та суттєво відрізняється за

роками. За даними Держкомстату України, в 1995 р., коли статистика в'їзних туристів почала вестись, в Україну в'їхало 3,2 млн. іноземних осіб. З тих пір кількість в'їзних туристів почала зростати на 60-70% кожні три роки і у 2008 р. досягла максимального показника в історії України – 25,4 млн. осіб. Далі спостерігається невелике зменшення в'їзного потоку яке пов'язане із світовою фінансовою кризою 2008-2009 рр. та загальною тенденцією до скорочення кількості подорожуючих, проте на початку 2010-х кількість міжнародних прибуттів знов почала збільшуватись і у 2013 р. сягнула показника 24,6 млн осіб (за рік після проведення футбольного чемпіонату Європи Євро-2012), але у наступному 2014 р. вона знизилася майже в два рази до 12,7 млн. [2]. Цьому сприяли певні соціально-економічні та політичні зрушення. Але потім намітилася тенденція до зростання і у 2017 р. число в'їзних туристів досягло кількості майже 14,3 млн. осіб.

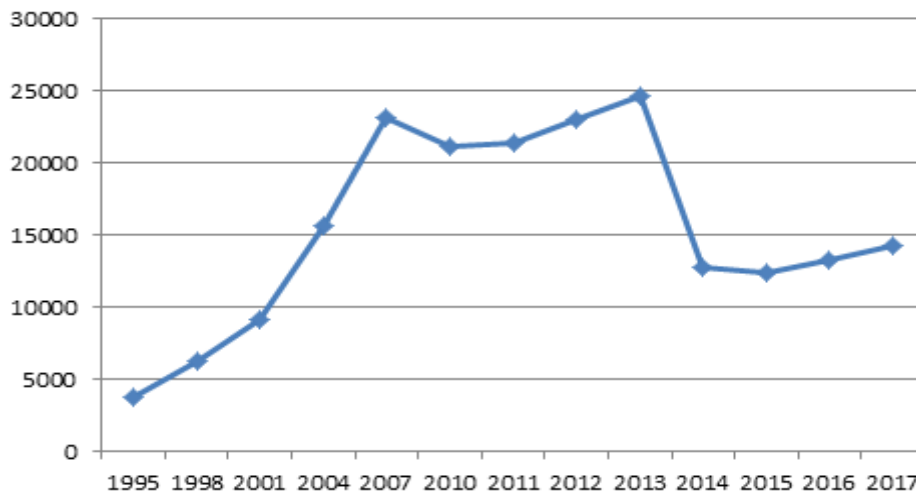

Рис. 1. Динаміка міжнародних прибуттів в Україну, млн. чол. [2]

Однією з найголовніших характеристик в'їзного туризму є диверсифікація потоків за метою поїздки. У 2017 р. спостерігалось збільшення в'їзного туристичного потоку майже на мільйон чоловік, переважно за рахунок туристів з Білорусі (за 2017 р. у порівнянні із 2016-м кількість туристів з Білорусі збільшилась з 1,6 млн. осіб до 2,7 млн. що пов'язано перш за все із дешевизною вітчизняного тур продукту). Переважна більшість туристів (майже 13,8 млн. осіб або 97% від числа в'їзного туристичного потоку) в'їхало вказавши мету відвідання як «приватну», ще майже 400 тис. вказало «культурний обмін» як спонукаючу причину до відвідання України, приблизно 90 тис. осіб з числа в'їжджаючих вказали службу та роботу як основну мету для в'їзду в Україну і лише майже 40 тис. осіб, що в'їхало на територію нашої країни в 2017 р., вказали мету відвідання «туризм», а це менше 1% від загальної кількості в'їзних туристичних потоків. І зовсім мало, приблизно 11 тис.

осіб при в'їзді до України вказали, що вони їдуть з метою імміграції, навчання та працевлаштування.

Можна визначити деякі тенденції, що панують у в'їзному туризмі. По-перше, об'єми в'їзних туристичних потоків дуже сильно залежать від економічної та політичної ситуації у середині країни. Так, у 2014 р., кількість в'їжджаючих зменшилася на 10 млн. осіб або на 40% від показника 2013 р., а кількість осіб, що в'їхали з метою туризму впала в чотири рази.

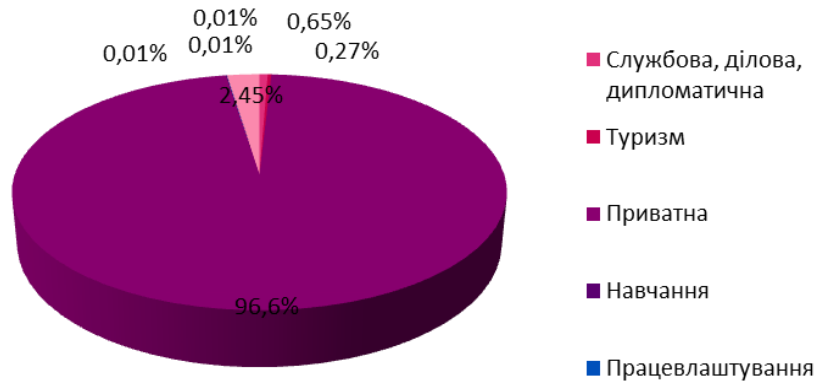

Рис. 2. Диверсифікація іноземних громадян за метою в'їзду в Україну, 2017 рік [2]

По-друге, наявна тенденція до зменшення організованого в'їзного туризму в Україну: так, в 2017 р. число людей, що в'їхало і вказало «туризм» як мету відвідання країни було майже в чотири рази менше ніж в попереднім 2016 році. Можна зробити висновок, що переважна більшість туристів їде в Україну, плануючи придбати основний туристичний продукт (екскурсії, харчування, квитки на транспорт) на місці, що мало би збільшувати доходи від провадження туристичної діяльності на місцях.

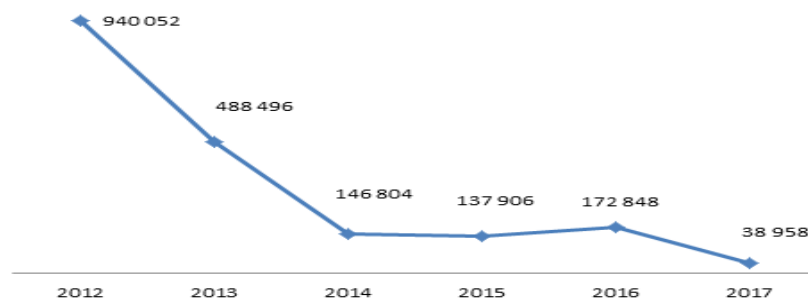

Рис. 3. Кількість осіб, які в'їхали в Україну з метою туризму, динаміка за 2012-2017 роки [2]

Найбільша кількість іноземних туристів у 2017 р. в'їхала до нас із сусідньої Молдови – 4,435 млн. осіб (маємо збільшення туристичного потоку із даної країни у порівнянні з 2016-м роком на 150 тис. громадян).

Основними поставниками туристів до України є сусіди України Молдова, Білорусь, Росія, Польща, Угорщина та Румунія. За останні 5 років кількість туристів скоротилась з усіх країн, за винятком Угорщини.

Таблиця 1.

Показники найбільших країн-імпортерів туристичних потоків в Україну, за 2013-2017 рр.

	Росія	Білорусь	Молдавія	Польща	Угорщина	Румунія
2013 рік	10 284 782	3 353 652	5 417 966	1 259 209	771 038	877 234
2014 рік	2 362 982	1 592 535	4 368 355	1 239 945	874 184	587 774
2015 рік	1 231 035	1 891 518	4 393 528	1 156 011	1 070 035	763 228
2016 рік	1 473 633	1 822 261	4 296 639	1 195 263	1 269 653	774 585
2017 рік	1 464 764	2 727 645	4 435 664	1 144 249	1 119 446	791 116
Відсоток 2017 р. по відношенню до 2013 р.	14,24%	81,33%	81,87%	90,87%	145,19%	90,18%

Джерело: [2]

Враховуючи загальну чисельність населення Молдови (4,064 млн. осіб на 01.01.2016р.) виходить, що кількість туристів з даної країни в Україні у порівнянні з її населенням становить 117%, тобто до України в'їжджали практично по декілька раз. Така велика кількість виїжджаючих з Молдавії обумовлена тісними економічними зв'язками з Україною, відносною простотою процедури перетину кордону для її громадян (відсутність необхідності оформлювати візи) та привабливістю природних ресурсів України (так, багато молдаван надають перевагу відпочинку в Україні).

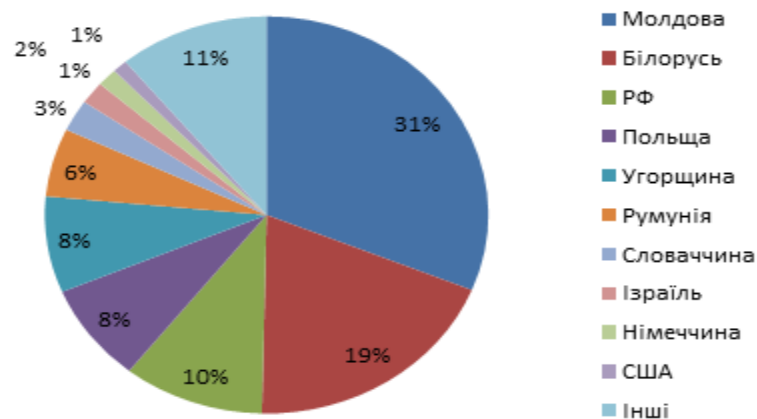

Рис. 4. Сегментація в'їзних туристичних потоків за країною походження, 2017 рік [2]

Друге місце займають білоруси із показником 2,7 млн. в'їзних туристів. Слід зазначити, що у порівнянні з 2016 р. даний показник виріс практично на 1 млн. осіб або на 60% і пов'язаний він перш за все із транзитними цілями. Так, багато білорусів використовують вітчизняних перевізників аби дістатись до популярних іноземних destinations (Єгипет, Туреччина, тощо), оскільки для них переліт із України коштує набагато дешевше ніж з Білорусі. Також білоруські туристи надають перевагу порівняно дешевому туризму територією України. Кількість в'їзних

туристів з РФ за минулий рік у порівнянні із 2016 майже не змінилася і становить приблизно 1,4 млн. чол. Неможливо не зауважити, що скорочення кількості в'їзних туристів з Росії відбувається вкрай швидко, і воно змінилось з 10,2 млн. чол. у 2013 до 1,4 млн. чол. у 2017 – тобто майже у сім разів, а 2017 рік – перший рік за чотири роки, коли кількість туристів з даної країни не зменшилася у порівнянні із минулим.

Подібне скорочення пов'язане із введенням більш жорстких правил перетину кордону для громадян з даної країни (наявність завіреного запрошення, біометричного паспорту, тощо) та зміною геополітичного вектору розвитку України. Головна тенденція в'їзного туризму останніх років – скорочення кількості в'їзних туристів з країн СНД, але, у супереч очікуванням, збільшення туристів з Європи проходить дуже повільно. Зважаючи на те, що кількість туристів з Росії за чотири роки зменшилась приблизно на 9 млн. чол., то можна сказати, що саме це зменшення фактично зіграло вирішальну роль у загальному падінні кількості в'їзних туристичних потоків з 24 млн. осіб у 2013 до 14 млн. у 2017 р.

Рис. 5. Динаміка показників найбільших країн-імпортерів туристичних потоків в Україну, за 2013-2017 рр. [2]

Хоча значного збільшення в'їзного туристичного потоку з країн Європи не спостерігається, що не дозволяє говорити про заміщення туристів з СНД туристами з країн Європи, але дана тенденція посилюється з кожним роком. Так, показник трьох найбільших імпортерів туристів в Україну (Польща, Румунія, Угорщина) вже практично досягли рівня 2013 р. (3,05 млн. у 2013 р. і 2,9 млн. у 2017 р.), а за прогнозами деяких науковців у 2018 р. їх перевершать. Але дана тенденція має дві сторони. З одного боку, мешканці Європи мають більшу купівельну спроможність, що дозволяє говорити про збільшення доходів від в'їзних туристичних потоків, а з іншого боку, туристи з Європи орієнтовані в основному на відвідання пам'яток Західної України, як регіону, який розташований ближче до них та який має найбільший культурно-історичний потенціал. Таким чином, туристична діяльність у Східній Україні здійснюється в

основному за рахунок внутрішніх туристів, які мають значно меншу купівельну спроможність.

Якщо туристи з Польщі, Угорщини та Румунії у 2013 р. займали 12,5% у структурі в'їзного туристичного потоку, а туристи з СНД 80%, то зараз ситуація кардинально змінилась і туристи з трьох сусідніх європейських країн займають 21% у структурі в'їзних туристичних потоків, а туристи з СНД – 57%. В 2017 р. показник трьох найбільших імпортерів туристів в Україну з країн ЄС (Польща, Румунія, Угорщина) вже практично досягли рівень 2013 року (3,1 млн. осіб у 2013 р. і 2,9 млн. осіб у 2017 р.). Відсоток туристів з СНД у структурі в'їзних потоків постійно зменшується. І якщо у 2017 році спостерігалось стале зростання в'їзного потоку з Білорусі та з Молдови у порівнянні із 2016 роком (так, білорусів у 2017 р. в'їхало майже на мільйон більше, за рахунок чого власне і відбулося загальне зростання в'їзних потоків в Україну, а молдаван – на 400 тис.), то кількість росіян продовжує зменшуватися. Якщо порівнювати кількість туристів з РФ у 2013 та 2017 рр., то їх кількість зменшилася на 8,9 млн. осіб, або майже на 90%. У загальній структурі в'їзних туристичних потоків зменшення туристичних прибуттів з 24,6 млн. у 2013 до 14,2 у 2017 р., тобто на 10,4 млн. осіб або на 42,6% відбулося, в основному, за рахунок зменшення числа туристів з Росії. Така тенденція пов'язана із геополітичними факторами та зростаючою кількістю формальностей, що необхідні росіянам для в'їзду в Україну.

Офіційних даних про в'їзні потоки за регіонами України не існує, тому офіційна звітність про кількість іноземних туристів, що були обслужені суб'єктами туристичної діяльності можна прийняти за показник в'їзних туристичних потоків у регіонах України.

Відповідно до офіційних даних, наведених на сайті Держкомстату України, в 2017 р. лідером за обслуговуванням іноземних туристів став Київ, де послуги туристичної спрямованості було надано майже 21 тис. іноземним туристам. На другому місті іде Львів із показником майже у 8 тис. осіб, а Харків, місто із надзвичайним потенціалом до розвитку туристичної діяльності, замикає рейтинг із показником 1 (один) турист на рік. Стала тенденція зниження організованого туризму спостерігається в Києві та у Львові (22 тис. іноземних туристів у 2017 р. у порівнянні із 123 тис., які були обслужені суб'єктами туристичної діяльності у 2012 р. у Києві та 20 тис. проти 8 тис. у Львові за відповідними показниками), а в'їзний організований туризм в Харкові практично відсутній. Навіть у 2012 р., коли у місті проходила подія європейського масштабу – чемпіонат Європи з футболу «Євро-2012», кількість іноземців, яким були надані послуги внутрішніми виробниками туристичного продукту була достатньо малою (1,7 тис. осіб), що менше аналогічних показників у Києві та Львові у сімдесят та десять разів відповідно [2]. Але навіть упродовж 2014-2016 рр., коли кількість в'їзних туристів та об'єми організованого туризму серед іноземців почали зменшуватися по всій країні, показники регіонів з організованого туризму серед іноземців усе одно перевищували

аналогічний показник Харкова за 2012 р., який є максимальним для даного міста упродовж останніх років.

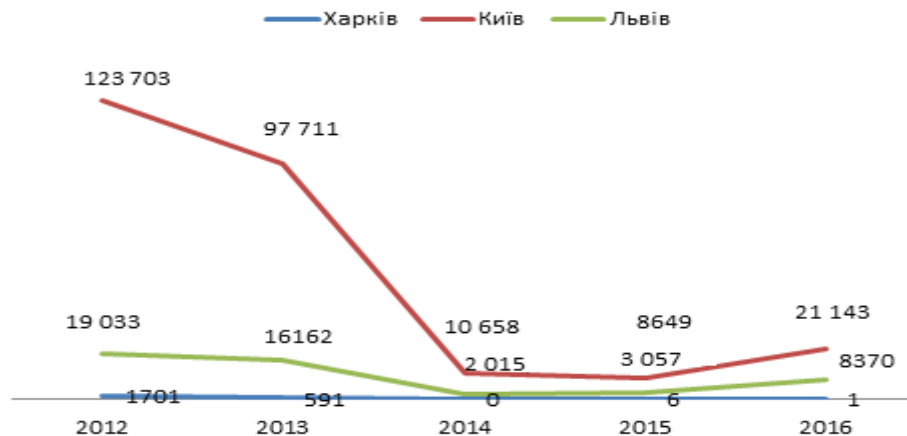

Рис 6. Кількість іноземних туристів, що були обслужені суб'єктами туристичної діяльності у містах, з 2012-2016 рр. [2]

Відповідно до неофіційних даних Київ в 2017 р. відвідало приблизно 1,8 млн. іноземних туристів, а Львів приблизно 1,5 млн. подорожуючих з-за кордону. Також вкрай популярними місцями для іноземних туристів залишається Закарпаття (Ужгород, Берегове) та Передкарпаття (Івано-Франківськ, гірськолижні курорти), куди вирушають в основному мешканці центральної Європи, чорноморське узбережжя (Одеса, Вилкове, Затока), куди вирушають в основному відпочиваючі з Молдавії та Білорусі.

Серед іноземців найбільше тих, хто їде до Києва з Європи (52,6%) й Азії (32,5%). З Америки до столиці України прибуло 8,2% від загальної кількості мандрівників, з Африки – 3,3%, Австралії та Нової Зеландії – 0,3% [1, с.266]. Приблизно 70% від загальної кількості в'їзних туристів в Києві становлять чоловіки, з них більше половини – неодружені молоді люди віком від 18 до 34 років. Що стосується іншої популярної дестинації, Львова, то він користується популярністю серед мешканців Польщі, Туреччини, Білорусі, Німеччини та США. Здебільшого Львів відвідують люди віком 26-35 років, які залишаються у місті в середньому на 3-5 днів, а за день подорожі витрачають 50 євро. Цікаво, що у 2015 р., наприклад, туристи витрачали до 40 євро на день і залишалися тут, зазвичай, на 2-3 доби, тобто інтерес до Львова серед іноземних туристів продовжує зростати [3].

Найбільш популярними видами туризму серед іноземців є діловий, культурно-пізнавальний, освітній, подієвий, рекреаційний, релігійний та спортивний туризм. Найбільш перспективним видається сільський зелений туризм.

Оцінка доходів від туризму та порівняння показників із іншими країнами нині, за умов комерціалізації, є фактично ключовим фактором, який визначає успішність провадження туристичної діяльності в країні. В Україні особливого значення набуває оцінка доходів від в'їзного туризму,

оскільки іноземні туристи витрачають у середньому на 50-70 відсотків більше коштів, аніж внутрішні. За таких умов найбільш пріоритетним напрямком видається розвиток саме в'їзного туризму.

Можна простежити поступове збільшення надходжень залучених від туризму коштів у 2013 р. у порівнянні з 2012 р., проте у 2014 р. кількість залучених коштів зменшилася приблизно на чверть. Далі спостерігається зростання даного показника, а у 2016 р. навіть було зафіксовано найбільше число залучених від туризму коштів за всю історію незалежної України, який перевищує показник 2013 р. майже на 10 млрд. грн., проте показник виручки від туризму у валюті знизився майже у три рази у порівнянні з тим же 2013 р.

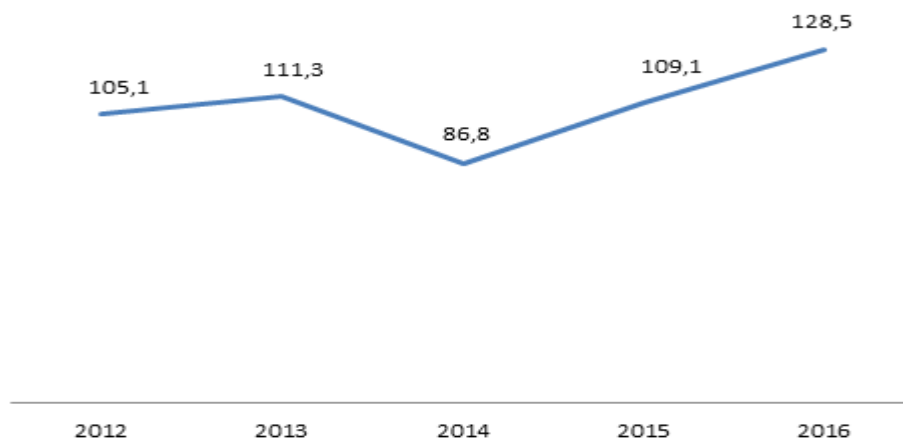

Рис. 7. Кількість залучених від туризму коштів, млрд. дол. [4]

Скорочення в'їзного туристичного потоку в Україні у 2014 р. майже на 10 млн. осіб у порівнянні з 2013-м та зменшення доходів від туризму у два рази у 2014 році у порівнянні з 2013-м демонструє вкрай тісний зв'язок між показником в'їзних туристів та доходів від туризму.

Витрати іноземних туристів в Україні в 2016 р. у порівнянні з 2013-м знизились в чотири рази і складають майже 1,5 млрд. дол., що обумовлено загальним зменшенням в'їзних туристичних потоків, за даним показником Україна займає 46-е місце в світі.

Висновки. В останні два роки відбувається збільшення туристичних потоків в Україну. Нині в структурі в'їзних туристичних потоків виділяється дві тенденції: збільшення туристів з Європи та зменшення туристів з країн СНД. І якщо поглянути на загальну структуру в'їзних туристичних потоків, зменшення прибуттів з 2013 до 2017 року відбулося, в основному, за рахунок зменшення числа туристів з Росії на 90%. В'їзний потік туристів забезпечує переважну більшість доходів від туризму в Україні, тому що крім надходжень валюти, купівельна спроможність іноземців, що в'їжджають в Україну, набагато більша аніж у середньостатистичного внутрішнього туриста.

Список використаних джерел:

1. Україна на світовому ринку туристичних послуг: сучасний стан та перспективи розвитку :

- монографія / М. В. Сідоров, О. Є. Юрченко, С. О. Юрченко. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. – 256 с.
2. Державна служба статистики України. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>
3. Київська обласна державна адміністрація. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://koda.gov.ua>
4. Статистична інформація за об'ємом туризму за країнами світу. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://knoema.ru>

References:

1. Ukraine on the world market for tourist services: the current state and prospects of development: monograph / M. V. Sidorov, O. E. Yurchenko, S. O. Yurchenko. - Kh.: KhNU named after V. N. Karazin, 2017. - 256 p.
2. The State Statistics Service of Ukraine. - [Electronic resource] - Access mode: <http://ukrstat.gov.ua>
3. Kyiv Regional State Administration. - [Electronic resource] - Access mode: <http://koda.gov.ua>
4. Statistical information on the volume of tourism by countries of the world. - [Electronic resource] - Access mode: <https://knoema.ru>

УДК 911.3

Смирнов Ігор Георгійович,
доктор географічних наук, професор

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: smyrnov_ig@ukr.net

Рикичинська Анастасія Федорівна

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

«БІЛИЙ СЛОН» В УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТАХ: РЕКРЕАЦІЙНО- ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

Мета: Розкрити рекреаційно-туристичний потенціал унікальної споруди на горі Піп Іван Чорногірський в Карпатах- високогірної астрономо-метеорологічної обсерваторії, яка нині відновлюється спільними україно-польськими зусиллями, після 80-річного занепаду.

Методика: дослідження архівних джерел з історії спорудження, функціонування, занепаду та відновлення в сучасних умовах унікальної високогірної обсерваторії в Карпатах, яка нині є найбільшим об'єктом українсько-польської співпраці у гуманітарній сфері.

Результати: характеристика сучасного стану та можливостей використання унікальної високогірної обсерваторії «Білий слон» у Карпатах як чинника розвитку туризму в регіоні.

Наукова новизна: вперше здійснене всебічне дослідження минулого, сучасного та майбутнього бувшої польської астрономо-метеорологічної обсерваторії «Білий слон» у Чорногірському масиві Українських Карпат з урахуванням урочистостей, присвячених 80-річчю з часу її побудови за участю міністра інвестицій і розвитку Польщі, ректорів Варшавського та Прикарпатського університетів.

Практична значимість: стаття розкриває особливості відновлення високогірної обсерваторії «Білий слон» у Карпатах спільними українсько-польськими зусиллями та заохочує можливих інвесторів у цьому проєкті, включаючи українські, польські та європейські вищі, для яких обсерваторія може бути базою студентських практик з географії, метеорології, астрономії, геології, біології, орнітології тощо.

Ключові слова: Карпати, «Білий слон», астрономо-метеорологічна обсерваторія, україно-польська співпраця, Варшавський університет, Прикарпатський університет.

УДК 911.3

Смирнов Игорь Георгиевич,
доктор географических наук, профессор

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченка, г. Киев,
Украина, e-mail: smyrnov_ig@ukr.net

Рикичинська Анастасія Федоровна

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченка, г. Киев, Украина

«БЕЛЫЙ СЛОН» В УКРАИНСКИХ КАРПАТАХ: РЕКРЕАЦИОННО- ТУРИСТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ

Цель: Раскрыть рекреационно-туристический потенциал уникального сооружения на горе Поп Иван Черногорский в Карпатах- высокогорной астрономо-метеорологической обсерватории, которая сейчас восстанавливается совместными украино-польскими усилиями, после 80-летнего упадка.

Методика: исследование архивных источников по истории сооружения, функционирования, упадка и восстановления в современных условиях уникальной

высокогорной обсерватории в Карпатах, которая сейчас является крупнейшим объектом украинского-польского сотрудничества в гуманитарной сфере.

Результаты характеристика современного состояния и возможностей использования уникальной высокогорной обсерватории «Белый слон» в Карпатах как фактора развития туризма в регионе.

Научная новизна: впервые осуществлено всестороннее исследование прошлого, настоящего и будущего бывшей польской астрономо-метеорологической обсерватории «Белый слон» в Черногорском массиве Украинских Карпат с учетом торжеств, посвященных 80-летию со времени ее построения с участием министра инвестиций и развития Польши, ректоров Варшавского и Прикарпатского университетов.

Практическая значимость: статья раскрывает особенности восстановления высокогорной обсерватории «Белый слон» в Карпатах совместными украино-польскими усилиями и поощряет участие потенциальных инвесторов в этом проекте, включая украинские, польские и европейские вузы, для которых обсерватория может быть базой студенческих практик по географии, метеорологии, астрономии, геологии, биологии, орнитологии и др.

Ключевые слова: Карпаты, «Белый слон», астрономо-метеорологическая обсерватория, украино-польское сотрудничество, Варшавский университет, Прикарпатский университет.

UDC 911.3

Smyrnov Igor Georgiyovych,
Doctor of Geography Sciences, Professor
Rikichynska Anastasia Fedorivna

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine, e-mail: smyrnov_ig@ukr.net
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine

"WHITE ELEPHANT" IN UKRAINIAN CARPATHIANS: RECREATIONAL AND TOURIST POTENTIAL

Aim: To uncover the recreational and tourist potential of a unique building on the Mount Pip Ivan Chernogirsky in the Carpathian Mountains, a high-altitude astronomical and meteorological observatory, which is now being restored by the joint Ukrainian-Polish efforts, after 80 years of decline.

Methodology: research of archival sources on the history of the construction, functioning, decay and restoration of the unique high-altitude observatory in the Carpathians in the modern conditions, which is now the largest object of Ukrainian-Polish cooperation in the humanitarian sphere.

Results: Characteristics of the current state and the possibilities of using the unique high-altitude observatory "White Elephant" in the Carpathians as a factor of the tourism development in the region.

Scientific novelty: For the first time a comprehensive study of the past, present and future of the former Polish astronomy and meteorological observatory "White Elephant" has been carried out for the first time in the Chernogora massif of the Ukrainian Carpathians, taking into account the celebrations devoted to the 80th anniversary of its construction, with the participation of the Polish Minister of Investment and Development, the rectors of Warsaw and Precarpathian Universities.

Practical significance: the article reveals the peculiarities of the restoration of the White Elephant High-Altitude Observatory in the Carpathian Mountains by joint Ukrainian-Polish efforts and encourages potential investors in this project, including Ukrainian, Polish and European higher educational establishments, for which the observatory can be the base

for student practices in geography, meteorology, astronomy, geology, biology, ornithology, etc.

Key words: Carpathians, “White Elephant», Astronomical-Meteorological Observatory, Ukrainian-Polish Cooperation, Warsaw University, Precarpathian University.

Постановка наукової проблеми. Реконструкція бувшої польської астрономо-метеорологічної обсерваторії на горі Піп Іван Чорногірський у Карпатах є на сьогодні найбільшим гуманітарним проектом у польсько-українських відносинах. Ця обсерваторія відома також під назвою «Білий слон». 2018 р. сповнилося 80 років з дати її побудови. Ця обсерваторія була дослідницьким об'єктом Варшавського університету, але фінансово цей проект забезпечувала Ліга повітряної та протигазової оборони Польщі та Польський метеорологічний інститут. Потужний та суперсучасний на той час осередок метеорологічно-навігаційних досліджень було споруджено всього за півтора року за дуже складних погодних умов на вершині другою за висотою гори Чорногірського масиву Карпат. Але доля обсерваторії склалася так, що вона встигла попрацювати на повну потужність дещо більше року – до початку Другої світової війни. Нині напівзруйнований будинок обсерваторії знаходиться на території України, відбудовується спільними зусиллями з Польщею і його майбутнє призначення вже не буде таким, як первинно. На перший план в нових умовах виходить рекреаційно-туристичне використання відновленої обсерваторії, а також її можливості в науково-освітній сфері – для географічних, астрономічних, метеорологічних, геологічних, біологічних та інших видів наукових досліджень, бази студентських практик для українських, польських та європейських університетів, консультативного осередку з розвитку сільського туризму в Карпатах, центру безпеки та порятунку туристів тощо.

Літературно-джерельна база. Слід відзначити труднощі збирання інформації про створення, функціонування та поточний стан «Білого слона». Окремі проблеми, з цим пов'язані, розглядали А.Пилипюк [4], В.Кобилюк [5], З.Соколовський [6], Н.Паньків [1]. Цікавий матеріал з теми статті можна знайти в польськомовних газетах, що видаються в Україні, «Dziennik Kijowski» [2;3] та «Kurier Galicyjski»[7].

Метою статті є розкриття минулого, сучасного та майбутнього єдиної в Україні Карпатської високогірної астрономо-метеорологічної обсерваторії у зв'язку з її можливим використанням з рекреаційно-туристичними цілями.

Виклад основного матеріалу. «Білий слон» - польська астрономо-метеорологічна обсерваторія на горі Піп Іван Чорногірський. Це найвищою споруда в Україні, у якій жили і працювали люди. Побудована споруда в стилі конструктивізму та має вигляд фортеці. Період функціонування припадав на 1938-1941 рр. Ще 6 років тому про неї писали, що будівля втратила свої функції, окрім того, знаходилася у жахливому напівзруйнованому стані з розбитим дахом, відсутніми

вікнами, у той час коли це приміщення є пам'яткою архітектури України. Констатувалося, що даний об'єкт був забутий, недіючий і фактично нікому не потрібний у використанні [4].

Між тим, ця астрономо-метеорологічна обсерваторія на горі Піп-Іван (2028 м) Верховинського району відноситься до найбільш відомих та визначних культурно-історичних пам'яток Івано-Франківщини. Її географічні координати 48°2'49.9" північної широти та 24°37'45.5" східної довготи. Вона була збудована за часів, коли Прикарпаття перебувало у складі Польщі, у 1938 р. Інша назва її – «Білий слон», тому що взимку під снігом будинок обсерваторії нагадує за обрисами слона. Гора Піп-Іван має пірамідальну форму з наявністю давньольодовикових форм рельєфу, складених пісковиками. Свою назву гора отримала від скелі на вершині, що нагадувала попа в рясі. Відкриття цієї обсерваторії становило собою свого часу велику подію в розвитку польської географічної науки, зокрема астрономії і метеорології. Метеорологічно-астрономічна обсерваторія була названа ім'ям маршала Ю.Пілсудського. Обсерваторія підлягала Польському метеорологічному інституту і мала метою виконання метеорологічних спостережень, головним чином для авіації, а також становила філію астрономічної обсерваторії Варшавського університету. Обсерваторія була оснащена найсучаснішим на ті часи науковим устаткуванням, зокрема, телескопом, астрографом і рефрактором британського виробництва.

Відділ підтримки торгівлі та інвестицій амбасади Польщі у Києві разом з її економічним відділом, Польсько-українською господарською палатою та Міжнародним об'єднанням польських підприємців в Україні розробили проект створення науково-навчального центру (обсерваторії) Прикарпатського університету імені Василя Стефаника (м.Івано-Франківськ) та Варшавського університету. Цей проект передбачає наступні дії: відбудову будинку астрономічно-метеорологічної обсерваторії Варшавського університету на горі Піп-Іван у Чорногорському гірському масиві Карпат; побудову нового приміщення для польсько-українського будинку зустрічей студентської молоді в с.Микуличин та відновлення будинку письменника Станіслава Вінценца у с.Бистра.

Одна з найвищих гірських вершин Східних Карпат гора Піп-Іван перед Другою Світовою війною знаходилась практично на польсько-чехословацькому кордоні і, за даними тогочасних джерел, мала висоту 2022 м н.р.м. (нині 2028 м), що становило одну з причин створення тут астрономічно-метеорологічної обсерваторії. «Білий слон» мав надзвичайно вигідне географічне положення, оскільки знаходився на найвищому хребті Українських Карпат, мав великий радіус кругозору, що дозволяло здійснювати як наукові спостереження, так і контроль значної прикордонної зони. Всього за 10 км звідси знаходилась гора Стіг (1650 м), на вершині якої тоді сходилися кордони трьох держав: Польщі, Чехо-Словаччини та Румунії. Отже, обсерваторія лежала на перетині торгових

шляхів цих трьох держав. Район був віддалений від потужних промислових центрів, що дозволяло вивчати місцеві екосистеми, явища і процеси у природному стані.

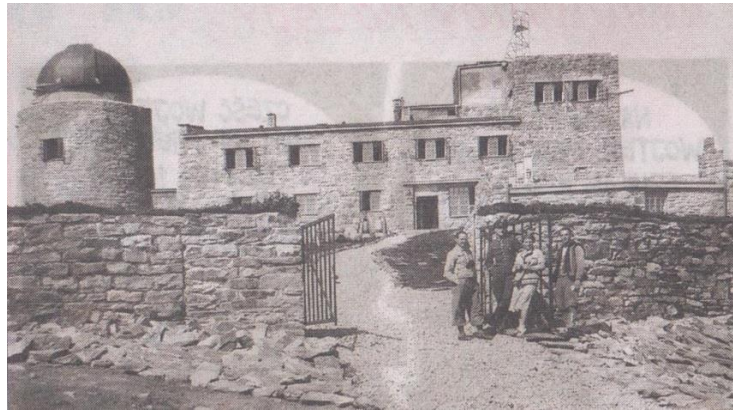
Виникає наступне питання: чому власне у другій половині 1930-х рр. Польща вирішила побудувати власне такий об'єкт у Східних Карпатах? Для цього було кілька причин. Перша – суголосно авіаційна, навігаційна, оскільки це був період інтенсивного розвитку авіації в Польщі, зокрема в південному напрямку (прокладалися авіатраси до Афін, Стамбулу, Бейруту тощо), а тому був потрібний пункт, який би надавав постійно метеорологічні дані. Друга причина мала чисто наукове підґрунтя: вирішено було збудувати в Карпатах об'єкт-близнюк Високогірної метеорологічної обсерваторії на горі Каспрови-Вежх. Також астроном Хмелевський, який працював там у той час, говорив, що обсерваторія на Чорній горі вважалася другою за значимістю в Європі (після французької у Піренеях) і шостою у світі. Третя причина була військового трибу, оскільки тогочасний Корпус Охорони Прикордоння (Прикордонна служба Польщі) не мав в цьому районі свого осередку. При цьому розглядалися можливості створення подібного об'єкту на горі Говерла, яка є найвищою вершиною Чорногорського масиву та Східних Карпат (2061 м н.р.м.), але врешті решт було прийняте рішення на користь г.Піп-Іван, зокрема через її легшу транспортну доступність. У 1936 р. був оголошений конкурс на створення обсерваторії на г.Піп-Іван, у якому переміг проект К.Марчевського та Я.Погоського, що представляли Бюро регіонального планування Підгаля і Гуцульщини, а оскільки ця подія відбулася одразу після смерті Ю.Пілсудського, то об'єкт і був названий його ім'ям. Того ж року почалося нагромадження необхідних будівельних матеріалів, а наступного року розпочато будівництво об'єкту. Засновником обсерваторії вважають генерала Бербецького, а виконавцем робіт – капітана Антоневича, наглядачем за будівництвом призначено Адама Мейснера. 28 липня 1938 р. у присутності представників найвищої влади Речі Посполитої (РП), місцевої влади та місцевих мешканців-гуцулів, зокрема, з с.Жаб'є, нині с.Верховина (які зібралися, щоб побачити це технічне диво) відбулося урочисте відкриття обсерваторії у присутності маршалка Сенату РП. Спорудження обсерваторії обійшлося в 1 млн тодішніх злотих. Інвесторами виступили передвоєнна Ліга повітряної та протигазової оборони Польщі та Польський метеорологічний інститут. Крім того, проект ще додатково отримав дотацію від держави. Бувувався об'єкт за надзвичайно складних умов, на висоті понад 2000 м н.р.м., за морозів, які тривали від жовтня до травня. Під час будівництва були застосовані найсучасніші на той час технічні рішення та матеріали, які транспортувалися до залізничної станції Ворохта (відстань 70 км), а потім до об'єкту - на гуцульських возах. Завдяки особливостям рельєфу та конфігурації вершини гори споруда обсерваторії зі східної сторони мала два поверхи, а з західної – 5, отже, була досконало вкомпонована у гірський ландшафт. План будівлі при вигляді з верху має відображення

латинської літери “L». Загальна площа будівлі становила 554 м², а її об’єм – 4796 м³. Будівельний матеріал складався, головним чином, з місцевого піщаника, при цьому перший поверх був утеплений 30-ти см шаром корка та спеціальною вологостійкою цеглою. Будинок мав потрійні вікна, які захищали від сильного вітру. Була застосована найсучасніша вентиляційна система. Будинок мав власну котельню і обігрівався соляркою і мазутом. Дощова вода і сніг, що танув, надходили до спеціального внутрішнього басейну та двох резервних зовнішніх. Будинок обсерваторії містив 43 приміщення, у т.ч.: великий хол, конференц-залу, помешкання керівника обсерваторії, кімнати для проживання персоналу та гостей, їдальню, вітальню, офісне приміщення, залу для метеоінструментів, а також секретний бункер з експериментальною найсучаснішою радіостанцією. Найнижчий поверх займала котельня, потужна автономна електростанція (з електрогенераторами) та акумуляторна (з потужними 240 акумуляторами), стайня та інші господарські приміщення. Товщина стін становила 1,0 – 1,5 м залежно від висоти, двосхилий дах був покритий мідними листами. За твердженнями старожилів, вода до будівлі обсерваторії подавалася водогоном з допомогою двох могутніх електронасосів. Офіційна назва – «Астрономо-метеорологічна обсерваторія імені маршала Юзефа Пілсудського Ліги протиповітряної оборони Польщі», тому над головним входом було встановлено стилізованого орла – герб Польської держави.

Астрономічна частина об’єкту знаходилася у башті з мурами двометрової товщини і складалася з мідного куполу діаметром 6 м, який розсувався за допомогою електроприводу (на той час це була надзвичайно рідкісна конструкція), телескопу діаметром 33 см (виробництва відомої шотландської фірми «Sir Hovard Grubb, Parsons & Co») та астрографу. За допомогою цих приладів регулярно здійснювалися фотографічні спостереження зірок, комет, великих і малих планет. Також на вершині гори був змонтований надсучасний на ті часи, повністю автоматизований гідростатичний анемометр фірми Fuess (прилад для вимірювання швидкості та напрямку вітру), обладнаний спеціальною системою проти обледеніння (рис.1). За два роки роботи (1938-39 рр.) працівники обсерваторії одержали велику кількість матеріалів, на їхній основі готувалися наукові праці дослідників. Зауважимо, що у цій обсерваторії не існувало, як оповідали тогочасні легенди, потужних підземних приміщень з ангарами для літаків та дисколетів.

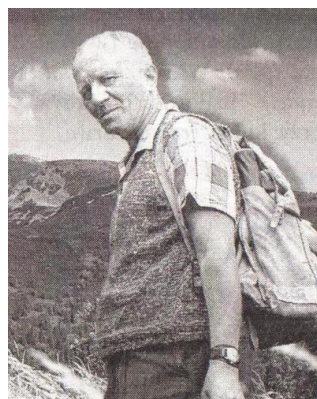
Метеорологічна частина об’єкту підлягала Польському метеорологічному інституту, а астрономічна була науковим осередком Варшавського університету. Крім персоналу обслуговування станції, який складався з астрономів та метеорологів, у будівлі обсерваторії розміщувався відділ польської Прикордонної служби. Директором обсерваторії було призначено магістра, випускника Варшавського університету Владислава Мидовича, що вже мав практичний досвід праці

на подібному об'єкті та досконало орієнтувався у цій місцевості, оскільки походив з недалекого села Микуличина.

Рис. 1. Астрономо-метеорологічна обсерваторія «Білий слон» на вершині Піп-Іван Чорногірський (фото 1938 р.) [2]

Нажаль, нова обсерваторія встигла попрацювати всього 14 місяців. Коли розпочалася Друга Світова війна, В.Мидович отримав наказ відкрити конверт №1. Там він знайшов інструкцію, яка наказувала: спалити всі службові документи, знищити усі проектори, телескопи та інше устаткування, виплатити працівникам зарплату і перейти угорський кордон. Директор усе виконав, крім знищення телескопу, який він поклав у спеціальну валізу і забрав із собою до Угорщини. Цей телескоп потім подорожував Угорщиною та Австрією, а після війни повернувся до Польщі і зараз знаходиться у Силезькому планетарії у м. Хожув (що біля м.Катовіце). До Польщі повернувся і В.Мидович (1907-1993 рр.), який став відомим польським географом-метеорологом, туристичним діячем та краєзнавцем (рис.2).

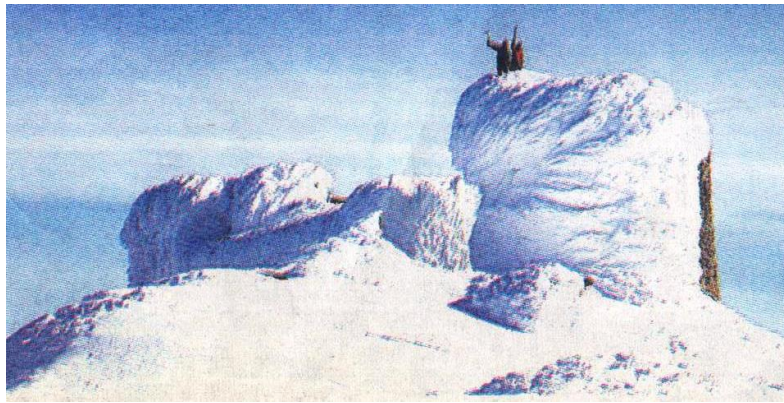

Рис.2. Владислав Мидович (1907-1993) – польський географ-метеоролог, туристичний діяч та краєзнавець, перший директор обсерваторії на горі Піп-Іван [3]

У 1939-41 рр., коли обсерваторія перейшла до рук СРСР, були спроби відновити її роботу, тут було організовано першу в Радянському Союзі високогірну геофізичну обсерваторію і метеорологічну станцію: створено

метеогрупу, механічну майстерню, медичну амбулаторію. Сюди було завезено і встановлено ряд приладів для дослідження стану нижніх шарів атмосфери: флюгер, опадоміри, барометри, термометри та інше обладнання. Щогодинно велись спостереження метеорологічною групою, а їх дані з обсерваторії регулярно подавалися метеотелеграмами в бюро прогнозів українського гідрометеослужби. Окрім цього, надсилалися штормові телеграми до Києва та інших міст. Одним із тогочасних методів дослідження наукових працівників було випускання радіозонду та кулі-пілота, за допомогою яких отримувались цікаві дані щодо вітрового режиму в Карпатах [6].

Рис.3. Обсерваторія «Білий слон» взимку [3]

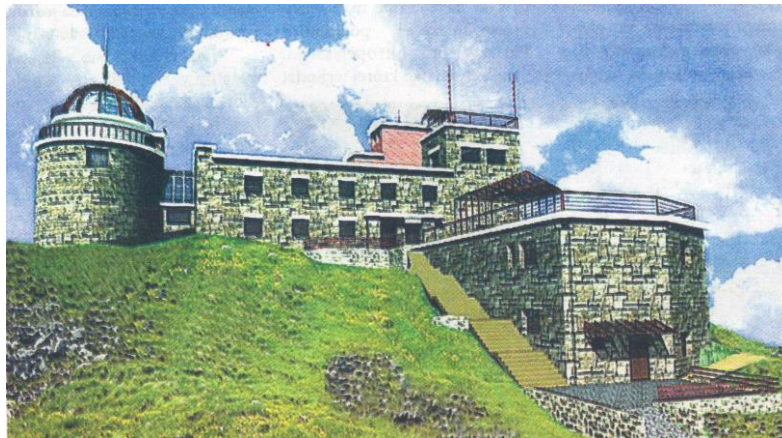
З початком німецько-радянської війни цю територію зайняли угорці. Відповідно кілька наступних місяців в будинку обсерваторії перебували угорські солдати, які потім залишили його без жодної охорони, і обсерваторія була розграбована. Процес руйнування обсерваторії продовжувався і за т.зв. «других совітів» - з 1944 р. Щоправда, коли у тому році було засновано Головну астрономічну обсерваторію АН України, піднімалося питання про доцільність створення на Чорній Горі її філії, але втілити ці плани у життя через військовий стан у країні знову не судилося. Є дані, що 1953 р. вже радянські спецслужби мали намір реанімувати цей об'єкт, але потім з невідомих причин відмовилися. На цьому етапі робота та діяльність обсерваторії завершилися. Споруда-фортеця залишилася стояти на Чорногірському хребті забутою та покинутою. Ніхто не наважувався відновити приміщення бувшої обсерваторії для подальших видів діяльності, хоча такі спроби були. Так, 1992 р. Івано-Франківська філія Інституту «Укрзахід — проєктреставрація» розпочала науково-дослідні роботи з метою створення й реставрації обсерваторії. При цьому замовником проекту виступили громадська організація «Українська духовна республіка», проте через брак фінансів проєкт довелося зупинити. У 1994 р. подібні роботи було відновлено, коли замовником виступило Івано-Франківське обласне управління архітектури і містобудування: було проведено детальні конструкторсько-інженерні дослідження обсерваторії

та підготовлено кошторис реставрацій. Проте архітектурно-реставраційних завдань та конкретних функцій будівлі обсерваторії так і не було визначено. У жовтні 1996 р. у м. Яремче відбулася науково-практична нарада представників різних установ України і Польщі з питань відбудови та відновлення діяльності метеоролого-астрономічної обсерваторії на г.Піп-Іван. Протокол намірів наради було скеровано до урядів України і Польщі. На початку жовтня 2002 р. голова Івано-Франківської обласної держадміністрації М.Вишиванюк надіслав Президентові Л.Кучмі листа про необхідність підтримати ідею відбудови і відновлення роботи обсерваторії, на що дістав згоду. Проте жодних мір з реконструкції не було прийнято, всі задуми і плани лишилися виключно на папері [4] (рис.4).

Рис.4. Споруда обсерваторії «Білий слон» станом на 2001 р [3]

І тільки у 2007 р. з'явився проект відбудови обсерваторії під патронатом тогочасних президентів України та Польщі В.Ющенка та Л.Качинського.

Рис.5. Вигляд обсерваторії «Білий слон» згідно проекту її відновлення [3]

При цьому було визначено, що зовнішній вигляд об'єкту не повинен відрізнятися від його вигляду 1939 р., але внутрішні приміщення мають бути відновлені з певними змінами (рис.5). Відповідну документацію з відбудови обсерваторії підготувала українська сторона з врахуванням думки польських фахівців і з 2010 р. розпочато роботи з відбудови

обсерваторії. Було створено польсько-український фонд академічної співпраці OBSERVATORIUM, головними бенефіціарами якого стали Прикарпатський університет імені Василя Стефаника в Івано-Франківську та Варшавський університет. Вже встановлено мідний дах на будинку обсерваторії, а в ній самій розпочала діяльність гірська рятувальна станція, що була створена за участі відповідної польської служби. У 2016 р. фонд OBSERVATORIUM отримав у двох траншах фінансове надходження в розмірі 100 тис. зл. на відновлення мурованої огорожі об'єкта. Серед спонсорів об'єкту з польського боку можна відзначити страхову компанію PZU, яка підтримала ініціативу створення рятувальної станції, та фірму "Sanitec-Kolo", яка зобов'язалася забезпечити обсерваторію санітарною керамікою.

Підключилася до проекту відбудови обсерваторії і Польсько-Українська господарська палата, віце-президент якої, що є одночасно президентом Міжнародного об'єднання польських підприємців в Україні, високо оцінив проект відбудови обсерваторії і гарантував розповсюдження відповідної інформації серед учасників вищенаведених структур з заохоченням їх до участі у проекті.

Символічно, що одночасно з відбудовою обсерваторії споруджується Міжнародний центр зустрічей студентської молоді Польщі та України у рідному для В.Мидовича с.Микуличин з акцентом на дослідження у сфері метеорології, сейсмології, астрономії, біології, орнітології, географії та геології, який буде мати європейський вимір та спрямованість, зокрема на підставі дослідження та порівняння особливостей карпатських ландшафтів з альпійськими. Третій об'єкт комплексу - це відновлення будинку Станіслава Вінценца у с.Бистра. Це видатний польський письменник, який добре знав і любив Гуцульщину і Покуття, написав у т.ч. тетралогію (п'ятитомник) «На високій полонині». Цей об'єкт також може бути використаний в інтересах місцевого населення, зокрема, як тренінг-центр з метою організації туристичних заходів, у т.ч. з агротуризму. Курує цей проект з польського боку, крім Східно-Європейських студій Варшавського університету, ще й Інститут етнології та антропології цього ж університету. Варто зазначити, що С.Вінценц - це польський культурний діяч, який жив і творив на культурному прикордонні українського, польського, словацького, чеського, угорського, молдовського, єврейського, циганського та австрійського етносів і при цьому звертав велику увагу на історичну ідею толерантного співіснування і співдії різних народів, суспільних груп і релігійних переконань.

Перспективних шляхів щодо подальшого використання колишньої обсерваторії на г.Піп Іван є дуже багато. Важливо визначити найоптимальніші, щоб отримати максимальну користь від використання об'єкту та зацікавити інвесторів. Так, одним із варіантів використання споруди є організація туризму та рекреації у даному регіоні. Будівля обсерваторії ідеально підходить для облаштування тут туристичної бази цілорічного функціонування. Також існує можливість створення

гірськолижного курорту, оскільки сніговий покрив, як ні де інше у Карпатах, тримається до 7-8 місяців. У літній сезон є можливість для організації пішохідного туризму. Доцільним є також створення туристичного притулку, що є просто необхідним через те, що на Чорногорі з трьох днів два є у більшості випадків дощовими та штормовими. Наступний потенційний напрям використання споруди – лікувально-оздоровчий. Чорна Гора (Піп Іван) володіє надзвичайно великим потенціалом для розвитку лікувально-оздоровчої діяльності, а саме: аеро-, геліо-, фітотерапії та бальнеологічного лікування (неподалік знаходяться цілющі природні джерела мінеральної води Буркута). Високою доцільністю залишається відновлення колишніх первинних завдань обсерваторії, а саме – використання споруди для подальшого проведення астрономічно-метеорологічних досліджень. Обсерваторія й надалі може повноцінно використовуватися за своїм першочерговим призначенням. До того ж у літній період обсерваторія може використовуватися як база для навчальних практик студентів географічних, біологічних, екологічних, геологічних та інших природничих спеціальностей.

Але при цьому слід зазначити й те, що Чорна Гора належить до Чорногірського масиву Карпатського біосферного заповідника, і попри те, що територія є надзвичайно перспективною для її освоєння з рекреаційними цілями, організація тут туристичної діяльності суперечить законам України. Під впливом туристів-рекреантів місцеві ландшафти з великою кількістю рослин, що є рідкісними і занесені до Червоної книги, зазнаватимуть постійного антропогенного навантаження і трансформації, що може призвести до їх неможливості відновлення та врешті-решт зникнення. Це ще раз свідчить про необхідність здійснення добре продуманих заходів щодо природозбереження в умовах існування антропогенного втручання.

Отже, 28-29 липня 2018 р. астрономо-метеорологічна обсерваторія на горі Піп Іван Чорногірський, відома під назвою «Білий слон», відсвяткувала свій 80-річний ювілей [7]. З цієї okazji тут відбулися святкові заходи, головним організатором яких були Ян Маліцькі, директор Студій Східної Європи Варшавського університету (з польського боку), та Ігор Цепенда, ректор Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника у Івано-Франківську (з українського боку).

Також серед запрошених гостей слід відзначити Міністра інвестицій і розвитку Польщі Єжі Квецінського, ректора Варшавського університету Марціна Палиса, а також делегацію Центра європейських проєктів і Спільного секретаріату трансграничної співпраці «Польща – Білорусь – Україна». Попередньо відбулася науково-практична конференція відповідної тематики за участю українських та польських науковців. На святі виступив хор Варшавського університету «Collegium Musicum» та народний оркестр гуцульської музики з с. Волова, який виконав популярну пісню «Czerwony ras». На жаль, святу не сприяла погода, як і 80 років тому. Незважаючи на це, учасники свята здійснили підйом на гору Піп Іван

і відвідали будинок обсерваторії, на якому ректори Варшавського та Прикарпатського університетів підняли символічні прапори своїх вишів, а ректор Прикарпатського університету представив систему громовідводу, яку тільки що віддали до експлуатації. У пам'ять про першого і останнього директора Обсерваторії Владислава Мидовича Ян Маліцькі та Єжі Квецінський запалили смолоскипи.

Рис. 6. Я. Маліцькі (директор Студій Східної Європи Варшавського університету), М. Палис (ректор Варшавського університету), І. Цепенда (ректор Прикарпатського університету) на даху «Білого слона»

Рис. 7. Міністр інвестицій і розвитку Польщі Є. Квецінський запалює смолоскип на «Білому слоні» (7)

Після сходження з гори відбулася коротка спільна меса у капличці, збудованій 2010 р. з ініціативи української влади в пам'ять про жертв Смоленської катастрофи. У своєму виступі Ян Маліцькі відзначив, що коли він відвідав обсерваторію у 2007 р., тільки найбільші оптимісти могли передбачити її наступну відбудову, але вона таки почалася у 2012 р. З того часу багато вже зроблено, хоча і до кінця реконструкції ще далеко. Так, зроблено дах з міді над цілим будинком обсерваторії та астрономічною вежею і, таким чином, ціла споруда захищена від дощу та

снігу. Якби це не було зроблено, то скоріше всього, будівля обсерваторії вже б не існувала. У вересні минулого року відремонтовано приміщення бувшого складу та стайні, де створено Чорногірський гірський пошуково-рятувальний пост, який нині має свою сторінку у Фейсбуці і регулярно надає візуальну інформацію про стан погоди на горі Піп Іван. Такого за 80-річну історію існування «Білого слона» взагалі не було. Звичайно, хотілося б, щоб відновлення обсерваторії відбувалося швидше, оскільки генерал Бербецький свого часу збудував її всього за 1,5 року, але у нього не було обмеження у фінансах – державне забезпечення становило 1 млн довоєнних злотих (що нині дорівнює 12 млн). Нині об'єкт фінансується з двох сторін – польської та української, але обсяги – значно менші. Відповідно збільшується кількість туристів, з яких половина – з Польщі, і це не дивно, оскільки вперше забезпечено можливість пошуково-рятувальних робіт щодо туристів. При цьому рятувальники мають сучасне спорядження, пройшли вишкіл у Польщі, і вже відомо про декілька випадків порятунку туристів, а першими двома врятованими туристами стали угорець та французенка.

У свою чергу, Ігор Цепенда звернув увагу на необхідність реалізації дослідницьких, культурних та міжнаціональних проектів на базі «Білого слона». Він відзначив потужну підтримку з боку Варшавського університету та закликав інші університети в Польщі та Україні долучитися до проекту відновлення обсерваторії з подальшим виходом на вищі Європейського союзу. Ректор відзначив, що на сьогоднішній день реконструкція «Білого слона» є найбільшим гуманітарним проектом у польсько-українських відносинах.

Рис. 8 Учасники свята, присвяченого 80-річчю «Білого слона» біля будинку обсерваторії на горі Піп Іван Чорногірський

Міністр інвестицій та розвитку Польщі Єжі Квецінські підкреслив потужне значення обсерваторії як для наукової, так і туристичної співпраці між Україною та Польщею. Ректор Варшавського університету Марцін Палис назвав створення та нинішню відбудову обсерваторії частиною

університетської історії. Оскільки змінились умови існування «Білого слона», то змінюються і його функції: крім метеорологічних та астрономічних досліджень, тут відбуватиметься наукове вивчення карпатських ландшафтів та їх порівняння з польськими Бескидами в умовах зростаючого антропогенного навантаження. Хотілося б, щоб це було місцем студентських практик та зустрічей української та польської молоді, а також молоді з інших країн з метою обміну науковими досягненнями у сферах географії, метеорології, астрономії, геології, біології тощо. Унікальна природа, можливості перебування, рятувальне забезпечення – це всі умови для розвитку туризму.

У виступі Лешека Римаровича, дослідника історії обсерваторії з Товариства дослідження Карпат (Варшава) підкреслювались труднощі збирання інформації про створення, функціонування та поточний стан «Білого слона». Він зазначив, що останній розглядався у 1930 рр., як один з декількох пунктів збирання метеорологічної та навігаційної інформації, близьком його був подібний об'єкт на горі Каспровий Вєжх. День відкриття обсерваторії знайшов детальний опис, а з фотографуванням не склалося через погану погоду. Зате нині з візуальним відображенням стану та погоди на Чорній горі і біля обсерваторії немає жодних проблем.

Висновки. Територія України за різних часів належала до різних держав. Ці держави споруджували потужні об'єкти різноманітного призначення, думаючи що так буде назавжди. Нині ці об'єкти можуть бути потужним ресурсом для розвитку туризму в Україні – як внутрішнього, так і іноземного. Сказане відноситься і до такої унікальної споруди на одній з найвищих гір Українських Карпат – Піп Іван Чорногірський, як бувша польська астрономо-метеорологічна обсерваторія, відома під назвою «Білий слон». За сучасних умов та зміни державного підпорядкування Східних Карпат функціональне призначення обсерваторії, яка нині відновлюється спільними українсько-польськими зусиллями, теж зазнає суттєвих змін, за яких на перший план подальшого використання та розвитку обсерваторії виступають її дослідницько-освітньо-туристичні функції. Отже, вона перетворюється на потужний міжнародний науково-дослідницький осередок, серед напрямків діяльності якого повинен обов'язково бути туризм. Відповідно подальшої проробки потребують питання визначення туристичного статусу обсерваторії, яка поки що підлягає Карпатському біосферному заповіднику, туристичної спеціалізації можливого осередку, безпеки туристів в гірських умовах Карпат, транспортного забезпечення, створення туристичної інфраструктури та можливостей для відпочинку туристів, збереження природи в умовах збільшення туристичного навантаження тощо.

Список використаних джерел:

1. Паньків Н. «Брендові» туристичні об'єкти Івано-Франківської області / Н.Паньків // Географія, економіка і туризм : національний та міжнародний досвід: Матеріали VII Міжн.наук.конф. – Львів: ВЦ ЛНУ ім.Івана Франка, 2013. – С.344-350.

2. Kaluski M. Polacy na Huculszczyźnie (4) / M.Kaluski // Dziennik Kijowski. – 2017, sierpień. - №15 (550). – S.7.
3. Panteluk S. "Biały słon" będzie patrzył w gwiazdy! / S. Panteluk // Dziennik Kijowski. – 2015, czerwiec. - № 11 (498). – S.1, 4,5.
4. Пилипюк А. До питання проблем «Білого слона» в рекреаційному туризмі українських Карпат/ А.Пилипюк, Н.Цвид // Географія і туризм: національний і міжнародний досвід / Матеріали VI міжн.наук.конф.- Львів: Видавничий центр ЛНУ ім.Івана Франка, 2012. – С.302-307.
5. Кобылюк В. Хто врятує Білого слона / В.Кобылюк // Всеукр.туристичний журнал «Карпати. Туризм. Відпочинок». – Івано-Франківськ, №3 (5), 2005. – С.50-56.
6. Соколовський З. Унікальна високогірна обсерваторія на горі Піп Іван / З.Соколовський // Пам'ятки України: Науковий вісник, №1, 2004. – С.3-15.
7. Czawaga K. 80.urodziny Białego Slonia w Czarnohorze/ K. Czawaga, E.Salo // Kurier Galicyjski. 31 lipca – 16 sierpnia 2018. – Nr 14 (306). – S.1, 4. [Електронний ресурс]// Код доступу: www.kuriergalicyjski. Com

Список использованных источников

1. Паньків Н. «Брендовые» туристические объекты Ивано-Франковской области / Н.Паньків // География, экономика и туризм: национальный и международный опыт: Материалы VII Межд.наук.конф. - Львов: ВЦ ЛНУ Ивана Франко, 2013. - С.344-350.
2. Kaluski M. Polacy na Huculszczyźnie (4) / M.Kaluski // Dziennik Kijowski. - 2017, sierpień. - №15 (550). - S.7.
3. Panteluk S. "Biały słon" będzie patrzył w gwiazdy! / S. Panteluk // Dziennik Kijowski. - 2015, czerwiec. - № 11 (498). - S.1, 4,5.
4. Пилипюк А. К вопросу проблемы «Белого слона» в рекреационном туризме Украинских Карпат / А.Пилипюк, Н.Цвид // География и туризм: национальный и международный опыт / Материалы VI межд.наук.конф.- Львов: Издательский центр ЛНУ Ивана Франко, 2012. - С.302-307.
5. Кобылюк В. Кто спасет Белого слона / В.Кобылюк // Всеукр.туристичний журнал «Карпати. Туризм. Отдых». - Івано-Франківськ, №3 (5), 2005. - С.50-56.
6. Соколовський С. Унікальна високогірна обсерваторія на горі Поп Іван / З.Соколовський // Пам'ятники України: Науковий вестник, №1, 2004. - С.3-15.
7. Czawaga K. 80.urodziny Białego Slonia w Czarnohorze / K. Czawaga, E.Salo // Kurier Galicyjski. 31 lipca - 16 sierpnia 2018 - Nr 14 (306). - S.1 4. [Електронний ресурс] // Код доступа: www.kuriergalicyjski. com

References:

1. Pankiv N. "Brand" tourist objects of Ivano-Frankivsk region / N.Pankiv // Geography, economy and tourism: national and international experience: Materials VII International scientific conference. - Lviv: VT LNU named after Ivan Franko, 2013. - p.344-350.
2. Kaluski M. Polacy na Huculszczyźnie (4) / M.Kalski // Dziennik Kijowski. - 2017, sierpień. - No. 15 (550). - S.7.
3. Panteluk S. "Biały słon" you are looking for! / S. Panteluk // Dziennik Kijowski. - 2015, czerwiec. - No. 11 (498). - S.1, 4,5.
4. Pylypyuk A. To the issue of "White Elephant" problems in the recreational tourism of the Ukrainian Carpathians / A.Pilipyuk, N. Tsvyd // Geography and Tourism: National and International Experience / Materials VI International Scientific Conference. Lviv: Publishing Center of LNU im.Ivan Franko, 2012. - p.302-307.
5. Kobyluk V. Who will save the White Elephant / V.Kobilyuk // Allukr.Touristic Journal "Carpathians. Tourism. Vacation". - Ivano-Frankivsk, №3 (5), 2005. - 50-56.
6. Sokolovsky S. The unique high-altitude observatory on the mountain Pip Ivan / Z. Sokolovsky // Sights of Ukraine: Scientific Herald, No. 1, 2004. - P. 3-15.
7. Czawaga K. 80.urodziny Białego Slonia w Czarnohorze / K.Czawaga, E.Salo // Kurier Galicyjski. 31 July - 16 August 2018. - No. 14 (306). - S.1, 4. [Electronic resource] // Access code: www.kuriergalicyjski com

УДК 338.48-6.641/642

Савчин Галина Петрівна

Івано-Франківський національний технічний
університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ,
Україна, e-mail: savchin_gal@ukr.net

Юрас Юлія Ігорівна

Івано-Франківський національний технічний
університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ,
Україна, e-mail: iuliia.murava@ukr.net

АНАЛІЗ ТА НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ ГАСТРОНОМІЧНОГО ТУРИЗМУ У КАРПАТСЬКОМУ РЕГІОНІ

Метою дослідження є аналіз гастрономічних фестивалів Карпатського регіону та розроблення напрямів оптимізації розвитку гастрономічного туризму.

Методика. У дослідженні використано такі методи дослідження: аналіз, порівняння, статистичний та ін.

Результати. У статті проаналізовано статистичні показники розвитку гастрономічного туризму у Карпатському регіоні. Визначено динаміку проведення гастрономічних фестивалів, їх сезонність та територіальну приналежність. Розроблено карто-схему гастрономічних фестивалів Карпатського регіону. Запропоновано напрями оптимізації розвитку гастрономічного туризму в регіоні.

Наукова новизна. Виконано комплексний аналіз гастрономічних фестивалів Карпатського регіону за різними показниками. Розроблено «Карпатський фестиваль грибів» як напрям оптимізації розвитку гастрономічного туризму в регіоні.

Практична значимість. Результати дослідження можуть бути використані при плануванні подальшого розвитку гастрономічного туризму у Карпатському регіоні та відповідному коригуванні туристичної політики регіону.

Ключові слова: гастрономічний туризм, гастрономічний фестиваль, туристичні потоки, туристична дестинація.

УДК 338.48-6.641/642

Савчин Галина Петровна

Ивано-Франковский национальный технический
университет нефти и газа, г. Ивано-Франковск,
Украина, e-mail: savchin_gal@ukr.net

Юрас Юлия Игоревна

Ивано-Франковский национальный технический
университет нефти и газа, г. Ивано-Франковск,
Украина, e-mail: iuliia.murava@ukr.net

АНАЛИЗ И НАПРАВЛЕНИЯ ОПТИМИЗАЦИИ РАЗВИТИЯ ГАСТРОНОМИЧЕСКОГО ТУРИЗМА В КАРПАТСКОМ РЕГИОНЕ

Целью исследования является анализ гастрономических фестивалей Карпатского региона и разработка направлений оптимизации развития гастрономического туризма.

Методика. В исследовании использованы следующие методы исследования: анализ, сравнение, статистический и др.

Результаты. В статье проанализированы статистические показатели развития гастрономического туризма в Карпатском регионе. Определена динамика проведения гастрономических фестивалей, их сезонность и территориальная принадлежность. Разработана карто-схема гастрономических фестивалей Карпатского региона. Предложены направления оптимизации развития гастрономического туризма в регионе.

Научная новизна. Выполнен комплексный анализ гастрономических фестивалей Карпатского региона по различным показателям. Разработан «Карпатский фестиваль грибов» как направление оптимизации развития гастрономического туризма в регионе.

Практическая значимость. Результаты исследования могут быть использованы при планировании дальнейшего развития гастрономического туризма в Карпатском регионе и соответствующей корректировке туристической политики региона.

Ключевые слова: гастрономический туризм, гастрономический фестиваль, туристические потоки, туристическая дестинация.

УДК 338.48-6.641/642

Savchyn Halyna Petrivna Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ivano-Frankivsk, Ukraine,
e-mail: savchin_gal@ukr.net

Iuras Iuliia Ihorivna Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ivano-Frankivsk, Ukraine,
e-mail: iuliia.murava@ukr.net

ANALYSIS AND OPTIMIZATION DIRECTIONS FOR GASTRONOMIC TOURISM DEVELOPMENT IN THE CARPATHIAN REGION

The purpose of the study is to analyze gastronomic festivals in the Carpathian region and to develop the direction for optimizing the gastronomic tourism development.

Methods. The authors used the following research methods: analysis, comparison, statistical, etc.

Results. The article analyzes the statistical indicators of the gastronomic tourism development in the Carpathian region. The dynamics of gastronomic festivals, their seasonality and territorial affiliation were determined. A schematic map of gastronomic festivals of the Carpathian region was developed. The optimization directions for gastronomic tourism development in the region were proposed.

Scientific novelty. Complex analysis of gastronomic festivals of the Carpathian region was done according to different indicators. “Carpathian Mushrooms Festival” was developed as a way to optimize the development of gastronomic tourism in the region.

Practical significance. The results of the study can be used in the further planning of gastronomic tourism development in the Carpathian region and the corrections of the tourist policy of the region.

Key words: gastronomic tourism, gastronomic festival, tourist flows, tourist destination.

Постановка проблеми. Сьогодні одним з перспективних видів туризму є гастрономічний туризм, який набуває все більшої популярності. Туристи обирають гастрономічні тури для знайомства з особливостями кухні різних країн та місцевостей. Дослідження Food Travel Monitor свідчать про те, що 93 % мандрівників зараз шукають унікальні і незабутні продукти харчування та напої [1]. Таким чином, виникає потреба у створенні продукту, який зможе конкурувати на світовому ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням гастрономічного туризму приділено багато уваги в працях українських науковців, таких як В. Ковешніков, Д. Басюк, В. Корнілова, Г. Вишневська, В. Глушко, Т. Кукліна [2-7]. Окрім цього, це питання було широко висвітлено в працях професора університету Огайо – Лусі Лонга, який

вперше ввів поняття «кулінарний туризм» [8]. Незважаючи на це, даний вид туризму потребує більш детального вивчення.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є аналіз гастрономічних фестивалів Карпатського регіону та розроблення напрямів оптимізації розвитку гастрономічного туризму.

Виклад основного матеріалу. Туризм в Карпатському регіоні активно розвивається, про що свідчать високі показники туристичних потоків. Одним із лідерів за цим показником є Івано-Франківська область, що пов'язано із стрімким розвитком курорту Буковель та великою кількістю екскурсантів (рис. 1) [9-12]. Окрім того, у 2016 р. у кожній із областей Карпатського регіону спостерігається збільшення кількості туристів, що можна пояснити розвитком внутрішнього туризму. Туристів в тому числі приваблюють гастрономічні фестивалі.

Рис. 1. Динаміка туристичних потоків Карпатського регіону

Відповідно до даних відділів туризму обласних державних адміністрацій та планів проведення туристичних заходів нами було проаналізовано гастрономічні фестивалі Карпатського регіону [13-19].

Лідером за показником кількості гастрофестивалів у структурі фестивальних заходів областей Карпатського регіону є Закарпатська область. Встановлено, що з-поміж усієї кількості фестивалів Закарпатської області, а їх нараховується 92, проводять 39 гастрономічних фестивалів, що у відсотковому співвідношенні складає 42 %. Це доводить, що гастрономічний туризм, зокрема проведення гастрофестивалів на Закарпатті зараз є досить популярним та користується величезним попитом.

З-поміж усієї кількості фестивалів Львівщини, а їх нараховується 125, гастрономічних фестивалів – лише 20, що у відсотковому співвідношенні складає 16 %. Це можемо пояснити тим, що гастрономічний туризм Львівської області наразі представлений

здебільшого ресторанним туризмом. Більшість гастрономічних фестивалів проводять безпосередньо в м. Львів.

Щодо Івано-Франківської області, то з усієї кількості фестивалів, а їх нараховується 115, гастрономічних фестивалів – 15, фестивалів з ярмарками – 5, що у відсотковому співвідношенні складає 17 %. Це пояснюється тим, що гастрономічний туризм Івано-Франківської наразі перебуває на стадії розвитку.

Сьогодні гастрономічний туризм в Чернівецькій області також перебуває на стадії розвитку, і відповідно до проведеного нами аналізу, з усієї кількості фестивалів Чернівецької області, а їх нараховується 76, гастрономічних фестивалів – лише 8, і ярмарків – 2. У відсотковому співвідношенні це складає лише 10 %.

Таким чином, найбільше гастрономічних фестивалів проводять у Закарпатській області (45 %), друге місце посідають Львівська та Івано-Франківська області (по 23 % відповідно), найменше таких фестивалів (9 %) проводять в Чернівецькій області (рис. 2).

Рис. 2 Співвідношення гастрономічних фестивалів по областях Карпатського регіону

Для визначення тенденцій сезонності проведення гастрофестивалів у Карпатському регіоні також було проведено відповідний аналіз (рис. 3). Відповідно до проаналізованих даних найбільше гастрономічних фестивалів в Карпатському регіоні проводять у серпні – 14 фестивалів (із них 5 – у Закарпатській та Львівській областях, 3 – в Івано-Франківській області та 1 – у Чернівецькій області); у вересні – 13 (із них 7 – у Закарпатській області, 3, 2, 1 – у Львівській, Івано-Франківській та Чернівецькій областях відповідно) та у жовтні – 11 (по 4 фестивалі – в Івано-Франківській та Львівській областях, 2 – у Чернівецькій області, 1 – у Закарпатській області). Найменше фестивалів спостерігається у листопаді, а саме 1 фестиваль. Його проводять у Закарпатській області. Також встановлено, що лише в Закарпатській області гастрономічні фестивалі проводять щомісяця. З метою кількісного аналізу гастрономічних фестивалів Карпатського регіону у розрізі його районів

авторами розроблено карто-схему на основі зведених даних по фестивалях регіону (рис. 4).

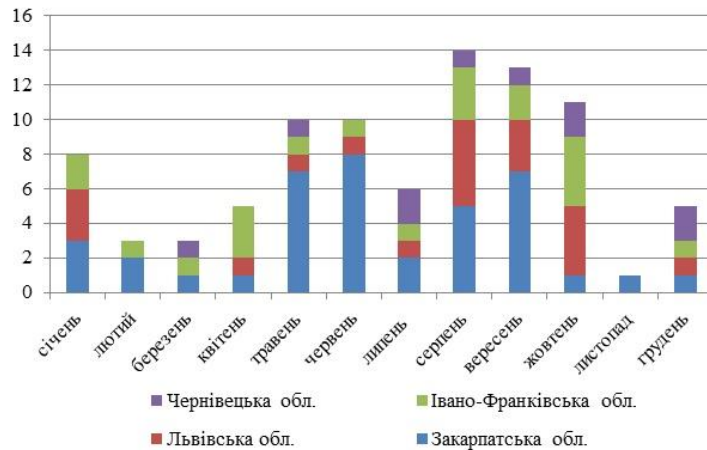

Рис. 3 Кількість гастрофестивалів Карпатського регіону по областях у розрізі місяців у 2017 р.

Встановлено, що осередки гастрономічних фестивалів Закарпатської області розташовані на україно-угорському кордоні, а також в обласному центрі – м. Ужгород. Найбільше гастрономічних фестивалів Львівської області проводять у м. Львів. Осередки гастрофестивалів Івано-Франківської області розташовані у м. Івано-Франківськ та м. Долина. Гастрономічні фестивалі Чернівецької області, аналогічно Львівській, тяжіють до обласного центру.

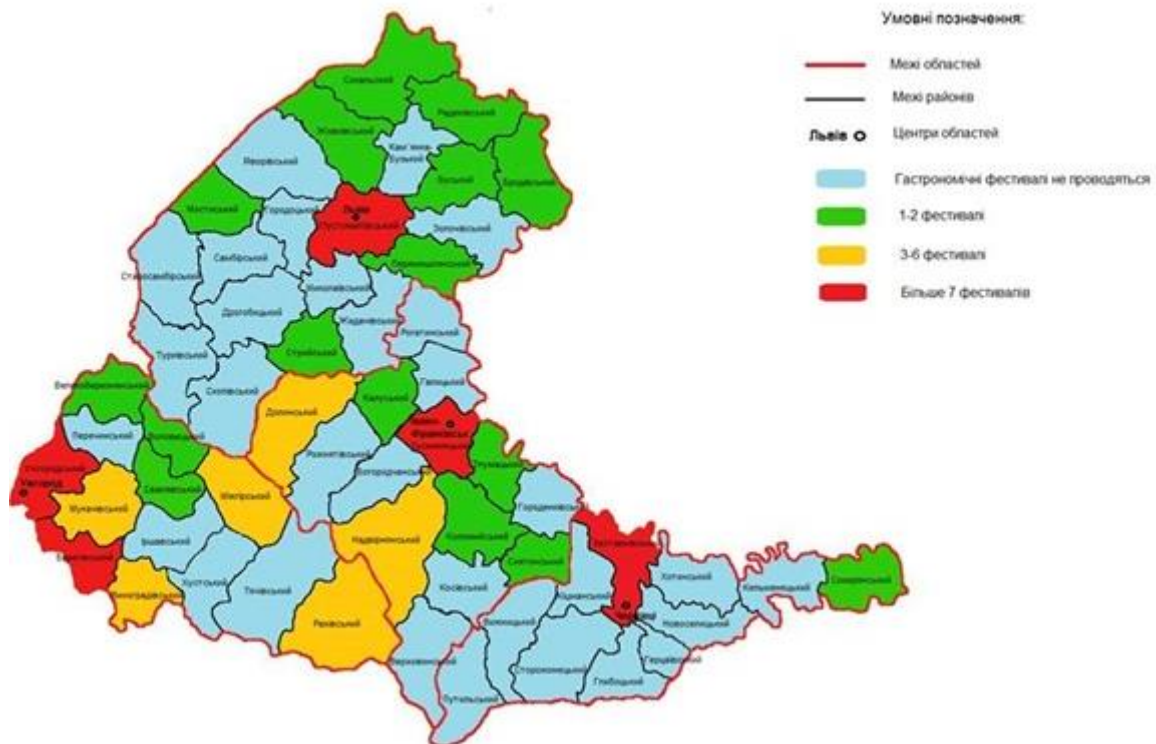

Рис. 4 Карто-схема гастрономічних фестивалів Карпатського регіону

Як напрям оптимізації розвитку гастрономічного туризму в Івано-Франківській області пропонуємо проводити «Карпатський фестиваль грибів» у смт. Ворохта. Це селище є осередком гастрономічного туризму, адже воно відоме своїми грибними місцями. Оскільки гастрономічний туризм є одним із пріоритетних видів туризму в Івано-Франківській області, а близько десяти років тому тут уже проводили «Свято грибів», яке однак не набуло популярності, то пропонуємо удосконалити цей фестиваль, розробити його концепцію і програму для підвищення показників туристичних потоків в області. Крім того, вважаємо за доцільне запроваджувати нові гастрономічні фестивалі у вересні, так як це місяць збору урожаю, тим більше, що в Івано-Франківській області у вересні проводять лише два такі фестивалі.

Ідея фестивалю зосереджена навколо трьох речей – місця, де він відбудеться, артефактів, якими воно славиться (грибів, трамплінів) і традицій цього куточку Карпат. У програму фестивалю пропонується включити ярмарки, майстер-класи, похід по гриби, конкурси, виступи музичних виконавців, показ фільму під відкритим небом, а також інші розваги. Нами також розроблено логотип, макет афіші, флаєрів, а також карто-схему головних локацій фестивалю.

Висновки проведеного дослідження. Таким чином, гастрономічний туризм є перспективним напрямом розвитку туризму у Карпатському регіоні. У результаті аналізу туристичних потоків та кількості, тенденцій сезонності і територіального розташування гастрономічних фестивалів Карпатського регіону визначено тенденції та перспективи розвитку гастрономічного туризму в цьому регіоні. Розроблено карто-схему гастрономічних фестивалів Карпатського регіону. Запропоновано напрями його оптимізації, зокрема відновлення та удосконалення гастрономічного фестивалю «Карпатський фестиваль грибів».

Список використаних джерел:

1. Всесвітня гастрономічна асоціація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.worldfoodtravel.org/cpages/food-tourism-fitnessreport (дата звернення 11.10.2018)
2. Ковешніков В. С. Винний та гастрономічний туризм: важливий потенціал розвитку економіки / В. С. Ковешніков, В. В. Гармаш / Інвестиції: практика та досвід. – 2017. - № 4. – С. 32-37.
3. Басюк Д. І. Інноваційний розвиток гастрономічного туризму в Україні / Д. І. Басюк / Наукові праці Національного університету харчових технологій. – 2012. – № 45. – С. 128-132.
4. Корнілова В. В. Сучасні тенденції розвитку гастрономічного туризму / В. В. Корнілова / Електронне наукове фахове видання – 2018.- №2.- С. 8.
5. Вишневецька Г. Г. Потенціал кулінарних турів у контексті спеціалізованого туризму / Г. Г. Вишневецька / Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури. – 2013. – Вип. 31. – С. 112-118.
6. Глушко В. О. Гастрономічний туризм як окремий вид у туризмі: поняття, сутність, класифікація / В. О. Глушко / Торгівля і ринок України. – 2016. – Вип. 39-40. – С. 166-175.
7. Кукліна Т. С. Гастрономічний туризм на туристичному ринку України / Т. С. Кукліна / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/tourism-and-recreation-113/> (дата звернення 11.10.2018)
8. Long Lucy M. Culinary Tourism / Lucy M. Long / University Press of Kentucky, 2004 – 306 p.

9. Головне управління статистики у Закарпатській області: Показники туристичних потоків Закарпатської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/turism/tur_potoki.pdf (дата звернення 11.10.2018)
10. Головне управління статистики у Львівській області: Показники туристичних потоків Львівської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/year/2016/t249916_1.pdf (дата звернення 11.10.2018)
11. Головне управління статистики у Івано-Франківській області: Показники туристичних потоків Івано-Франківської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ifstat.gov.ua> (дата звернення 11.10.2018)
12. Головне управління статистики у Чернівецькій області: Показники туристичних потоків Чернівецької області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 11.10.2018)
13. Турінформ Закарпаття: Фестивалі Закарпаття [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tourinform.org.ua/festyvali-zakarpattya-ta-svyatkuvannya-na-2018-rik/> (дата звернення 11.10.2018)
14. Савчин Г. П. Аналіз гастрономічних фестивалів Карпатського регіону / Г. П. Савчин, Ю. І. Юрас. Сучасні інноваційні технології у сфері готельно-ресторанного господарства: матеріали студентської наукової інтернет-конференції/ Чернівецький торговельно-економічний інститут. – Чернівці, 2018. – с. 109-111.
15. Львів онлайн: Фестивалі Львівської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lviv-online.com/ua/events/festival/> (дата звернення 11.10.2018)
16. Львів Тревел: Події у Львові [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lviv.travel.ua/index/articles/~4570/podiji-u-lvovi-u-2017-roci> (дата звернення 11.10.2018)
17. Календар туристичних подій Івано-Франківської області: Фестивалі Івано-Франківської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.if.gov.ua/files> (дата звернення 11.10.2018)
18. Офіційний сайт Івано-Франківська: Події в Івано-Франківській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mvk.if.ua/konkurs/> (дата звернення 11.10.2018)
19. Офіційний сайт Чернівецької ОДА: Фестивалі Чернівецької області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bukoda.gov.ua/page/festivali-konkursi-svyata-ta-premii> (дата звернення 11.10.2018)

Список использованных источников:

1. Всемирная гастрономическая ассоциация [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.worldfoodtravel.org/cpages/food-tourism-fitnessreport (дата обращения 11.10.2018)
2. Ковешников В. С. Винный и гастрономический туризм: важный потенциал развития экономики / В. С. Ковешников, В. В. Гармаш / Инвестиции: практика и опыт. – 2017. – № 4. – С. 32-37.
3. Басюк Д. И. Инновационное развитие гастрономического туризма в Украине / Д. И. Басюк / Научные труды Национального университета пищевых технологий. – 2012. – № 45. – С. 128-132.
4. Корнилова В. В. Современные тенденции развития гастрономического туризма / В. В. Корнилова / Электронное научное специализированное издание. – 2018. – №2. – С. 8.
5. Вишневская Г. Г. Потенциал кулинарных туров в контексте специализированного туризма / Г. Г. Вишневская / Актуальные проблемы истории, теории и практики художественной культуры. – 2013. – Вып. 31. – С. 112-118.
6. Глушко В. А. Гастрономический туризм как отдельный вид в туризме: понятие, сущность, классификация / В. А. Глушко / Торговля и рынок Украины. – 2016. – Вып. 39-40. – С. 166-175
7. Куклина Т. С. Гастрономический туризм на туристическом рынке Украины / Т. С. Куклина / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/tourism-and-recreation-113/> (дата обращения 11.10.2018)
8. Long Lucy M. Culinary Tourism / Lucy M. Long / University Press of Kentucky, 2004 – 306 p.
9. Главное управление статистики в Закарпатской области: Показатели туристических потоков Закарпатской области [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/turism/tur_potoki.pdf (дата обращения 11.10.2018)

10. Главное управление статистики в Львовской области: Показатели туристических потоков Львовской области [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/year/2016/t249916_1.pdf (дата обращения 11.10.2018)
11. Главное управление статистики в Ивано-Франковской области: Показатели туристических потоков Ивано-Франковской области [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ifstat.gov.ua> (дата обращения 11.10.2018)
12. Главное управление статистики в Черновицкой области: Показатели туристических потоков Черновицкой области [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua> (дата обращения 11.10.2018)
13. Туринформ Закарпатье: Фестивали Закарпатья [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://tourinform.org.ua/festyvali-zakarpattya-ta-svyatkuvannya-na-2018-rik/> (дата обращения 11.10.2018)
14. Савчин Г. П. Анализ гастрономических фестивалей Карпатского региона / Г.П. Савчин, Ю.И. Юрас. Современные инновационные технологии в сфере гостинично-ресторанного хозяйства: материалы студенческой научной интернет-конференции / Черновицкий торгово-экономический институт. – Черновцы, 2018. – с. 109-111.
15. Львов онлайн: Фестивали Львовской области [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://lviv-online.com.ua/events/festival/> (дата обращения 11.10.2018)
16. Львов Тревел: События во Львове [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://lviv.travel.ua/index/articles/~4570/podiji-u-lvovi-u-2017-roci> (дата обращения 11.10.2018)
17. Календарь туристических событий Ивано-Франковской области: Фестивали Ивано-Франковской области [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.if.gov.ua/files_ (дата обращения 11.10.2018)
18. Официальный сайт Ивано-Франковска: События в Ивано-Франковской области [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.mvk.if.ua/konkurs/> (дата обращения 11.10.2018)
19. Официальный сайт Черновицкой ОГА: Фестивали Черновицкой области [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://bukoda.gov.ua/page/festivali-konkursi-svyata-ta-premii> (дата обращения 11.10.2018)

References:

1. 2018, World Gastronomic Association, available at: www.worldfoodtravel.org/cpages/food-tourism-fitnessreport
2. Koveshnikov, V. C., Garmash, V.V. (2017), Wine and gastronomic tourism: important potential for the economy development. Investments: practice and experience. № 4, pp. 32-37.
3. Basyuk, D.I. (2012), Innovative Development of Gastronomic Tourism in Ukraine. Scientific papers of the National University of Food Technologies. № 45, pp. 128-132.
4. Kornilova, V.V. (2018), Modern trends for gastronomic tourism development. Electronic scientific special edition №2, p. 8.
5. Vishnevskaya, H. H., (2013), Potential of culinary tours in the context of specialized tourism. Actual problems of history, theory and practice of artistic culture. № 31, pp. 112-118.
6. Hlushko, V.O. (2016), Gastronomic tourism as a type of tourism: concept, essence, classification. Trade and market of Ukraine. № 39-40, pp. 166-175.
7. Kuklina, T. S. Gastronomic tourism in the tourist market of Ukraine, available at: <http://www.sworld.com.ua/index.php/en/tourism-and-recreation-113/>
8. Long, Lucy M. (2004), Culinary Tourism, University Press of Kentucky, p. 306.
9. 2018, Main Department of Statistics in Zakarpattia region: Tourist flows, available at: http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/turism/tur_potoki.pdf
10. 2018, Main Department of Statistics in Lviv region: Tourist flows, available at: http://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/year/2016/t249916_1.pdf
11. 2018, Main Department of Statistics in Ivano-Frankivsk region: Tourist flows, available at: <http://www.ifstat.gov.ua>
12. 2018, Main Department of Statistics in Chernivtsi region: Tourist flows, available at: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>
13. Tourist information in Zakarpattia region: Zakarpattia festivals, available at: <https://tourinform.org.ua/festyvali-zakarpattya-ta-svyatkuvannya-na-2018-rik/>

14. Savchyn, H. P., Iuras, Iu. I. (2018), Analysis of gastronomic festivals in the Carpathian region. Modern Innovative Technologies in Hotel and Restaurant Industry: Collection of materials of Student scientific Internet conference. Chernivtsi, pp. 109-111.
15. Lviv online: Festivals in Lviv region, available at: <http://lviv-online.com/ua/events/festival/>
16. Lviv Travel: Events in Lviv, available at: <http://lviv.travel/ua/index/articles/~4570/podiji-u-lvovi-u-2017-roci>.
17. Calendar of tourist events in Ivano-Frankivsk region: Festivals in Ivano-Frankivsk region, available at: <http://www.if.gov.ua/files>
18. Official website of Ivano-Frankivsk: Events in Ivano-Frankivsk region available at: <http://www.mvk.if.ua/konkurs>.
19. Official website of Chernivtsi Regional State Administration: Festivals in Chernivtsi region available at: <http://bukoda.gov.ua/page/festivali-konkursi-svyata-ta-premii>.

УДК 908+379.85 (477+438)

Любіцева Ольга Олександрівна,
доктор географічних наук, професор

Войцеховський Кишиштоф

Зінько Юрій Володимирович

Кочеткова Ірина Валентинівна,
кандидат географічних наук, асистент

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м.Київ, Україна
e-mail: loa13@ukr.net

Об'єднання Любельських
ландшафтних парків, м.Люблін, Польща
e-mail: wojciechowski.krzysztof@lubelskie.pl

Львівський національний університет
імені Івана Франка, м. Львів, Україна
e-mail: zinkoyuriy@gmail.com

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м.Київ, Україна
e-mail: kiv_univ@ukr.net

ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО З ТУРИЗМУ НА РОЗТОЧЧІ

Мета. Розкрити напрями розвитку перспективних видів туризму для транскордонної співпраці в українському і польському Розточчі.

Методика базується на використанні сучасних методів пошуку та обробки різномірної інформації, її аналізу, синтезу та узагальнення.

Результати. На основі аналізу рекреаційно-туристичних ресурсів і потенціалу запропоновані напрями розвитку транскордонного співробітництва задля розвитку малих поселень Розточчя.

Наукова новизна. Узагальнені рекреаційно-туристичні ресурси польського та українського Розточчя, в тому числі виявлені латентні етно-меморіальні ресурси. Визначені перспективні види та форми туристичної діяльності.

Практична значимість. Запропоновані напрями транскордонної співпраці між Україною та Польщею на Розточчі, зокрема з розвитку активної рекреації та етно-культурного туризму.

Ключові слова. Розточчя, рекреаційно-туристичні ресурси і потенціал, активний, екологічний, культурно-пізнавальний туризм

УДК 908+379.85 (477+438)

Любицева Ольга Александровна,
доктор географических наук, профессор

Войцеховський Кишиштоф

Зинько Юрий Владимирович

Кочеткова Ирина Валентиновна,
кандидат географических наук, ассистент

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, Киев, Украина
e-mail: loa13@ukr.net

Объединение Любельская ландшафтных
парков, Люблин, Польша
e-mail: wojciechowski.krzysztof@lubelskie.pl

Львовский национальный университет
имени Ивана Франко, Львов, Украина
e-mail: zinkoyuriy@gmail.com

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, Киев, Украина
e-mail: kiv_univ@ukr.net

ТРАНСГРАНИЧНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО В СФЕРЕ ТУРИЗМА НА РАСТОЧЬЕ

Цель. Раскрыть направления развития перспективных видов туризма с целью трансграничного сотрудничества в украинском и польском Расточье. *Методика* базируется на использовании современных методов поиска и обработки разнородной информации, ее анализа, синтеза и обобщения.

Результаты. На основании анализа рекреационно-туристических ресурсов и потенциала предложены направления развития трансграничного сотрудничества с целью развития малых поселений Расточья.

Научная новизна. Обобщены рекреационно-туристические ресурсы польского и украинского Расточья, в том числе латентные этно-мемориальные ресурсы. Определены перспективные виды и формы туристической деятельности.

Практическая значимость. Предложены направления трансграничного сотрудничества между Украиной и Польшей на Расточье, в частности по развитию активной рекреации и этно-культурного туризма.

Ключевые слова. Расточье, рекреационно-туристические ресурсы и потенциал, активный, экологический, культурно-познавательный туризм

UDC 908+379.85 (477+438)

Liubitseva Olha Olexandrivna,
Doctor of Geographical Sciences, Professor
Voytsekhovsky Kshyshtof

Zinko Yuriy Volodymyrovych

Kochetkova Iryna Valentynivna,
Ph.D. in Geography, assistant

Taras Shevchenko National University of
Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: loa13@ukr.net
Lublin Landscape Parks Unit, Lublin, Poland
e-mail: wojciechowski.krzysztof@lubelskie.pl
Ivan Franko National University of Lviv,
Lviv, Ukraine, e-mail: zinkoyuriy@gmail.com
Taras Shevchenko National University
of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail:
kiv_univ@ukr.net

CROSS-BORDER COOPERATION IN THE SPHERE OF TOURISM IN ROZTOCZE

Purpos. Show directions for the development of promising types of tourism with a view to cross-border cooperation in Ukrainian and Polish Roztocze

Methodology is based on the use of modern methods of searching and processing heterogeneous information, its analysis, synthesis and generalization.

Results. Based on the analysis of recreational tourism resources and potential, directions for the development of cross-border cooperation with the aim of developing small settlements in Roztocze were proposed.

Scientific novelty. Generalized recreational and tourist resources of the Polish and Ukrainian Roztocze, including latent ethno-memorial resources, are disclosed. Identified promising types and forms of tourism activities.

Practical significance. Proposed areas of cross-border cooperation between Ukraine and Poland at the Roztocze, in particular on the development of active recreation and ethno-cultural tourism.

Keywords. Roztocze, recreational and tourist resources and potential, active, ecological, cultural and educational tourism.

Постановка проблеми. Геополітичні та геоекономічні реалії сьогодення актуалізують дослідження транскордонних можливостей співпраці в різних сферах людського життя. Розвиток туризму є тим глобальним чинником, який в першу чергу свідчить про можливості і

напрямки міждержавної співпраці. Тому саме аналізу сучасного стану і оцінці можливостей використання в туризмі рекреаційно-туристичних ресурсів і потенціалу Розточчя присвячена дана стаття.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Фізико-географічні, геологічні, геоморфологічні, ландшафтні, історико-культурні, природоохоронні особливості Розточчя, його туристичний потенціал та можливості розглянуто в роботах польських географів, таких як Т. Бжежинська-Вуйчик (T.Brzezińska-Wójcik), Т.Грабовський (T.Grabowski), Р.Круковська (R.Krukowska), А.Свеча (A.Świeca), Є.Сковронек (E.Skowronek), А.Тускі (A.Tucki) та українських географів В.Брусака, К.Геренчука, Ю.Зінька, М.Мальської, І.Пандяка, О.Шевчук.

Метою даного дослідження є розкрити сучасний стан використання наявного ресурсного потенціалу для розвитку окремих видів і форм туризму та виявити можливості для спільного використання потенціалу Розточчя в туризмі.

Виклад основного матеріалу. Розточчя – горбисте пасмо, що простягається від українського м.Львів на південному сході до польського м.Красник на північному заході, утворюючи вододіл між басейнами Дністра, Сяну і Західного Бугу. Його максимальні висоти (360-400 м) зосереджені вздовж північно-східного краю, який стрімко піднімається 80-100-метровим уступом над прилеглою рівниною Малого Полісся, а у напрямку на південний захід поверхня Розточчя поступово знижується. Розточчя знаходиться у зоні переходу Галицько-Волинської западини у Передкарпатський прогин [2], яка зазнала висхідних тектонічних рухів у четвертинний період і досі продовжує підійматися приблизно на 2 мм за рік. Горбогір'я складене крейдовими і неогеновими відкладами, що перекриті флювіогляціальними супісками і лесовидними суглинками, які є материнською породою для дерново-слабопідзолистих ґрунтів та світло-сірих лісових опідзолених ґрунтів відповідно. На цих ґрунтах, в умовах вищого ніж у прилеглих регіонах зволоження (в сер. 700 мм на рік), розвиваються дубово-соснові, грабові і темнохвойно-широколистяні ліси. Згідно фізико-географічного районування України, фізико-географічний район Розточчя є складовою Розточансько-Опільської горбогірної фізико-географічної області Західноукраїнського краю Широколистолісової вологої теплої зони. Згідно фізико-географічного районування Польщі Розточчя є макрорегіоном у межах підпровінції Височина Люблінсько-Львівська.

Природна специфіка та полікультурність Розточчя, територія якого перетнута україно-польським кордоном, відкриває можливості для транскордонної співпраці. Одним з напрямків такої співпраці є розвиток активної рекреації та туризму, чому сприяє різноманіття природно-рекреаційних ресурсів. Згідно опитувань [8, 6], Розточчя, як місце рекреації, приваблює 21% потенційних туристів, переважна більшість яких обрали цей район через можливість активно відпочити у мальовничих ландшафтах. Саме тому Розточчя спеціалізується на розвитку пішохідного,

велотуризму, що зумовлено як особливостями рельєфу, так і безліччю природних та історико-культурних пам'яток.

Територією Польського Розточчя промарковано більше десятка пішохідних туристичних маршрутів, серед яких: «Крайовий маршрут Розточчя» (Звежинець - Сусець; 52 км), «Центральний маршрут Розточчя» (Шастарка - Белжець; 143 км), «Розточанський» (Звежинець - Бідачів Старий; 58,5 км), «Партизанський» (Криниці - Шперівка; 56 км), «Історичний» (Томашів - Турковіце; 70 км), «Партизанських змагань» (Аннополь - Томашів Любельський, 220 км), «Імені Владислави Подобінської» (Замость - Сусець; 60 км), «Вільний» (Томашів Любельський - Гребенне; 43,5 км), «Надбужанський» (Грубешів - Городло; 36 км), «Бункерами лінії Молотова» (Гребенне - Любицька Гута; 22 км), «Імені Святого Брата Альберта» (Горинець - Наріль; 48 км), «Історичний (Янівський)» (Поритові Пагорби - Батож; 42 км), «Південний» (Сусець - Наріль; 17 км), «Лончніковий I» (Белжець - Нароль; 13 км); «Лончніковий II» (Звежинець - Ліповець; 12 км), «Лончніковий III» (Юзефів - Потік Сендерки, 10 км), «Лончніковий IV» (Новини - Красноброд, 15 км), «Лончніковий V» (Поритові Пагорби - Момоти Гурні; 4 км). В Українському Розточчі розроблено систему регіональних краєзнавчих шляхів з Рави-Руської до пагорбів Потелича, в околицях гори Горай біля Жовкви та довкола Зашкова [10].

Також позначені веломаршрути: «Центральний велосипедний маршрут Розточчя», що тягнеться 176 км польською територією та на 80 км продовжений від Гребенного через Раву-Руську, Немирів, Крехів, Івано-Франкове, Брюхович до Львова [10], велотраса Юзефинської Землі (67 км), велотраса «Пагорб Поляк - Пограниччя регіонів» (47,1 км), велотраса гміни Замость (40,5 км), Краснобродська велотраса (39 км), веломаршрут з Жовкви до Львова [10]. Територією Розточчя тягнеться кілька кінних маршрутів.

Пізнавально-дедактичні та екологічні стежки прокладено територіями об'єктів природно-заповідного фонду. У межах Розточанського національного парку налічується дев'ять пізнавальних стежок загальною протяжністю 17,7 км., у Краснобрудському ландшафтному парку - три оздоровчі стежки протяжністю 3, 6 і 13 км та дві природного-історичні («Навколо Караснобруду», 15 км та «До Белфонту», 10 км), у Щебжешинському ландшафтному парку – три стежки, найдовша з яких «Щебжешин - Кавенчинек» 12 км, у Південнорозточанському – дві пізнавальні (2 та 11 км) та одна природничо-історична (11 км), на території національного природного парку «Яворівський» діють сім еколого-освітніх стежок, еколого-пізнавальні маршрути («Лелехівка», «Голуби», «Верещиця», «Головний Європейський вододіл») та природничо-літературна «Стежка Івана Франка», у природному заповіднику «Розточчя» існує дидактично-наукова стежка «Профіль П'ясецького».

Перелічені промарковані та інші маршрути уможливлюють огляд більшості природних атракцій регіону. Маршрути прокладені через оглядові точки, якими є найвищі не заліснені пагорби, такі як Довгий Горай (Długi Goraj), Вапельня (Wapielnia), Чубатка (Czubatka) у Польщі, а також г.Лева, г.Род у Львові; місцями найглибших ярів і найбільш розвиненої яружної мережі, як наприклад, місцевість «Пекелко» («Piekiełko») на території Щебжешинського ЛП (Польща) чи ур.Майдан на території РЛП Равське Розточчя (Україна), ознайомлюють з виходами пісковиків, що утворюють численні скелі (Кам'яний пагорб у Краснобрудському ЛП, скелі біля с.Лелехівка) та невеликими печерами (наприклад, печера Приятелів біля г.Брусно) у польській частині Равського Розточчя і Страдчанська печера (біля с.Страдч, Яворівського району), джерелами, наприклад, стежка «Kobyle Jezioro», що ознайомлює з витоками р.Танев (притокою Сяну).

Річкові долини мають широкі заплави і озероподібні розширення, що дозволяє створювати великі ставки, на яких розвивається пляжна рекреація, як наприклад, Краснобрудський став, став «Ехо» у Польському Розточчі та стави на р. Верещиця (західна частина Яворівського НПП). Близьке залягання гіпсів сприяє утворенню карстових лійок та карстових озер (оз.Сива вода біля українського с. Шкло, води якого насичені сірководнем і тримають постійну температуру протягом року $+12^{\circ}\text{C}$). У с.Шкло розташовано бальнеологічний і грязевий курорт з використанням сірководневої сульфатно-кальцієвої води для купелей і гідрокарбонатно-натрієво-кальцієвої - для пиття.

Особливу природно-оздоровчу цінність складають мінеральні води Немирова, цілющі властивості яких відомі ще з XVI ст. Санаторно-курортне лікування включає в себе використання сульфідної води з концентрацією до 180 мг/л вільного сірководню (для прийому ван), яка в класифікації мінеральних вод виділена в спеціальний немирівський тип сірководневих вод гідрокарбонатної хлоридно-натрієво-сульфатно-кальцієвої середньої мінералізації (2,5 – 4,5г/л) [10]. Біля Немирова приваблюють туристів своїми оздоровчо-рекреаційними властивостями соснові ліси.

У Краснобруді знаходиться один з перших (кін XIX ст.) у Європі туберкульозних санаторіїв, що зараз спеціалізується на лікування захворювань дихальних шляхів та опорно-рухового апарату, в тому числі з використанням цілющих мінеральних вод. Оздоровчо-лікувальний напрямок активно розвивається також на базі родовищ сіркових та сульфідних вод і лікувальних грязей, які залягають в околицях с. Горинець-Здруй.

Новітні напрямки оздоровлення представлені гіпнотерапією для дитячої реабілітації, яку здійснюють на Розточанській кінній сторожі охорони природи у Розточанському національному парку. Варто зазначити, що у Розточанському НП продовжена традиція відродження коника польського (єдиного збереженого до нашого часу нащадка

тарпанів, що жили колись в пушах Польщі, Литви, Пруссії). Коник польський - низький на зріст (125-135 см), має рясний волосяний покрив в зимовий період, мишасту масть з чорною смугою на хребті. Коники польські сильні, витривалі, стійкі до хвороб, мають лагідний характер та значні пристосувальні властивості. Ще у другій половині XVII ст. останніх тарпанів цього виду було виловлено у Біловезькій Пущі і поміщено до звіринцю графа ордината Замойського, що, зокрема, займав і території сучасного мешкання коника польського. На початку XIX ст. тарпанів було роздано місцевим селянам, які використовували їх в господарстві, де коники змішувались зі свійськими кінями, утворивши окремий підвид. У міжвоєнний період науковці зацікавились нащадками тарпанів і 1936 р. в Біловезі було утворено резерват, де поміщено найбільш типових представників. Так, шляхом селекції та розведення, почали відтворювати давнього тарпана. Сучасний Резерват вирощування коника польського створений у 1982 р. на території Розточанського НП, що займає біля 160 га лісів зі ставками, долину потічку Сверх, який слугує коникам водопоєм. Там перебуває стадо біля 20 голів, що живуть у природних умовах. У Флорянці 1995 р. утворено Станцію стаєнного розведення коників польських, в якій проводиться робота з відтворення генетичних рис тарпанів.

Важливі напрями туристичної спеціалізації регіону пов'язані з полікультурністю Розточчя. В його межах знаходяться давні городища: Потелич XI – XIII ст., Батож (Batorz) VIII-XI ст., Гучув (Guciów) IX-XI ст., Сусець (Susiec) XII-XIII ст.; архітектурні комплекси XVI-XIX ст. у містах Львів, Жовква, Рава-Руська, Томашів Любельський, Щебжешин, Звезинець, Фрамполь, Янів-Любельський; палацові комплекси у містах Наріль, Звезинець, Краснобруд; сакральні споруди, такі як парафіяльні костели Св.Катерини та Св.Миколая у Щебжешині, Св.Яна «На острові» у Звезинці, Св. Апостола Варфоломія у Гораю, Св. єпископа Станіслава у Модлібожицах, парафіяльний костел у Нарілі, каплиця Св.Роха у Краснобруді, православні церкви Успіння Богородиці у Щебжешині та Св.Миколая у Томашові Любельському, дерев'яні церкви у селах Грушів, Ясницька, Стара Скварява, дерев'яна церква Святого Духа (включена до Списку світової спадщини ЮНЕСКО) та мурована церква Святої Трійці у с.Потелич, дерев'яна церква Святої Трійці (включена до Списку світової спадщини ЮНЕСКО) у м.Жовква. Перелічені об'єкти є ресурсом для розвитку культурно-пізнавального туризму, адже метою близько 19% туристів є відвідання культурної спадщини регіону [8].

Важливим традиційним і водночас перспективним напрямком є паломництво та релігійний туризм. Окрім перелічених сакральних споруд визнаними центрами паломництва є: комплекс Крехівського монастиря, представлений Миколаївською церквою з чудотворними іконами кінця XVII ст. (Верхратською чудотворною іконою Богородиці, іконою Пресвятої Богородиці родини Красовських, чудотворним образом Святого Миколая), монастирським комплексом отців-василіян та монастирським

кладовищем [10]; Санкторій Матері Божої Краснобрудської з чудотворною іконою середини XVII ст., костел Благовіщення Пресвятої Богородиці у м. Томашів Любельський з чудотворною іконою Матері Божої XVII ст., Санкторій Св.Антонія у с.Радечниця на місці явлення Св.Антонія, костел Св.Станіслава єпископа у с. Костельне Гурецько, що постав на місці явлення Св. Станіслава та в якому зберігається частинка його мощів. Важливими для паломників є природні об'єкти, насамперед цілющі джерела (Св.Роха і біля каплиці «На воді» в м.Краснобруд, дж. Св.Антонія у с.Радечниця; дж. «Біля Бука» у с. Верблячин, «Марусине джерело» біля с. Заглинне, дж. у Крехівському монастирі), а також печерні комплекси Скель Тимоша – місця поселення перших монахів Крехівського монастиря та Страдчанський підземний монастир.

Розточчя історично є територією тісної міжкультурної комунікації українського, польського, єврейського та німецького народів, які тривалий час проживали тут пліч-о-пліч. Сьогодні збережені артефакти та меморіальні латентні ресурси можуть становити основу для створення культурно-просвітницького туристичного продукту, спрямованого на подолання історичних розбіжностей та етнокультурне й релігійне порозуміння.

До етно-меморіальних ресурсів, пов'язаних з єврейською культурою, належать діючі та колишні синагоги у м.Львів, м.Жовква, смт.Немирів, м.Щебжешин, м.Краснік, м.Юзефув, м.Модлібожица та збережені цвинтарі у м.Львів, м.Рава-Руська, смт.Немирів, м.Щебжешин, м.Юзефув, м.Звежинець, м.Томашів Любельський, м.Краснік, м.Краснобруд, м.Фрамполь, с.Горай. Єврейське населення Розточчя було чисельним і лишалося важливою складовою місцевої культури до Другої світової війни, коли, внаслідок Голокосту, було знищено більшість євреїв та зруйновані об'єкти єврейської культури та релігії. Збереження пам'яті про зникле місцеве населення, його специфічну і водночас традиційну для регіону культуру, відновлення місць, пов'язаних з єврейством, має бути важливим напрямком роботи місцевих громад як України, так і Польщі. Прикладом етно-меморіального маршруту, що вже розроблений, може бути «Хасидський шлях». Цей проект, який створено з метою ознайомлення із місцями, пов'язаними з єврейством південно-східного прикордоння Польщі, покликаний розвивати місцеві громади невеликих міст та містечок шляхом збільшення їх туристичної привабливості як осередків єврейської культури. В межах проекту реконструюються синагоги та цвинтарі, відкриваються культурно-просвітницькі центри та видаються інформаційні матеріали. На сьогодні основними пунктами «Хасидського шляху» є 29 міст Підкарпатського та Люблінського регіонів, з яких до території Розточчя входить тільки м.Краснік, де реконструйовано Велику (XVII ст.) та Малу (XIX ст.) синагоги та цвинтар (I пол. XIX ст.) [9]. Однак частина маршруту від м.Замость до м.Білгорай промаркована через міста Щебжешин та Звежинець. У м.Щебжешин реконструйована колишня синагога побудови початку XVII ст. та один з найстаріших

цвинтарів Польщі. На території цвинтаря знайдено близько 1500 надгробків (з них близько 400 добре збережені), найдавніші з яких датуються першою половиною XVI ст. і є цінними витворами сакрального різьблення по каменю. На Щєбжешинському кіркуті знайшли спочинок відомі місцеві цадики та ребе, досі вдалося ідентифікувати надгробки на могилах цадика Елімелеха Гурвіца з Яворова, який, оселившись у цьому місті, зробив його важливим центром хасидизму, та Бермана Ашкеназі з Щєбжешина, відомого у кінці XVI ст. автора релігійних творів та коментарів до Мідраш.

Враховуючи, що містечка Західної України були осередками формування хасидизму, що поширився згодом і на польські землі, виникає можливість здійснення схожого маршруту, який би поєднував вже існуючі паломницькі центри хасидизму на території України з єврейськими осередками Польщі. Пам'ятками єврейської культури Українського Розточчя є три синагоги та добре збережений цвинтар у смт.Немирів, синагога у Жовкві, яка є однією з найбільших у Європі оборонних синагог у стилі ренесансу та цвинтар у Раві-Руській.

Українсько-польське порубіжжя було територією активного заснування німецьких колоній. Після репатріації німецького населення у 1940 р. вони занепали і до нашого часу практично не збереглися. Так, зникла колонія Айнзінген біля розділеного польсько-радянським кордоном с.Дев'ятир і її територія була заселена репатрійованими з польської частини села українцями. Припинила існувати колонія Дойчбах (нині територія с. Полянка Горинецька у Польщі) , але лишився німецький цвинтар у сусідньому с. Нове Брусно. Про існування колоній коло м.Жовква нагадує топонім Візінберг, що зараз є присілком с.Мервичі. Там збереглася планувальна структура поселення, властива для німецьких колоній, колишня кірха, а зараз греко-католицький храм, криниця і цвинтар з кількома пам'ятниками. У Мервичах, теж колишній колонії, збереглася частина німецьких поховань. Архітектурні особливості, характерні для німецьких колоній, найкраще збереглися у с. Відродження (Мокротинська колонія). По обидва боки центральної вулиці розташовані довгі одноповерхові цегляні будинки, на центральній площі – будівля колишньої кірхи, з протилежного кінця вулиці – добре збережений цвинтар на узгір'ї.

З німцями пов'язані також військові поховання часів Першої та Другої світових воєн. По дорозі з Жовкви до Крехова у с.Глинськ знаходиться цвинтар із полеглими воїнами австро-угорської армії, на якому поховані австрійські, німецькі, угорські та українські солдати. Німецькі поховання ідентифіковані, на цвинтарі встановлено меморіал. Біля польських сіл Верхрата та Новини Горинецькі теж розташовані цвинтарі, де поховані солдати австро-угорської та російської армій, серед них німці, поляки і українці. У с.Потелич знаходиться впорядковане поховання німецьких солдат часів Другої світової війни.

Репатрійоване польське населення, що століттями мешкало на території України, лишило по собі об'єкти культурної спадщини, які зацікавлюють польських туристів. Пам'ятками польської культури в межах Українського Розточчя є костели Опіки Св. Йосифа у м.Рава-Руська, Св. Станіслава у с. Потелич, Пресвятої Трійці у смт.Немирів, Пресвятої Трійці в смт.Івано-Франкове. У костелі Пресвятої Трійці спочивають останки Констанції Понятовської – матері останнього короля Польщі Станіслава-Августа, а також зберігалася чудотворна ікона Матері Божої Янівської, що була перенесена з Івано-Франкового після закриття костелу у 1945 р. до польського міста Проховіце. Зараз її копія зберігається у костелі Пресвятої Трійці і рекоронована у 2014 р. Найбільш тісно з історією Польщі пов'язане місто Жовква, що було засноване у 1597 р. коронним гетьманом Станіславом Жолкевським, а з 1678 року Жовківський замок став королівською резиденцією Яна III Собеського. З цим містом пов'язано три покоління роду Жолкевських, які розбудовували його і останки яких спочили у костелі Св.Лаврентія. У крипті костелу знаходяться склепи Станіслава Жолкевського, його дружини Регіни, сина Яна, доньки Софії Данилович. У костелі поховані також інші значні польські державні і військові діячі. Софія Теофіла Даниловичівна, онука С.Жолкевського і матір Яна III Собеського, керувала Жовквою і була похована у заснованому нею костелі Внебовзяття Найсвятішої Діви Марії, що зараз є греко-католицьким храмом святого священномученика Йосафата, однак згодом її було перепоховано у Кракові.

У польській частині Розточчя розташовано багато об'єктів, пов'язаних з українською історією та культурою, потенційно цікавих українським туристам. У с.Сонсядка та м.Щебжешин є залишки городищ Сутійськ та Броди (XI-XII ст.), побудованих для охорони західних кордонів Київської Русі. Вздовж кордону з Україною знаходяться пам'ятки культури виселеного звідти після Другої світової війни українського населення. Зокрема, у с.Радруж збережена дерев'яна церква Св.Параскеви (початок XVII ст.), що має архітектурну подібність до церкви Святого Духа в Потеличі і також внесена до Списку світової спадщини ЮНЕСКО, у с.Гребенне відреставрована дерев'яна церква Св.Миколая побудови кінця XVII ст. із фрагментами іконостасу XVII-XVIII ст., у с.Пруссе функціонує колишній греко-католицький, а нині римо-католицький дерев'яний храм Народження Пресвятої Богородиці збудований у 1887 р., у с.Нове Брусно збереглась дерев'яна церква Св.Параскеви, яка датується 1676 р., у с. Лосінець діє колишня греко-католицька дерев'яна церква Св. Архангела Михаїла (I пол. XVIII ст.), у с. Воля Велька лишилася нереставрованою дерев'яна церква Покрови Пресвятої Богородиці (1755 р.), у с.Горинець-Здруй діє мурований костел Св. Якова Стрепа (поч. XIX ст.), що колись був греко-католицькою церквою, у с.Седлисько залишилась мурована церква Св.Миколая, а у с.Верхрата існує мурований костел Св. Юзефа Робітника, колишня греко-католицька церква Св.Юрія. З XVII ст. у Верхратах існував монастир, від якого наразі лишився лише

фундамент, і саме в ньому зберігалася чудотворна ікона Богородиці, що зараз перебуває у Крехівському монастирі. Тільки кам'яні підмурки лишилися від зруйнованих церков у селах Старе Брусно та Дзевенцеж (Дев'ятир). Майже біля кожної переліченої церкви існує український цвинтар. Кам'яні хрести на цих цвинтарях, а також придорожні хрести, що часто є єдиним ознакуванням уже зниклих поселень, є прикладом художнього різьблення неіснуючої зараз Бруснівської каменярської школи. Митці цієї каменярської школи української народної скульптури, осередком діяльності яких було с. Старе Брусно, створили численні приклади художнього різьблення, серед яких хрести і надгробки, пам'ятники і барельєфи. Після знищення с. Старе Брусно у 1947 р. каменярська традиція перервалася, тож існуючі українські, а також протестантські (с.Нове Брусно) і польські (с. Горинець-Здруй) цвинтарі, лишаються єдиними, що зберігають приклади художнього різьблення, автентичного для цього регіону. Територія польського прикордоння в межах Розточчя наразі є малолюдною, у нечисельних селах проживає по кілька сотень місцевих мешканців, більша частина території заповідана під Південнорозточанський ЛП. Однак, зважаючи на виражену культурну специфіку цієї місцевості і тісний зв'язок з історією українського народу, є сенс розвивати в регіоні етно-меморіальний туризм, для українських туристів - з історико-патріотичною і ностальгійною, а для польських - з культурно-просвітницького метою.

Перспективним напрямком інтенсифікації туристичних потоків до регіону є розвиток фестивального туризму. Відвідання культурних заходів є метою поїздки у Польське Розточчя 8 % туристів [8]. Місцеві, регіональні, національні та міжнародні фестивалі роблять привабливим Розточчя цілорічно.

Серед них у Польщі: літній міжнародний органний концерт (м.Краснобруд), транскордонний фестиваль пісні про Розточчя (с. Сусець), міжнародний фольклорний фестиваль, міжнародний з'їзд художників «Пейзажі Томашівсько-Равського Розточчя», прикордонна художня виставка, транскордонне художнє літо (м.Томашів Любельський), літня кіноакадемія (м.Звежинець), міжнародний велопробіг Центральним велосипедним маршрутом Розточчя Юзефув - Львів (м.Юзефув), фестиваль артистів кіно і телебачення ФАРТ (м. Янів-Любельський), фестиваль екологічної культури, загальнонаціональний риболовний конкурс «форель Розточчя» (м.Юзефув), національний мотоциклетний зліт (м.Звежинець), загальнонаціональний з'їзд любителів фантастики (м.Томашів Любельський), фестиваль органної та камерної музики (м.Краснобруд), національний піший похід ім. проф. Ю.Южвіка (м.Юзефув), фестиваль Марієної пісні (с.Гурецько-Косьцельне), міжрегіональний огляд пісенних колективів і народних капел (с. Сусець) фестиваль гречки (м. Янів-Любельський), фестиваль «Столиця польської мови», дні хрущового міста (м.Щебжешин), перегляд молодіжних духових оркестрів, Замоїські дні фольклору, Розточанський різблярський пленер,

дні Звяжинця, Розточчя-кантрі, свято врожаю (м.Звежинець), Томашівський ярмарок, дні Томашова, дні християнської культури, об'єднавчий фестиваль художньої культури польських природничих гуртків, Томашівські зустрічі з оперетою, повітовий екологічний фестиваль розмаїття, Томашівські зустрічі біг-бендів, «Зберегти від забуття» річниця битви під Томашівом-Любельським (м.Томашів Любельський), конкурс туристичної пісні, народні зустрічі, фестиваль дитячої пісні «Юзефувський соловей», дні Юзефува (м.Юзефув), дні Краснобруду, Розточанська майовка, конкурс дитячих оркестрів, свято врожаю, «Per arte ad astra», фестиваль літніх зустрічей (м.Краснобруд) [8,7].

В межах Українського Розточчя відбуваються місцеві фестивалі, такі як молодіжний фестиваль «Зашків – земля Героїв» (с.Зашків), молодіжний фестиваль «Gazon Party у короля на хаті» (м.Жовква), фестиваль духовного співу «Україна понад усе» (с.Стара Скварява), фестиваль патріотичної пісні ім.Героя України Василя Сліпака «Пісня для Героя» (м.Рава-Руська), свято «Медовий Спас» (сmt Івано-Франкове). Найбільшим центром фестивального туризму у регіоні є м.Львів, де кожного року відбувається близько 200 фестивалів, у тому числі понад 50 етнофестивалів («Різдво у Львові», хорових колективів «Велика коляда», української обрядової кухні «Золотий вареник», «Великдень у Львові», «Казка у гаю», «На каву до Львова», «Свято сиру і вина», «Свято хліба і меду», «Веретено», «Берегиня», «Цвіт папороті», «Літо на ринку», «Етновир», «Львів – столиця ремесел», «Клезмер-фест», Фестиваль вишиванки, кобзарського мистецтва ім. Ю. Сінгалеви́ча, ковальського мистецтва «Залізний Лев» та ін.) [3] та популярні національні фестивалі, наприклад рок-фестиваль Lviv Spring Fest, гастрономічний Фестиваль «Львів на тарілці», міжнародний фестиваль короткометражних фільмів Wiz-Art та інші.

Сьогодні Львів, що входить географічно до складу Розточчя, є однією з найбільш розвинених туристичних дестинацій України. Дослідження його ресурсів і виявлення туристичних можливостей є темою спеціальних досліджень, які проводяться туризмологами та краєзнавцями. Тому автори не розглядали туристичні ресурси і потенціал Львова, розвиток там певних видів і форм туризму, а обмежились тільки згадками про нього за необхідності.

Висновки. Географічно особливий регіон Розточчя, здавна освоєний і заселений представниками різних етносів, кожен з яких залишив там чи артефакти, чи меморіальні ресурси, є в даний час територією транскордонного співробітництва між Україною та Польщею, в тому числі в сфері туризму, бо в сучасній об'єднаній Європі кордони слугують не стільки розділенню, скільки єднанню країн. Наявні природно-рекреаційні ресурси Розточчя використовуються в активній рекреації та екологічному туризмі, а пам'ятки історії та культури є основою для розвитку різновидів пізнавального туризму, зокрема, етно-культурного, релігійного,

ностальгійного тощо. На основі бальнеологічних ресурсів здавна розвиваються тут курорти (Немирів, Шкло).

Водночас, регіон має значний рекреаційно-туристичний потенціал, який може бути використаний спільно, зокрема задля активізації: 1) активних видів і форм туризму, їх з'єднання у спільну мережу, особливо веломаршрутів; 2) розвиток мережі релігійних, зокрема, хасидських, маршрутів, які б з'єднали центри хасидизму України та Польщі; 3) формування етно-меморіальних маршрутів, які б демонстрували полікультурність регіону, їх поєднання з транскордонними міжнародними івентами, зокрема, фестивалями культур Розточчя.

Зазначені заходи спрямовані в першу чергу на розвиток малих містечок і історичних сіл, які сьогодні є недостатньо розвиненими, мають низку соціально-економічних проблем, пов'язаних із старінням населення та його міграціями. Активізація туризму в таких поселеннях може стати поштовхом до їх розвитку.

Список використаних джерел:

1. Любіцева О.О. Використання рекреаційно-туристичного потенціалу Розточчя в туризмі Польщі і України / О.О. Любіцева, К. Войцеховський, Ю.В. Зінько, І.В. Кочеткова // Географія в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка: 85 років – досягнення та перспективи (GTSNU): матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 85-річчю географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ, 30-31 березня 2018 р.) / гол. ред. колегії Я. Б. Олійник ; КНУ імені Тараса Шевченка. – К.: Прінт-Сервіс, 2018. – 361 с. – сс. 206-209
2. Природа Львівської області / За ред. К.І. Геренчука. — Львів: Вища школа. Вид-во при Львів. ун-ті, 1972. — 151 с.
3. Топорницька М.Я. Територіальна організація етнофестивального туризму Львівської області: автореф. дис ... канд. геогр. наук: 11.00.02 / М. Я. Топорницька. — Чернівці, 2015. — 19 с.
4. Физико-географическое районирование Украинской ССР/Под ред. В.П. Попова. — К.: Киевский университет, 1968. - 684 с.
5. Krajobrazy Roztocza. Ландшафти Розточчя. Фотоальбом. — Lublin, 2017.- 84 s.
6. Mrozowicz K. Analiza popytu turystycznego na przykładzie badań konsumentów produktu turystycznego Roztocza Zachodniego / K. Mrozowicz, P. Halemba, A. Winiarz // Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Ekonomiczne Problemy Usług, № 84 Popyt turystyczny: konsumpcja-segmentacja-rynki, 2012. - 79-94
7. Od regionu geograficznego do regionu turystycznego. Lubelszczyzna - implikacje historyczne, teoretyczne, naukowo-badawcze, edukacyjne/Red. T. Brzezińska-Wójcik, E. Skowronek, A. Świeca.- Lublin.: Wydawnictwo UMCS, 2016.-195 s.
8. Sawicki B. Dziedzictwo kulturowe Środkowego Roztocza jako czynnik rozwoju turystyki / B. Sawicki, S. Golian // Problemy Ekologii Krajobrazu, tom XXVII, 2010. - 345-351.
9. Szlak Chasydzki. Kraśnik - Fundacja Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://fodz.pl/download/szlak_chasydzki_krasnik_PL.pdf
10. Turystyka na Roztoczu / Andrzej Świeca, Teresa Brzezińska-Wójcik, Ewa Skowronek, Renata Krukowska, Andrzej Tucki, Tadeusz Grabowski, Marta Malska, Yuriy Zinko, Vitalij Brusak, Ihor Pandiak, Oksana Shevchuk // Roztocze: przyroda i człowiek / [Red. naukowa: T. Grabowski, M. Harasimiuk, B. M. Kaszewski, Y. Kravchuk, B. Lorens, Z. Michalczyk, O. Shablii]. — Zwierzyniec: Roztoczański Park Narodowy, 2015. — 391-427.

Список использованных источников:

1. Любичева О.А. Использование рекреационно-туристического потенциала Расточья в туризме Польши и Украины / О.А. Любичева, К. Войцеховский, Ю.В. Зінько, И.В. Кочеткова // География в Киевском национальном университете имени Тараса Шевченко: 85 лет - достижения и перспективы (GTSNU): материалы международной научно-практической

- конференции, посвященной 85-летию географического факультета Киевского национального университета имени Тараса Шевченко (Киев, 30-31 марта 2018 г.) / гл. ред. коллегии Я. Б. Олійник; КНУ имени Тараса Шевченко. - К.: Принт-Сервис, 2018. - 361 с. - сс. 206-209
2. Природа Львовской области / Под ред. К.И. Геренчука. - Львов: Высшая школа. Изд-во при Львов. ун-те, 1972. - 151 с.
3. Топорницька М.Я. Територіальна організація етнофестивального туризму Львівської області: Автореф. дис ... канд. геогр. наук: 11.00.02 / М. Я. Топорницька. - Черновці, 2015. - 19 с.
4. Фізико-географічне районування Української ССР / Под ред. В.П. Попова. - К.: Київський університет, 1968.- 684 с.
5. Krajobrazy Roztocza. Landscapes Roztocze. Фотоальбом. – Lublin, 2017.- 84 s.
6. Mrozowicz K. Analiza popytu turystycznego na przykładzie badań konsumentów produktu turystycznego Roztocza Zachodniego / K. Mrozowicz, P. Halemba, A. Winiarz // Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Ekonomiczne Problemy Usług, № 84 Popyt turystyczny: konsumpcja-segmentacja-rynk, 2012. - 79-94
7. Od regionu geograficznego do regionu turystycznego. Lubelszczyzna - implikacje historyczne, teoretyczne, naukowo-badawcze, edukacyjne/Red. T. Brzezińska-Wójcik, E. Skowronek, A. Świeca.- Lublin.: Wydawnictwo UMCS, 2016.-195 s.
8. Sawicki B. Dziedzictwo kulturowe Środkowego Roztocza jako czynnik rozwoju turystyki / B. Sawicki, S. Golian // Problemy Ekologii Krajobrazu, tom XXVII, 2010. - 345-351.
9. Szlak Chasydzki. Kraśnik - Fundacja Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://fodz.pl/download/szlak_chasydzki_krasnik_PL.pdf
10. Turystyka na Roztoczu / Andrzej Świeca, Teresa Brzezińska-Wójcik, Ewa Skowronek, Renata Krukowska, Andrzej Tucki, Tadeusz Grabowski, Marta Malska, Yuriy Zinko, Vitalij Brusak, Ihor Pandiak, Oksana Shevchuk // Roztocze: przyroda i człowiek / [Red. naukowa: T. Grabowski, M. Harasimiuk, B. M. Kaszewski, Y. Kravchuk, B. Lorens, Z. Michalczyk, O. Shablii]. – Zwierzyniec: Roztoczański Park Narodowy, 2015. – 391-427.

References:

1. Liubitseva O. The use of recreational and tourist potential of Roztocze of tourism in Poland and Ukraine / O.Liubitseva, K.Voytsekhovsky, Y. Zinko, I. Kochetkova // Geography at the Taras Shevchenko National University of Kyiv: 85 Years - Achievements and Prospects (GTSNU): Proceedings of the International Scientific and Practical Conference dedicated to the 85th anniversary of the Faculty of Geography of Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, 30-31 March 2018) / head of editorial board Y. B. Oliynyk; KNU named after Taras Shevchenko. - K.: Print-Service, 2018. - 361 p. - pp. 206-209
2. Nature of Lviv region / Ed. K.I. Gerenchuk. - Lviv: High School. Publishing house at Lviv University, 1972. - 151 p.
3. Topornitska M.Y. Territorial organization of ethno-festival tourism in Lviv region: Abstract of the dissertation of PhD geogr. sciences: 11.00.02 / M. Y. Topornitska. - Chernivtsi, 2015. - 19 p.
4. Physical-geographical zoning of the Ukrainian SSR / Ed. V.P. Popov. - Kyiv.: Kyiv University, 1968.- 684 p.
5. Krajobrazy Roztocza. Landscapes Roztocze. Photo album. – Lublin, 2017.- 84 s.
6. Mrozowicz K. Analiza popytu turystycznego na przykładzie badań konsumentów produktu turystycznego Roztocza Zachodniego / K. Mrozowicz, P. Halemba, A. Winiarz // Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Ekonomiczne Problemy Usług, № 84 Popyt turystyczny: konsumpcja-segmentacja-rynk, 2012. - 79-94
7. Od regionu geograficznego do regionu turystycznego. Lubelszczyzna - implikacje historyczne, teoretyczne, naukowo-badawcze, edukacyjne/Red. T. Brzezińska-Wójcik, E. Skowronek, A. Świeca.- Lublin.: Wydawnictwo UMCS, 2016.-195 s.
8. Sawicki B. Dziedzictwo kulturowe Środkowego Roztocza jako czynnik rozwoju turystyki / B. Sawicki, S. Golian // Problemy Ekologii Krajobrazu, tom XXVII, 2010. - 345-351.
9. Szlak Chasydzki. Kraśnik - Fundacja Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://fodz.pl/download/szlak_chasydzki_krasnik_PL.pdf
10. Turystyka na Roztoczu / Andrzej Świeca, Teresa Brzezińska-Wójcik, Ewa Skowronek, Renata Krukowska, Andrzej Tucki, Tadeusz Grabowski, Marta Malska, Yuriy Zinko, Vitalij Brusak, Ihor Pandiak, Oksana Shevchuk // Roztocze: przyroda i człowiek / [Red. naukowa: T. Grabowski, M. Harasimiuk, B. M. Kaszewski, Y. Kravchuk, B. Lorens, Z. Michalczyk, O. Shablii]. – Zwierzyniec: Roztoczański Park Narodowy, 2015. – 391-427.

УДК 502.211(477.81-751.2)

Мельничук Михайло Михайлович,
кандидат географічних наук, доцент

Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки, м. Луцьк,
Україна, e-mail: melniichuk.mm@gmail.com

Безсмертнюк Тарас Петрович,
кандидат географічних наук,

Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки, м. Луцьк,
Україна, e-mail: beztaras@gmail.com

РЕКРЕАЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ ПАРКІВ-ПАМ'ЯТОК САДОВО-ПАРКОВОГО МИСТЕЦТВА РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Мета. Метою статті є аналіз рекреаційної привабливості парків-пам'яток садово-паркового мистецтва Рівненської області.

Методика. Під час написання були використані такі методи дослідження: аналіз, синтез, дедукція, індукція, описовий, порівняльний, статистичний, системний.

Результати. Визначено місце парків-пам'яток садово-паркового мистецтва в структурі природно-антропогенних рекреаційно-туристських ресурсів Рівненської області. Охарактеризовано наявний рекреаційний потенціал парків-пам'яток садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення Рівненщини. Окреслено перспективи рекреаційного використання парків-пам'яток садово-паркового мистецтва Рівненської області.

Наукова новизна. Розкрито рекреаційне значення категорії природно-заповідного фонду парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва. Досліджено особливості функціонування парків-пам'яток садово-паркового мистецтва як привабливих об'єктів рекреаційно-туристської діяльності.

Практична значимість. Окреслено практичні рекомендації збалансованого рекреаційного використання парків-пам'яток садово-паркового мистецтва Рівненської області.

Ключові слова: парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва, рекреація, туризм, природно-заповідний фонд, Рівненська область.

УДК 502.211(477.81-751.2)

Мельничук Михаил Михайлович,
кандидат географических наук, доцент

Восточноевропейский национальный
университет имени Леси Украинки, г. Луцк,
Украина, e-mail: melniichuk.mm@gmail.com

Безсмертнюк Тарас Петрович,
кандидат географических наук

Восточноевропейский национальный
университет имени Леси Украинки, г. Луцк,
Украина, e-mail: beztaras@gmail.com

РЕКРЕАЦИОННАЯ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТЬ ПАРКОВ-ПАМЯТНИКОВ САДОВО-ПАРКОВОГО ИСКУССТВА РОВЕНСКОЙ ОБЛАСТИ

Цель. Целью статьи является анализ рекреационной привлекательности парков-памятников садово-паркового искусства Ровенской области.

Методика. При написании были использованы следующие методы исследования: анализ, синтез, дедукция, индукция, описательный, сравнительный, статистический, системный.

Результаты. Определено место парков-памятников садово-паркового искусства в структуре природно-антропогенных рекреационно-туристских ресурсов Ровенской области. Охарактеризованы имеющийся рекреационный потенциал парков-памятников

садово-паркового искусства общегосударственного значения Ровенщины. Определены перспективы рекреационного использования парков-памятников садово-паркового искусства Ровенской области.

Научная новизна. Раскрыто рекреационное значение категории природно-заповедного фонда парк-памятник садово-паркового искусства. Исследованы особенности функционирования парков-памятников садово-паркового искусства как привлекательных объектов рекреационно-туристской деятельности.

Практическая значимость. Определены практические рекомендации сбалансированного рекреационного использования парков-памятников садово-паркового искусства Ровенской области.

Ключевые слова: парк-памятник садово-паркового искусства, рекреация, туризм, природно-заповедный фонд, Ровенская область.

UDC 502.211(477.81-751.2)

Melniichuk Mykhaylo Mykhaylovich,
PhD of Geographical Sciences, Associate
Professor

Lesya Ukrainka Eastern European National
University, Lutsk, Ukraine, e-mail:
melniichuk.mm@gmail.com

Bezsmertniuk Taras Petrovich,
PhD of Geographical Sciences

Lesya Ukrainka Eastern European National
University, Lutsk, Ukraine, e-mail:
beztaras@gmail.com

RECREATIONAL ATTRACTIVENESS OF LANDSCAPE ARCHITECTURE LANDMARKS OF RIVNE REGION

Purpose. The purpose of the article is to analyze recreational attractiveness of landscape architecture landmarks of Rivne region.

Methods. During the research the following methods as analysis, synthesis, deduction, induction, descriptive, comparative, statistical, systems were used.

Results. The place of landscape architecture landmarks in the structure of natural-anthropogenic recreational and tourist resources of Rivne region is determined. Present recreational potential of landscape architecture landmarks of national value of Rivne region is described. The prospects of the recreational use of landscape architecture landmarks of Rivne region are outlined.

Scientific novelty. The recreational value of category of the nature reserve fund landscape architecture landmark is exposed. The features of functioning of landscape architecture landmarks as attractive objects of recreation and tourist activities are investigated.

The practical significance. Practical recommendations of balanced recreational use of landscape architecture landmarks of the Rivne region are outlined.

Keywords: landscape architecture landmark, recreation, tourism, nature reserve fund, Rivne region.

Постановка проблеми. Рівненська область є одним з найбільш унікальних регіонів України. Рівненщина – глибоко історична земля, що повниться численними пам'ятками природи, архітектури, культури та унікальними об'єктами, аналогів яким нема в Україні, а подекуди навіть і в світі. Особливим багатством області є унікальне природне середовище. Рівненщина має найбільший показник залісненості в Україні та один з найбільших рівнів заповідності території. Особливості природного середовища створюють сприятливі умови для розвитку активного та

екологічного туризму, що є одними з останніх туристичних трендів світу. Особливе місце належить досить унікальним природно-заповідним територіям та об'єктам різного категоріального рівня та статусу, які становлять основу природно-антропогенних туристсько-рекреаційних ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням рекреаційного природокористування у межах парків-пам'яток садово-паркового мистецтва займалися Кілінська К.Й., Овсяннікова Н.В, Родічкін І.Д., Родічкіна О.І., Смаль І.В., Термена Б.К. Аналізу рекреаційної складової діяльності парків-пам'яток садово-паркового мистецтва в регіонах присвячені публікації Аріон О.В., Виноградової О.І., Беляєвої С.С., Кілінської К.Й., Кравцової І. В. [1; 2; 4; 7].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Важливе місце серед категорій природно-заповідного фонду у структурі рекреаційного природокористування належить паркам-пам'яткам садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення, які згідно чинного законодавства [10], подібно національним природним та регіональним ландшафтним паркам, є природоохоронними рекреаційними установами. Проте значенню та ролі парків-пам'яток садово-паркового мистецтва в розвитку рекреаційної діяльності приділяється значно менше уваги, в тому числі й на регіональному рівні.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз рекреаційної привабливості парків-пам'яток садово-паркового мистецтва Рівненської області. Для досягнення цілей мети були поставлені наступні завдання: розкрити особливості функціонування парків-пам'яток садово-паркового мистецтва як привабливих об'єктів рекреаційної діяльності; дослідити парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва як складову частину природно-антропогенних рекреаційно-туристських ресурсів Рівненської області; окреслити перспективи рекреаційного використання парків-пам'яток садово-паркового мистецтва Рівненщини.

Виклад основного матеріалу. Людина протягом історії свого існування та розвитку суспільства на різних його етапах спрямовувала свою діяльність не тільки на виконання господарської функції, але й на покращення свого довкілля, враховуючи естетичні, духовні та інші цінності буття. Прагнення до прекрасного, до мистецьких цінностей сприяло створенню такого доволі складного синтетичного виду мистецтва, як садово-паркове мистецтво. Як вид архітектурно-художньої творчості, що поєднує в собі важливі елементи природи, архітектури, художнього мистецтва та їх композиційне цілісне утворення, садово-паркове мистецтво та його витвори, наприклад, парки-пам'ятки, у певні часи й до тепер залучають до себе не тільки мешканців прилеглих до них територій, але й туристів, екскурсантів, науковців. Доцільно звернути увагу, що парки та сади здавна мали не тільки утилітарне, але й естетичне значення. З розвитком сполучення, покращення транспортних послуг і зв'язку значно підвищилася роль туризму для розвитку соціально-економічних відносин

між різними адміністративно-територіальними організаціями та країнами світу. Тому сьогодні парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, окрім значення природно-заповідної території, на рівні з іншими природно-заповідними територіями та об'єктами мають велике значення для розвитку збалансованої рекреаційної та туристичної діяльності [8].

Парками-пам'ятками садово-паркового мистецтва оголошуються найбільш визначні та цінні зразки паркового будівництва з метою їх охорони і використання в естетичних, виховних, наукових, природоохоронних та оздоровчих цілях. Оголошення парків-пам'яток садово-паркового мистецтва провадиться з вилученням у встановленому порядку або без вилучення земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів у їх власників або користувачів. На території парків-пам'яток садово-паркового мистецтва можуть проводитися наукові дослідження, забороняється будь-яка діяльність, що не пов'язана з виконанням покладених на них завдань і загрожує їх збереженню [10]. На території заповідних парків забезпечуються естетичні, природоохоронні та рекреаційні функції.

Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва відіграють помітну роль в суспільному і культурному житті регіону та країни в цілому. Вони мають значну естетичну, історичну, ландшафтно-архітектурну та ботаніко-дендрологічну, культурну цінність і підлягають державній охороні. Разом з тим, садово-паркові ландшафти є втіленням минулих років та навіть століть, які і до сьогодні зберігають пам'ять про своїх власників [1]. Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва – це не лише витвори мистецтва, а й своєрідна ілюстрація відповідних філософських поглядів, ставлення людини до природи. Завдяки своїм особливостям, що визначаються історичними, політичними, соціально-економічними, природними, естетичними, культурними, релігійними та іншими аспектами й засобами впливу, можуть домінувати певні характерні ознаки у кожного різновиду садово-паркового мистецтва [2].

Відповідно до законодавства, в межах парків-пам'яток садово-паркового мистецтва забезпечуються проведення екскурсій та масовий відпочинок населення [10]. Дозвілля у парках-пам'ятках садово-паркового мистецтва виконує низку функцій: рекреативну, екологічну, культурно-просвітницьку, комунікативну, виховну. Термін «паркове дозвілля» означає сукупність занять, до яких звертається особистість у вільний час задля відпочинку, розваг, розвитку свого інтелекту та соціальної самореалізації в межах природного середовища (парку). Функції дозвілля в умовах парків-пам'яток садово-паркового мистецтва можна поділити на 2 основні напрями: рекреативну та духовну діяльність. Остання пов'язана з духовним розвитком людини, її здібностей, а також з освоєнням загальнолюдських цінностей, що акумулює в собі паркова культура, і найважливіше – в створенні духовних цінностей особистістю [5].

Паркова дозвіллева сфера становить значний сегмент культурно-дозвіллевої сфери, що має свою специфіку: надає можливість людині

спілкуватися з природою, відчувати благотворний вплив паркового середовища, вільно обирати види занять і змінювати їх (переключатися з активних форм до пасивних, варіювати їх), спілкуватися з індивідами і групами людей. Модернізація рекреаційного природокористування парків-пам'яток садово-паркового мистецтва можлива лише за умов переходу до нової якості, при реалізації комплексної соціально-культурної програми, спрямованої на вирішення організаційних, культурологічних, фінансових, технологічних, правових та інших завдань та спрямована на їхнє збереження й розвиток, посилення рекреаційного потенціалу парків-пам'яток садово-паркового мистецтва [4].

Розглянемо забезпечення Рівненської області парками-пам'ятками садово-паркового мистецтва як складової частини природно-антропогенних рекреаційно-туристських ресурсів. За даними Державного управління охорони навколишнього природного середовища в Рівненській області на території регіону дослідження налічується 14 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва (див. табл. 1) загальною площею 172,5962 га, серед яких дванадцять мають місцеве значення, два – загальнодержавне.

Таблиця 1

*Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва Рівненської області
(станом на 01.08.2017 р.) [3]*

№ п/п	Назва парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва	Площа, га	Адміністративне розташування
1.	“Гощанський парк”	7,0	Гощанський р-н, смт Гоща
2.	“Рівненський парк культури і відпочинку ім. Т. Г. Шевченка”	32,0	м. Рівне
3.	“Зірненський парк”	17,2	Березнівський р-н, с. Зірне
4.	“Парк “Антонівка”	9,7	Володимирецький р-н, с. Антонівка
5.	“Городецький парк”	8,0	Рівненський р-н, с. Городок
6.	“Клеванський парк”	7,0	Рівненський р-н, смт Клевань
7.	“Новоставський дендропарк”	1,5	Рівненський р-н, с. Новостав
8.	“Олександрійський парк”	5,0	Рівненський р-н, с. Олександрія
9.	“Тучинський парк”	10,0	Гощанський р-н, с. Тучин
10.	“Мізоцький кряж”	15,0	Здолбунівський р-н, смт Мізоч
11.	“Великомежирицький парк”	7,0	Корецький р-н, с. Великі Межириці
12.	“Острожицький парк”	16,0	Млинівський р-н, с. Острожець
13.	“Млинівський парк”	25,0	Млинівський р-н, смт Млинів
14.	“Дендропарк “Червона калина”	12,1962	Рівненський р-н, с. Жобрин

Аналізуючи розташування парків-пам'яток садово-паркового мистецтва в адміністративних районах Рівненської області, зазначимо, що найбільша їх кількість створена на території Рівненського району і сукупно вони складають 43% усіх парків-пам'яток садово-паркового мистецтва регіону дослідження. Середній показник площі парків-пам'яток садово-

паркового мистецтва Рівненської області складає 12 га. За кількістю переважають парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, розміщені у селах, зате більші площі займають міські парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва. Для селищних та сільських парків-пам'яток садово-паркового мистецтва характерне органічне включення паркових композицій у навколишнє природне середовище. Міські парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва в основному тяжіють до центра населеного пункту та до житлових районів, доступні у транспортному відношенні. Для них характерне збереження паркових композицій міста.

Більшість розташованих на території області парків-пам'яток садово-паркового мистецтва мають місцеве значення і створені лише з метою охорони особливо цінних та рідкісних видів рослинних угруповань та зразків паркової архітектури. Як наслідок, туристсько-рекреаційна діяльність на їх основі не набула організованого характеру. У таких парках здійснюється переважно стихійний відпочинок населення (піші прогулянки, катання на велосипедах, розведення багать), який не контролюється з боку місцевих органів влади.

Дещо інша ситуація складається у межах парків-пам'яток садово-паркового мистецтва області загальнодержавного значення. Так, Гощанський парк, займаючи порівняно невелику територію (сім гектарів) в центрі смт Гоща, є унікальною живою колекцією екзотичних порід, дбайливо збережених до наших днів (парк закладено у XVIII ст.). Створення архітектурного та паркового комплексу в Гощі пов'язане з іменем М. Валецького. Парк славиться великою кількістю рідкісних порід дерев, які було завезено з різних країн Південної півкулі. Гощанський парк є чудовим взірцем садово-паркової архітектури. Більша частина насаджень у парку витримана в ландшафтному стилі, дуже мало алеї і доріжок, галявини чергуються з групами дерев. Рідкісні поодинокі насадження розміщені скраю певної групи, чим підкреслюється їхня особливість і цінність. Найбільшою пам'яткою є дерево гінґо, яке росло на території України в дольодовиковий період, а зараз його можна зустріти тільки в південному Китаї. Також у парку можна милуватися такими рідкісними екземплярами, як болотний дуб, червонолистий клен Шведлера, самшит вічнозелений, сосна Веймутова, софора японська. Усього в парку налічується 58 видів садово-декоративних форм, з них 43 – дерев, 15 – кущів. Парк є улюбленим місцем відпочинку не тільки жителів Гощі, але й гостей. Тут часто можна зустріти вчених-ботаніків, що вивчають рідкісні породи дерев, садоводів, які приїждять сюди, щоб побачити чудові зразки садово-паркової архітектури. На території парку є братська могила воїнів, які загинули в часи Другої світової війни. Біля входу в парк встановлено пам'ятник Т. Шевченку. Парк перебуває у віданні Гощанської селищної ради.

Рівненський парк культури та відпочинку імені Тараса Шевченка площею 22,7739 га умовно поділений на 5 зон: тихого відпочинку, активного відпочинку, видовищних споруд, спортивний та дитячий сектор.

Розташований він у центрі міста Рівне, є одним із найстаріших парків України, заснований у XVIII ст. На території підприємства розташовано такі об'єкти: адмінприміщення, стоянка під місця для автотранспорту, тенісні корти, відкритий дитячий майданчик, атракціони великих та малих форм, кафе, каскад фонтанів, куточок Т. Г. Шевченка, пам'ятник Олеку Дундичу, пам'ятник загиблим бійцям Червоної Армії у роки Великої Вітчизняної війни [9]. Рівненський парк перебуває у віданні Державного комунального підприємства міського об'єднання парків культури та відпочинку. Парк ім. Т.Г. Шевченка – найкращий рекреаційний простір міста. У парку витримані всі норми озеленення. Зімкнуті лісового типу насадження створюють приємний декоративний ефект, забезпечуючи відвідувачам сприятливі умови для відпочинку. Вільно розміщені посадки дерев і кущів чергуються з ділянками штучних водних поверхонь і відкритих просторів. Відмічається найбільша кількість рекреантів у порівнянні з іншими парками, особливо у святкові дні, у зв'язку з чим збільшується антропогенне навантаження на природні компоненти парку, що призводить до розвитку деградаційних процесів на деяких ділянках парку.

Сприятливі природні умови зумовили формування на території Рівненської області розгалуженої системи неперевершених зразків садово-паркового мистецтва. На думку науковців, працівників туристичної сфери, інших суб'єктів господарювання в індустрії гостинності садово-паркові ландшафти слід розглядати як важливі об'єкти рекреаційно-туристичної діяльності населення. Географічне положення Рівненської області дозволяє залучати до відвідування парків-пам'яток садово-паркового мистецтва регіону не лише українських, але й іноземних рекреантів. Зазвичай рекреація у парках-пам'ятках садово-паркового мистецтва проводиться у вигляді пасивного відпочинку у навколишньому природному середовищі. Вивчення найбільших парків-пам'яток садово-паркового мистецтва Рівненської області дозволяє стверджувати, що перспективними з точки зору організації в їх межах рекреації є наступні види туризму: пізнавальний, пішохідний, екологічний, зелений, орнітологічний. Ресурси для поширення таких видів туризму вже надані природою, залишається тільки втілити їх популяризацію у життя.

Території парків-пам'яток садово-паркового мистецтва можна використовувати для проведення екоосвітніх заходів, організації тематичних екомаршрутів. Важливим кроком для розвитку рекреаційної привабливості парків-пам'яток садово-паркового мистецтва області є проведення в їх межах екскурсій, створення музейної експозиції. Велику роль відіграє екологічне та естетичне виховання, пов'язане не тільки з формуванням бережливого ставлення до навколишнього середовища, але і з розумінням історико-культурної та естетичної суті об'єктів садово-паркового мистецтва. В межах парків-пам'яток садово-паркового мистецтва області можуть бути проведені різні масові заходи (фестивалі, ярмарки, свята тощо). Також парки

можна використовувати як об'єкти показу на маршрутах екскурсійних програм туристичних фірм.

Наявність пам'яток садово-паркового мистецтва зумовлює розвиток садово-паркового (садового, паркового, квіткового) туризму, специфіка якого полягає в тому, що, з одного боку, він тільки починає розповсюджуватися у світі, а з іншого, садово-паркове мистецтво має давню історію. Його виникнення сягає у глиб віків і є ознакою цивілізації, окультурення природного середовища. Садово-паркове мистецтво належить до синтетичних видів мистецтв і є одним із найбільш складних і трудомістких [6]. Спеціальні пропозиції, пов'язані з відвідуванням мальовничих садів та парків населених пунктів, а також фестивалів квітів, набувають дедалі більшого попиту.

Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва Рівненської області володіють цінними рекреаційними ресурсами, що сприяють розвитку в їх межах рекреаційної діяльності. Всебічний розвиток парків-пам'яток садово-паркового мистецтва регіону дослідження забезпечить ефективне рекреаційне природокористування. Шлях до удосконалення діяльності парків полягає в формуванні та реалізації програм функціонування парків-пам'яток садово-паркового мистецтва на різних рівнях державного управління (державна, регіональна, обласна програми розвитку, інструкції та розпорядження, програми розвитку населених пунктів та програми розвитку парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, що враховуватимуть стратегічні програми розвитку вищих рівнів та специфічні характеристики конкретного парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва). Проте на шляху туристсько-рекреаційного використання парків-пам'яток садово-паркового мистецтва області виникає ряд проблемних питань: проведення інвентаризації природних ресурсів парків, благоустрій територій, забезпечення доступу до парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, нерівномірне навантаження на парки, забруднення територій парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, низький рівень інформованості населення, недостатній рівень фінансового та матеріально-технічного забезпечення природоохоронних установ.

З метою збалансованого рекреаційного використання парків-пам'яток садово-паркового мистецтва Рівненщини вважаємо за необхідне забезпечити: розвиток інфраструктури, будівництво об'єктів відпочинку та дозвілля; організація та проведення виставок, презентацій, розважальних та культурно-масових заходів; збільшення кількості відвідувачів парку, що буде сприяти поповненню місцевого бюджету; підвищення якості життя місцевого населення через надання більш якісних послуг в галузі оздоровлення та відпочинку; організація різнопланового, комфортного та безпечного колективного, екскурсійного та сімейного відпочинку.

Висновки. Об'єкти природно-заповідного фонду, в тому числі й парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, відіграють важливу роль у розвитку туристсько-рекреаційної діяльності. Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва є невід'ємною складовою культурної та історичної

спадщини, важливою для духовного збагачення народу. Потенціал для розвитку туризму в межах парків-пам'яток садово-паркового мистецтва Рівненської області є значним, а реалізація можливостей їх туристсько-рекреаційного використання сприятиме загальному соціально-економічному розвитку регіону. Актуальним завданням є пристосування парків-пам'яток садово-паркового мистецтва для сучасного туристсько-рекреаційного використання зі збереженням їхньої образної характеристики і планувальної основи.

Питання рекреаційної привабливості парків-пам'яток садово-паркового мистецтва необхідно розглядати з урахування історичних, політико-економічних і суспільних аспектів середовища їх функціонування, як в реальному часі, так і на тривалу перспективу, на підставі стратегічних планів розвитку країни, регіону, туристичної галузі. Дослідження рекреаційної привабливості парків-пам'яток садово-паркового мистецтва сприятиме пошуку реальних шляхів популяризації природно-заповідних територій та об'єктів і залученню інвестицій у розвиток рекреаційної діяльності з урахуванням вимог збалансованого природокористування та рекреаційних потреб населення.

Список використаних джерел:

1. Аріон О. В., Виноградова О. І. Роль парків-пам'яток садово-паркового мистецтва у розвитку регіонального туризму (на прикладі Чернігівської області) // Конструктивна географія та раціональне використання природних ресурсів: Наук. зб. / Ред. кол.: Я. Б. Олійник (відп. ред.) та ін. – К.: Екотур-інфо, 2015 (3). – Вип. 14. – С. 3–12.
2. Беляєва С. С. Туристична привабливість парків-пам'яток садово-паркового мистецтва (на прикладі Черкаської області) / С. С. Беляєва // Збірник наукових праць ЧДТУ. Сер. економіка. – 2014. – Вип. 38. Ч. 1. Том 2. – С. 100–110.
3. Державне управління охорони навколишнього природного середовища в Рівненській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ecorivne.gov.ua>
4. Кілінська К. Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва Чернівецької області – об'єкти рекреаційного природокористування / К. Кілінська, Т. Скутар, Л. Лопушняк, Д. Паламар // Географія та туризм. – К.: Альтер-Прес. – 2013. – Випуск 25. – С. 138–151.
5. Ключко Ю. М. Культурно-дозвілєва сфера України: динаміка змін та перетворень. Монографія / Ключко Ю. М., Ковтун В. Д., Троєльнікова Л. О., Цимбалюк Н. М.; Під наук. ред. Цимбалюк Н. М. – К., 2004. – 180 с.
6. Кляп М. М. Сучасні різновиди туризму: Навч. посібник / М. М. Кляп, Ф. Ф. Шандор. – К.: Знання, 2011. – 334 с.
7. Кравцова І. В. Садово-паркові ландшафти як об'єкти рекреації і туризму / І. В. Кравцова // Природа Західного Полісся та прилеглих територій : зб. наук. пр. / за заг. ред. Ф. В. Зузука. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – № 9. – С. 124–128.
8. Кузнецов С. І. Паркознавство як біоекологічна основа паркобудівництва / С. І. Кузнецов, Ю. О. Клименко // Інтродукція рослин. – К.: Академперіодика, 2003. – № 1–2. – С. 131–141.
9. Парк культури та відпочинку імені Т. Г. Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://park.rv.ua>
10. Про природно-заповідний фонд України : за станом на 19.04.2018 / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>

Список использованных источников:

1. Арион А. В., Виноградова О. И. Роль парков-памятников садово-паркового искусства в развитии регионального туризма (на примере Черниговской области) // Конструктивная география и рациональное использование природных ресурсов: Наук. сб. / Ред. кол. : Я. Б. Олейник (отв. ред.) и др. – М. : Экотур-инфо, 2015 (3). – Вып. 14. – С. 3–12.
2. Беляева С. С. Туристическая привлекательность парков-памятников садово-паркового искусства (на примере Черкасской области) / С. С. Беляева // Сборник научных трудов ЧГТУ. Сер. экономика. – 2014. – Вып. 38. Ч. 1. Том 2. – С. 100–110.
3. Государственное управление охраны окружающей природной среды в Ровенской области [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ecorivne.gov.ua>
4. Килинская К. Парки-памятники садово-паркового искусства Черновецкой области – объекты рекреационного природопользования / К. Килинская, Т. Скутар, Л. Лопушняк, Д. Пономарь // География и туризм. – М. : Альтер-Пресс. – 2013. – Выпуск 25. – С. 138–151.
5. Ключко Ю. М. Культурно-досуговая сфера Украины: динамика изменений и преобразований. Монография / Ключко Ю. М., Ковтун В. Д., Троельникова Л. А., Цимбалюк Н. М. ; Под науч. ред. Цимбалюк Н. М. – М., 2004. – 180 с.
6. Кляп Н. Н. Современные разновидности туризма: Учеб. пособие / Н. Н. Кляп, Ф. Ф. Шандор. – К. : Знание, 2011. – 334 с.
7. Кравцова И. В. Садово-парковые ландшафты как объекты рекреации и туризма / В. Кравцова // Природа Западного Полесья и прилегающих территорий: сб. наук. пр. / Под. ред. Ф. В. Зузук. – Луцк: Вол. нац. ун-т им. Леси Украинский, 2012. – № 9. – С. 124–128.
8. Кузнецов С. И. Парковедение как биоэкологическая основа паркостроительства / С. И. Кузнецов, Ю. А. Клименко // Интродукция растений. – М. : Академперіодика, 2003. – № 1–2. – С. 131–141.
9. Парк культуры и отдыха имени Т. Г. Шевченко [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://park.rv.ua>
10. О природно-заповедном фонде Украины: по состоянию на 19.04.2018 / Верховная Рада Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>

References:

1. Arion O. V., Vynohradova O. I. Rol parkiv-pamiatok sadovo-parkovoho mystetstva u rozvytku rehionalnoho turyzmu (na prykladi Chernihivskoi oblasti) // Konstruktyvna heohrafiia ta ratsionalne vykorystannia pryrodnykh resursiv: Nauk. zb. / Red. kol.: Ya. B. Oliynyk (vidp. red.) ta in. – K.: Ekotur-info, 2015 (3). – Vyp. 14. – S. 3–12.
2. Bieliaieva S. S. Turystychna pryvablyvist parkiv-pamiatok sadovo-parkovoho mystetstva (na prykladi Cherkaskoi oblasti) / S. S. Bieliaieva // Zbirnyk naukovykh prats ChDTU. Ser. ekonomika. – 2014. – Vyp. 38. Ch. 1. Tom 2. – S. 100–110.
3. Derzhavne upravlinnia okhorony navkolyshnoho pryrodnoho seredovyshcha v Rivnenskkii oblasti [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ecorivne.gov.ua>
4. Kilinska K. Parky-pamiatky sadovo-parkovoho mystetstva Chernivetskoi oblasti – obiekty rekreatsiinoho pryrodokorystuvannia / K. Kilinska, T. Skutar, L. Lopushniak, D. Palamar // Heohrafiia ta turyzm. – K.: Alter-Pres. – 2013. – Vypusk 25. – S. 138–151.
5. Kliuchko Yu. M. Kulturno-dozvillieva sfera Ukrainy: dynamika zmin ta peretvoren. Monohrafiia / Kliuchko Yu. M., Kovtun V. D., Troielnikova L. O., Tsymbaliuk N. M.; Pid nauk. red. Tsymbaliuk N. M. – K., 2004. – 180 s.
6. Kliap M. M. Suchasni riznovydy turyzmu: Navch. posibnyk / M. M. Kliap, F. F. Shandor. – K.: Znannia, 2011. – 334 s.

7. Kravtsova I. V. Sadovo-parkovi landshafty yak obiekty rekreatsii i turyzmu / I. V. Kravtsova // Pryroda Zakhidnoho Polissia ta prylehlykh terytorii : zb. nauk. pr. / za zah. red. F. V. Zuzuka. – Lutsk : Volyn. nats. un-t im. Lesi Ukrainky, 2012. – № 9. – С. 124–128.
8. Kuznetsov S. I. Parkoznavstvo yak bioekolohichna osnova parkobudivnytstva / S. I. Kuznetsov, Yu. O. Klymenko // Introduktsiia roslyn. – K.: Akademperiodyka, 2003. – № 1–2. – С. 131–141.
9. Park kultury ta vidpochynku imeni T. H. Shevchenka [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://park.rv.ua>
10. Pro pryrodno-zapovidnyi fond Ukrainy : za stanom na 19.04.2018 / Verkhovna Rada Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>

РІЧНИЦІ СВІТЛОЇ КОНЧИНИ ПРОФ. С.І. ІЩУКА ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ

УДК 338.48:336.1:351:64

Гладкий Олександр Віталійович,
доктор географічних наук, професор

Київський національний торговельно-
економічний університет, м. Київ, Україна,
e-mail: alexander.gladkey@gmail.com

***ПРОСУВАННЯ ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ М. ВІННИЦЯ НА
ТУРИСТИЧНОМУ РИНКУ УКРАЇНИ***

Мета. Метою даної статті є дослідження особливостей просування туристичного продукту м. Вінниця на туристичному ринку України.

Методика. Методологічною базою дослідження є основи наукової діалектики. Основними методами дослідження є статистичний, аналітичний, порівняльно-географічний, графічний, метод формалізації, СВОТ-аналізу, ПЕСТ-аналізу.

Результати. Розкрито особливості просування туристичного продукту міста Вінниця на туристичному ринку України. Проаналізовано туристичний потенціал Вінниці, виділено найбільш відвідувані туристичні дестинації. Проведено моніторинг туристичного ринку Вінниці. Досліджено основні показники туристичної діяльності міста Вінниця у порівнянні з аналогічними обласними центрами України, визначено її конкурентні переваги та слабкі сторони. Визначено перспективні види туризму Вінниці, що є конкурентними на внутрішньому та міжнародному ринках. Проведено PEST аналіз розвитку туризму в місті Вінниця та просування турпродукту міста на туристичному ринку України. Виділено можливості і загрози розвитку міського туризму в політичному, економічному, соціальному і технологічному аспектах. Обґрунтовано широке застосування інноваційних інформаційних загальнодоступних технологій в туристичній сфері Вінниці. Серед них доцільно виділити необхідність застосування аудіогідів, інформаційних екранів, інтерактивних картосхем, прокату транспортних засобів і каршерінгу, безкоштовних путівників і довідників по місту. Запропоновано схему розробки та імплементації туристичного кластеру Вінниці на основі інноваційних (фонтан «Рошен») та традиційних історико-культурних (музей М. Пирогова) туристичних дестинацій. Окреслено основні економічні і соціальні ефекти від створення та розвитку туристичного кластеру. Окремо проаналізовані маркетингові заходи активізації туристичної діяльності у Вінниці. Наведено прогнози зміни основних показників туристичної діяльності м. Вінниця до 2020 р. Запропоновано комплекс заходів, які дозволять реалізувати на практиці пріоритети просування турпродукту Вінниці на українському ринку на основі розробленого прогнозу. Для визначення основних пріоритетів стратегічного планування проведено SWOT-аналіз просування туристичного продукту м. Вінниця на ринку України. Виділено сильні і слабкі сторони, можливості і загрози просування турпродукту Вінниці на ринку України. Наведено пропозиції щодо розробки та формування туристичного бренду міста. Запропоновано пріоритети розвитку туристичного ринку міста та просування його туристичного продукту в Україні.

Наукова новизна. Наукова новизна полягає у розробці стратегії просування туристичного продукту м. Вінниця на туристичному ринку України в сучасних умовах.

Практична значимість. Дане дослідження є основою для проведення масштабного та комплексного аналізу просування туристичного продукту в межах Вінницької області України з використанням результатів СВОТ аналізу та ПЕСТ-аналізу. Його результати будуть базисом для подальших досліджень просування туристичного продукту в межах інших локальних туристичних дестинацій, регіонів та територіально-рекреаційних комплексів України.

Ключові слова: Вінниця, туризм, туристичний продукт, туристичний ринок, просування, бренд міста.

УДК 338.48:336.1:351:64

Гладкий Александр Витальевич,
доктор географических наук,
профессор

Киевский национальный торгово-
экономический университет, г. Киев, Украина,
e-mail: alexander.gladkey@gmail.com

ПРОДВИЖЕНИЕ ТУРИСТИЧЕСКОГО ПРОДУКТА Г. ВИННИЦА НА ТУРИСТИЧЕСКОМ РЫНКЕ УКРАИНЫ

Цель. Целью данной статьи является исследование особенностей продвижения туристического продукта г. Винница на туристическом рынке Украины.

Методика. Методологической базой исследования являются основы научной диалектики. Основными методами исследования является статистический, аналитический, сравнительно-географический, графический, метод формализации, СВОТ-анализа, ПЭСТ-анализа.

Результаты. Раскрыты особенности продвижения туристического продукта города Винница на туристическом рынке Украины. Проанализирован туристический потенциал Винницы, выделены наиболее посещаемые туристические дестинации. Проведен мониторинг туристического рынка Винницы. Исследованы основные показатели туристической деятельности города Винница по сравнению с аналогичными областными центрами Украины, определены ее конкурентные преимущества и слабые стороны. Определены перспективные виды туризма Винницы, которые являются конкурентными на внутреннем и международном рынках. Проведения PEST анализ развития туризма в городе Винница и продвижения турпродукта города на туристическом рынке Украины. Выделены возможности и угрозы развития городского туризма в политическом, экономическом, социальном и технологическом аспектах. Обосновано широкое применение инновационных информационных общедоступных технологий в туристической сфере Винницы. Среди них целесообразно выделить необходимость применения аудиогидов, информационных экранов, интерактивных картосхем, проката транспортных средств и краткосрочной аренды автомобилей, бесплатных путеводителей и справочников по городу. Предложена схема разработки и имплементации туристического кластера Винницы на основе инновационных (фонтан «Рошен») и традиционных историко-культурных (музей Н. Пирогова) туристических дестинаций. Определены основные экономические и социальные эффекты от создания и развития туристического кластера. Отдельно проанализированы маркетинговые мероприятия активизации туристической деятельности в Виннице. Приведены прогнозы изменения основных показателей туристической деятельности г. Винница до 2020 года. Предложен комплекс мероприятий, которые позволят реализовать на практике приоритеты продвижения турпродукта Винницы на украинском рынке на основе разработанного прогноза. Для определения основных приоритетов стратегического планирования, проведен SWOT-анализ продвижения туристического продукта г. Винница на рынке Украины. Выделены сильные и слабые стороны, возможности и угрозы продвижения турпродукта Винницы на рынке Украины. Сформулированы предложения по разработке и формированию туристического бренда города. Предложены приоритеты развития туристического рынка города и продвижения его туристического продукта в Украине.

Научная новизна. Научная новизна заключается в разработке стратегии продвижения туристического продукта г. Винница на туристическом рынке Украины в современных условиях.

Практическая значимость. Данное исследование является основой для проведения масштабного и комплексного анализа продвижения туристического продукта в пределах Винницкой области Украины с использованием результатов СВОТ анализа и ПЭСТ-анализа. Его результаты будут базисом для дальнейших исследований

продвижения туристического продукта в рамках других локальных туристических дестинаций, регионов и территориально-рекреационных комплексов Украины.

Ключевые слова: Винница, туризм, туристический продукт, туристический рынок, продвижение, бренд города.

UDC 338.48:336.1:351:64

Gladkey Oleksandr Vitaliyovych,
Doctor of Geography Sciences, Professor

Kyiv National University of Trade Economics,
Kyiv, Ukraine,
e-mail: alexander.gladkey@gmail.com

PROMOTION OF VINNITSA CITY TOURISM PRODUCT ON THE TOURIST MARKET OF UKRAINE

Goal. The purpose of this article is investigation of promotion of Vinnitsa city tourism product on the tourist market of Ukraine.

Method. The methodological basis of the research is the basis of scientific dialectics. The main methods of research are statistical, analytical, comparative-geographical, graphic, formalization method, SWOT analysis, PEST analysis.

Results. The features of Vinnitsa tourist products promotion on the Ukrainian tourism market are revealed. The tourist potential of Vinnitsa is analyzed. The most visited tourist destinations are highlighted. The monitoring of the tourist market of Vinnitsa is carried out. The main indicators of tourist activity in Vinnitsa city in comparison with similar regional centers of Ukraine are investigated. The competitive advantages and weaknesses of Vinnitsa among similar regional centers of Ukraine are determined. The prospective types of tourism of Vinnitsa are determined. These types are competitive on the domestic and international markets. The PEST analysis of tourism development in Vinnitsa as well as analysis of Vinnitsa tourist products promotion on the Ukrainian market is carried out. The opportunities and threats of development of city tourism in political, economic, social and technological fields are allocated. The wide application of innovative information technologies in the tourism field of Vinnitsa city is grounded. There are: usage of audio guides, information screens, interactive mapping, rental of vehicles and caressing, free printed guides and handbooks with city information. The models of development and implementation of the tourist cluster of Vinnitsa based on the innovative ("Roshen" fountain) and traditional historical and cultural (museum of M. Pirogov) tourist destinations are proposed. The main economic and social effects from the creation and development of the tourist cluster are outlined. The marketing measures of tourist activity development in Vinnitsa are analyzed also. The forecasting of main indicators transformation of tourist industry development in Vinnitsa city till 2020 is presented. The complex of measures, which will allow implementing the priorities of Vinnitsa tourist products promotion on the Ukrainian market based on above mentioned forecasts, is offered. The SWOT-analysis of Vinnitsa tourist product promotion on the Ukrainian market was carried out to determine the main strategic planning priorities in tourism field of the city. The strengths and weaknesses, opportunities and threats of Vinnitsa tourist products promotion on the Ukrainian market are highlighted. The suggestions on development and formation of the tourist brand of the city are presented. The priorities of tourist city market development as well as priorities of Vinnitsa tourist products promotion on the Ukrainian market are offered.

Scientific novelty. Scientific novelty consists in the development of a strategy for promotion of Vinnitsa city tourism product on the tourist market of Ukraine in modern conditions.

Practical significance. This study is the basis for a large-scale and comprehensive analysis of the promotion of Vinnitsa city tourism product on the tourist market of Ukraine using the results of the SWOT analysis and PEST analysis. These results will be the basis for

further studies of the promotion of tourist product within other local tourist destinations, regions, and territorial and recreational complexes of Ukraine.

Keywords: Vinnitsa, tourism, tourist product, tourist market, promotion, city brand.

Постановка проблеми. В умовах формування ринкових відносин та активізації процесів інтеграції нашої держави до світових та європейських економічних структур все більшої актуальності набуває процес розвитку туристичного потенціалу України, просування її туристичних продуктів як в межах країни, так і на міжнародний ринок. Не останнє місце на туристичному ринку нашої держави відіграє Вінниця, яка володіє унікальними природно-кліматичними, культурно-історичними та соціально-інфраструктурними ресурсами розвитку туризму. В місті функціонує безліч туристичних дестинацій, привабливих як для внутрішніх, так і для іноземних туристів. За інформацією Вінницької міської ради, у м. Вінниця найбільш відвідуваними туристичними центрами є: фонтан «Рошен», Національний музей-садиба ім. М. Пирогова (за перше півріччя 2018 року його відвідали 59759 екскурсантів, з них 514 - іноземні туристи із 50 країн світу, що складає 0,86% від загальної кількості відвідувачів), Історико-меморіальний комплекс пам'яті жертв фашизму (відвідали – 9373 туристів: дорослі – 68,0%, діти і студенти – 32,0%, з них 394 іноземних) та Вінницький обласний краєзнавчий музей (відвідали 14540 туристів: дорослі – 42,0%, діти і студенти – 58,0%) [10]. Саме тому, дослідження особливостей просування туристичного продукту м. Вінниця на туристичному ринку України набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями особливостей формування туристичної дестинації м. Вінниця займалось багато учених. Зокрема, заслуговують додаткової уваги праці О. О. Бейдика, Н. І. Ведмідь, А. В. Гудзевича, Г. І. Денисика, С. І. Іщука, В. С. Килівника, О. О. Любіцевої, Т. І. Ткаченко та ін. Проте, комплексного аналізу особливостей просування туристичного продукту м. Вінниця на туристичному ринку України ще детально не проводилось.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на активізацію досліджень в галузі туризму в наш час, недостатньо розробленими залишаються питання просування туристичного продукту регіональних та локальних туристичних дестинацій України на внутрішньодержавному та міжнародному ринках, що для нашої держави є досить актуальним, оскільки туристична діяльність не використовує увесь наявний потенціал для розвитку та отримання туристично привабливого середовища.

Формулювання цілей статті. Постановка завдання. Саме тому, об'єктом даної роботи є туристичний продукт м. Вінниця, а предметом – особливості його просування на туристичному ринку України. Метою даного дослідження є аналіз особливостей просування туристичного продукту м. Вінниця на туристичному ринку України, а завданнями – аналіз туристичного потенціалу міста Вінниця, визначення перспективних

видів туризму, що є конкурентними на внутрішньому та міжнародному ринках, проведення PEST і SWOT аналізу ринку туристичних послуг Вінниці, визначення стратегічних пріоритетів розвитку туристичного ринку міста та просування його туристичного продукту як в середині країни, так і за її межами.

Виклад основного матеріалу. Просуванням туристичного продукту Вінниці на ринку туристичних послуг займається відділ у справах молоді і туризму Вінницької міської державної адміністрації. До кола його компетенцій входить організація туристичних ярмарків, виставок, фестивалів, публікація та розповсюдження рекламно-інформаційних матеріалів; укладання міжнародних договорів з питань співробітництва в галузі туризму та забезпечення їх реалізації; вирішення програм транспортного обслуговування туристів, облаштування туристичної інфраструктури; організація і проведення туристично-краєзнавчих та інформаційно-туристичних заходів; проведення методичних і науково-практичних семінарів, конференцій, інших заходів щодо обміну досвідом з питань туристичної діяльності; створення ефективної системи туристичної і екскурсійної діяльності, розвитку нових видів туризму та туристичних маршрутів; просування туристичного продукту Вінниці на туристичних ярмарках, фестивалях, виставках, салонах.

Однак, незважаючи на доволі потужну діяльність згаданого вище відділу, проведення моніторингу туристичного ринку Вінниці показало, що лише декілька комерційних операторів займаються турами в межах обласного центру та Вінницької області в цілому, майже увесь ринок зорієнтований на виїзний туризм. Просування туристичного продукту міста Вінниця неможливо здійснити лише адміністративними зусиллями влади. Для того, щоб наведені вище компетенції і програми реалізувалися і працювали, необхідна повноцінна співпраця органів влади з бізнес-спільнотою поряд із широким залученням громадськості. Локальні туристичні дестинації Вінниці можуть зайняти важливе місце серед туристичного потенціалу регіону. Однак, комерційні кола мають бути зацікавлені в їх реконструкції, адаптації під вимоги масового туриста, а також в проведенні широкої промоутерської кампанії з їх просування [9].

Всі ці аспекти детально розкрито у розпорядженні Верховної Ради України «Про схвалення Стратегії розвитку туризму і курортів» від 6 серпня 2008 р. № 1088 [1]. Зокрема, передбачається стимулювання розвитку курортних функцій із заборотою будівництва нових і розширення діючих промислових підприємств, не пов'язаних із задоволенням потреб відпочиваючих і населення міст; розвиток туристичних функцій із збереженням і можливим господарським використанням об'єктів культурної спадщини, захистом довкілля, обмеженням господарської діяльності на територіях історичних ареалів міст [1]. Однак, ані цьому «Розпорядженні...», ані в інших нормативно-правових актах України детально не розписано механізми реалізації цих заходів, а також ті затрати, які мають нести органи виконавчої влади, комерційні організації та

громадські активісти щодо досягнення означених цілей. Спробуємо далі окреслити основні параметри цих затрат та необхідних заходів.

Показники туристичної діяльності міста Вінниця вигідно відрізняються від аналогічних показників інших міст – обласних центрів України (схожих за чисельністю населення та економічними показниками). Так дані, наведені в табл. 1, вказують на доволі значний обсяг туристичного збору і дозволяють зробити висновок про суттєве зростання потоку туристів, що відвідали Вінницю у порівнянні із минулими роками, а також про позитивну динаміку розвитку туристичного ринку, порівняно з іншими містами – обласними центрами, що вказує на зростання туристичної привабливості та конкурентоспроможності Вінниці. Для збереження таких тенденцій необхідно вживати низку заходів з розвитку і подальшого розширення туристичних потоків, покращення туристичної інфраструктури, створення нових туристичних об'єктів [7].

Суспільно-економічні зміни, які відбулися в Україні останнім часом, вимагають розроблення більш дешевих та доступних туристичних послуг для туристів і екскурсантів, що планують відвідати Вінницю. Основні параметри оптимізації цінових та якісних характеристик таких послуг можуть бути розроблені в рамках PEST-аналізу.

Таблиця 1

Обсяги туристичного збору, тис. грн.

Обсяги туристичного збору	2015 р.	2016 р.	2017 р.	Отримано за 6 місяців 2018 р.
Вінниця	124,3	149,1	152,3	101,8
Житомир	91,0	95,0	98,0	87,0
Рівне	36,9	46,5	42,2	52,0

Джерело: [7]

PEST-аналіз призначений для стратегічного планування, виявлення та оцінки факторів зовнішнього середовища, які можуть у сьогоденні та в майбутньому впливати на функціонування ринків товарів та послуг, а також на просування на них ряду продукції. Головне завдання PEST-аналізу – дослідження змін суттєвих факторів середовища, які можуть вплинути на туристичну діяльність у перспективі. До основних факторів макроекономічного середовища відносять: політичні (political), економічні (economic), соціальні (social) і технологічні (technological). PEST-аналіз дозволяє виділити найважливіші фактори просування турпродукту Вінниці на ринку України, їх дослідження допомагає отримати чітке уявлення про пріоритети розвитку певних видів людської діяльності (туризму, зокрема) в місті, розроблення механізмів перерозподілу ресурсів і фінансових потоків між провідними інвесторами та господарськими об'єктами міста (із виділенням ролі туризму та туристичного ринку), доцільність та напрямки змін в законодавстві, правовому регулюванні й оподатковуванні різних видів людської діяльності, а також про засоби проведення

державної політики в галузі просування туристичного продукту Вінниці на ринку України [5].

PEST-аналіз соціально-економічних факторів розвитку туризму в місті Вінниця та просування його турпродукту в Україні наведено в табл. 2.

Таблиця 2

PEST-аналіз розвитку туризму в місті Вінниця та просування турпродукту міста в Україні

Можливості	Загрози
<i>Р- політичні (Political)</i>	
-Євроінтеграція та сприятливий візовий режим для українських громадян; -Державне регулювання туристичної діяльності; -Забезпечення раціонального використання та збереження туристичних ресурсів, становлення туризму як високорентабельної галузі економіки міста, створення ефективної системи туристичної діяльності для забезпечення потреб внутрішнього та іноземного туризму; -Створення та вдосконалення нормативно-правової бази в галузі туризму відповідно до чинного законодавства України, міжнародних норм і правил; -Захист прав та інтересів громадян в галузі туризму; -Розробка та впровадження регіональних та муніципальних програм розвитку туризму; -Заохочення національних та іноземних інвестицій у розвиток туристичної індустрії; -Впровадження біометричних паспортів; -Впровадження системи статистичної звітності суб'єктів туристичної діяльності; -Забезпечення безпеки туристів, захист їхніх прав, інтересів і майна; -Розвиток співробітництва з зарубіжними країнами та міжнародними організаціями.	-Звуження повноважень місцевого самоврядування; -Недостатній розвиток громадянського суспільства; -Недостатній рівень політичної стабільності; -Незакінчена реформа місцевого самоврядування і адміністративно-територіальної реформи; -Незавершеність формування правової держави, яка була б ефективною в тому числі у процесі боротьби з корупцією;
<i>Е- економічні (Economic)</i>	
• Дешеві перевезення іноземців; • Виступає мультиплікатором зростання національного доходу; • Економічна угода з ЄС; • Економічне зростання і соціальний прогрес призвели до розширення об'єму не тільки ділових поїздок, але і поїздок з пізнавальними	• Девальвація національної валюти; • Криза банків; • Зниження рівня життя; • Висока вартість енергоресурсів; • Низький платоспроможний споживчий попит населення; • Нелегальний вивіз капіталу з України;

- цілями; - Розвиток міждержавних зв'язків і культурних обмінів між країнами привело до розширення міжособистісних зв'язків як між, так і всередині міста; - Переорієнтація на внутрішній туризм; - Ослаблення обмежень на вивіз валюти в багатьох країнах і спрощення прикордонних формальностей також стимулює розвиток туризму в місті.	- Інфляція; - Постійні стрибки курсу національної валюти (нестабільність економіки); - Збільшення податкового тиску; - Спад економіки в цілому, спад ВВП; - Висока вартість транспортування.
<i>S- соціальні (Social)</i>	
- Вивчення іноземних мов; - Спрямованість молодого покоління на інновації; - Зацікавленість культурою України після футбольного чемпіонату Євро-2012 та перемоги на Євробаченні-2016; - Культурний потенціал - Спорудження низки інноваційних культурних об'єктів і туристичних дестинацій, реконструкція діючих дестинацій.	- Безробіття; - Бандитизм; - Низький рівень споживань тур. послуг; - Низький рівень сервісу; - Низький рівень професійної компетентності в наданні послуг; - Міграція високоінтелектуального населення; - Корупція; - Ксенофобський менталітет; - Тероризм.
<i>T- технологічні (Technological)</i>	
- Інтернет доступність; - Технології інформаційних систем та технологія сервісу; - Мобільний інтернет; - Розвиток швидкісного транспорту; - Поява Start Up в туризмі; - Соціальні мережі; - Потреба у постійному навчанні, яка зумовлена швидкими технологічними змінами.	- Кібер загрози; - On-line тур. сервіси створюють загрози для тур. підприємств; - Недостатній розвиток соціальних мереж і культури їх організації.

Розроблено автором на основі [2;3].

Як видно, з результатів проведеного PEST-аналіз, сильними конкурентними сторонами просування турпродукту Вінниці на ринку України є становлення туризму як високорентабельної галузі економіки міста, створення ефективної системи туристичної діяльності для забезпечення потреб внутрішнього та іноземного туризму; створення та вдосконалення нормативно-правової бази в галузі туризму відповідно до чинного законодавства України, міжнародних норм і правил; захист прав та інтересів громадян в галузі туризму; розробка та впровадження регіональних програм розвитку туризму; розширення об'єму ділових поїздок, а також поїздок з пізнавальними цілями; розвиток міждержавних зв'язків і культурних обмінів, розширення міжособистісних зв'язків як між

містами, так і всередині міста; поступова переорієнтація вінничан на внутрішній туризм; заохочення національних та іноземних інвестицій у розвиток туристичної індустрії; розвиток сучасних технологічних інновацій в сфері транспорту і зв'язку.

PEST-аналіз є настільки важливим при будь-якому плануванні діяльності, що залишається чи не єдиною можливістю оперативно відреагувати на зміну поточної ситуації на туристичному ринку. Саме тому, використовуючи PEST-аналіз, туристичні підприємства можуть зробити діяльність на туристичному ринку більш успішною, а просування турпродукту – більш прибутковим.

Одним із основних шляхів розвитку сучасного туризму є широке застосування інноваційних інформаційних загальнодоступних технологій, які дають можливість туристу (екскурсantu) не витрачаючи зайвих зусиль та коштів отримати необхідні для нього туристичні послуги. Інноваційні технології покладені також в основу стратегічного планування розвитку туризму міста Вінниці. Воно має за мету: розвиток існуючої туристичної інфраструктури; підвищення туристичної привабливості та конкурентоспроможності міста; підвищення спроможності суб'єктів малого підприємництва в туристичній галузі надавати якісні туристичні продукти [4].

Серед інновацій, які можна запровадити для покращення якості надання туристичних послуг та для залучення туристів до широкого відвідування DESTИНАЦІЙ міста Вінниці можна виділити наступні:

1. Аудіогіди – фонограми (як правило, на декількох мовах), які використовуються для самостійного ознайомлення з місцевістю (вулицями, площами, парками, фонтанами) експозиціями музеїв, виставок, а також пристрій для її відтворення. Зазвичай аудіогід складається із декількох аудіофрагментів. Аудіогіди можуть бути представлені на базі спеціальних пристроїв, або ж на базі стандартних мобільних смартфонів, планшетів, інш.

2. Інформаційні екрани. Туристи та екскурсанти краще сприйматимуть місто, до якого приїхали, за допомогою екрану, на якому можна побачити історичні та екскурсійні об'єкти, музеї, інші туристичні DESTИНАЦІЇ з детальною картосхемою їх розміщення, отримати необхідну інформацію про їх локалізацію, час роботи, оцінити відстань до цих об'єктів, доцільність та вартість відвідування.

3. Інтерактивна картосхема туристичних об'єктів. Допомагає у пошуку локалізації місцевих пам'яток та об'єктів туристичної інфраструктури. Подібні інтерактивні картосхеми встановлюються в основних точках приїзду туристів – на залізничних станціях та автовокзалах. Вони, разом з інформаційними екранами, дають можливість, за вибором туриста, дотиком руки обрати певний туристичний об'єкт та дізнатись про нього необхідну інформацію – як він виглядає, коли був побудований та для чого використовувався, відстань до нього, яким транспортом до нього дістатися та скільки це коштуватиме, коли його

можна відвідати. Така безкоштовна та зручна система дозволить туристу у зручній та доступній формі отримати необхідну інформацію. Її запровадження у Вінниці дозволить суттєво стимулювати розвиток туристичного ринку міста.

4. Прокат транспортних засобів (автомобілів, велосипедів, гіроскутерів, водних видів транспорту тощо). Каршерінг. Більша частина туристів подорожує, використовуючи залізницю та автомобільний транспорт, зокрема, автобуси. Відповідно, коли туристи чи екскурсанти прибувають у місто, вони позбавлені власного автомобільного транспорту та не завжди мають можливість використовувати в межах міста орендовані автомобілі. Значно зручніше в такій ситуації скористатися прокатом транспортних засобів. Найбільш зручною в такому випадку, на нашу думку, є система онлайн прокату велосипедів. Вона користується великою популярністю у містян та туристів Польщі. Зокрема, у Варшаві діє значна кількість вуличних баз прокату велосипедів. При чому, завдяки супутниковій навігації та розробленій інфраструктурі сервісу, повернути транспортний засіб можна в будь-який час та в будь-якому пункті прокату міста, які оснащені автоматичними пунктами контролю. З моменту запуску в 2011 році, системою прокату велосипедів у Варшаві скористалися понад 120 тисяч чоловік 550000 разів, в загальній протяжності вони проїхали понад 1500000 кілометрів.

5. Путівник та довідник туриста. В м. Вінниці доцільно розробити та безкоштовно розповсюджувати путівники і туристичні довідники, в яких будуть описані усі туристичні дестинації міста, а також готелі та ресторани, кав'ярні, бари, магазини, які на думку вінничан та гостей обов'язково варто відвідати. У путівнику має поєднуватись туристична і емоційна складові, викладені особисті враження туристів і вінничан від міста. Довідник має бути виданий декількома мовами і безкоштовно розповсюджуватись в провідних туристично-інформаційних центрах.

Вінницька міська влада спільно з приватним бізнесом, що працює в галузі туризму, ресторанного сервісу і транспортування має об'єднатися, для розвитку сервісної інфраструктури (мережі кафе, ресторанів, готелів, прокату, транспортування) з метою формування кластеру туристичних послуг, який допоможе забезпечити належну якість сервісів. Потрібно сприяти розширенню інфраструктури для проведення ділового туризму, конгресів і конференцій. Все це сприятиме також підвищенню туристичної привабливості міста, збільшенню надходжень від туристичної діяльності [9].

Вважаємо за необхідне розроблення та подальшу промоцію туристичного кластеру міста на базі створення нових дестинацій розваг та відпочинку. Якщо раніше головні туристичні потоки в місто були спрямовані до Національного музею-садиби М. І. Пирогова, кондитерської фабрики «Рошен» та бункера ставки Гітлера «Вервольф», то після введення в дію найбільшого в Європі світломузикального фонтану «Рошен», з'явилися тури, спрямовані на відвідування саме цієї дестинації.

Не дивлячись на сезонний характер роботи фонтану, кількість туристів у місті виросла майже втричі. Його відвідування почали включати до провідних туристичних маршрутів Вінниччини і Поділля [2;4]. Відповідно це викликало і розвиток туристичної інфраструктури. Біля фонтанів було побудовано ігрові дитячі майданчики, кафе, ресторани. Туристам пропонується різноманітна сувенірна продукція. Крім того туристи почали активніше відвідувати й інші туристичні об'єкти міста – музей М. Коцюбинського, музей Повітряних Сил України, оборонні і монастирські Мури XVII ст., обласний краєзнавчий музей, оглядову вежу 1912 р., фірмовий магазин корпорації «Рошен», музей ретроавтомобілів. До послуг туристів розпочато проведення пішохідних екскурсій центром міста та екскурсії на трамваї «Везунчик». В місті є достатня кількість готелів, а навколо міста баз відпочинку та садиб сільського туризму. Але поки-що відсутній єдиний туристичний центр, який зміг би скоординувати роботу всіх цих об'єктів та організацій, оперативно реагувати на зміну кон'юнктури ринку, а також займатися просуванням міста на туристичному ринку України. Він має бути покладений в основу формування майбутнього туристичного кластера.

Зацікавленість у створенні такого кластеру зумовлена передусім двома причинами: по-перше, він сприятиме активізації бізнес-процесів на туристичному ринку міста, а по-друге, допоможе підвищити інтенсивність появи нових туристичних підприємств на ринку Вінниці. Це забезпечить додаткові надходження до бюджету, поліпшить рівень життя населення за рахунок росту чисельності зайнятих й середньої зарплати в туристичній індустрії, сприятиме підвищенню культурного рівня й патріотичного виховання населення, збереженню історико-культурної спадщини й екосистеми для майбутніх поколінь.

Отже, очікуваними результатами від розробки і впровадження туристичного кластеру Вінниці мають стати: розширення переліку туристичних та туристично-інформаційних послуг; збільшення кількості туристів та екскурсантів; збільшення надходжень до бюджету міста від туристичної галузі; підвищення якості туристичних послуг; запровадження сучасних інтерактивних Інтернет-сервісів для підвищення якості інфраструктури та надання інформаційних послуг туристам та мешканцям міста, з можливістю громадянам висловлювати свої відгуки щодо сервісу та якості послуг з використанням Інтернет-ресурсів; розробка системи аудіогідів різними мовами з можливістю інтерактивного використання; розробка інформаційних друкованих та електронних матеріалів для просування туристичного продукту міста на ринку; розроблення пропозицій, створення системи туристичної навігації у місті, в т.ч. організація виготовлення та встановлення туристичних вказівників (туристичних стовпів-показчиків, показчиків різних напрямків, туристичних картосхем, дошок туристичної інформації, інформаційних білбордів та сітілайтів, інші); просування туристичного продукту м. Вінниця на міжнародних туристичних виставках «UITT», «Туристичний

салон», ін.; розроблення та впровадження нових туристичних маршрутів з урахуванням історико-краєзнавчої, літературно-мистецтвознавчої, історико-етнічної спадщини; сприяння розвитку велотуризму, створення відповідних маршрутів та системи прокату транспортних засобів.

Для підвищення ефективності туристичної політики у місті Вінниця та активізації просування туристичного продукту міста на ринку України необхідно посилити маркетингові заходи активізації туристичної діяльності. Серед них доцільно виділити: проведення маркетингового дослідження туристичного ринку міста з метою оцінки його рекреаційно-туристичного потенціалу і визначення найпривабливіших для вітчизняних та іноземних туристів туристично-рекреаційних дестинацій; створення або відновлення технічних, інформаційних та сервісних умов для реалізації визначених туристично-рекреаційних пропозицій на рівні міжнародних стандартів; розробку нових туристичних маршрутів з урахуванням потреб та інтересів туристів і наявного потенціалу туристичних ресурсів із подальшою промоцією нових турів на туристичних виставках і поданням комерційних пропозицій провідним туроператорам України, Європи і світу; створення регіональної інформаційної інфраструктури туристичного бізнесу, яка б органічно доповнювала загальнонаціональну і надавала гостям міста Вінниці, а також зацікавленим особам більшій можливості щодо пошуку інформації, бронювання та резервування туристичних послуг, збору та обробки інформації про розвиток туристичного бізнесу; створення електронних інформаційних довідників з переліком існуючих туристичних фірм, туристичних маршрутів, їх транспортного забезпечення і вартості послуг; розробка і проведення регулярних рекламних кампаній у ЗМІ для поширення інформації та популяризації найпривабливіших туристично-рекреаційних пропозицій міста із застосуванням національних і місцевих каналів телебачення, а також спеціалізованих телеканалів Travel Channel, CNN, Eurosport, History, National Geographic, Animal Planet та ін.; заохочення туристичних фірм та курортно-оздоровчих закладів до розробки тематичних стендів, присвячених найпривабливішим туристично-рекреаційним пропозиціям і туристичним маршрутам, для їх подальшого представлення на національних і міжнародних туристичних виставках; проведення ярмарок, конференцій, семінарів, презентацій, присвячених проблемам розвитку туристичного бізнесу. Таким чином, Вінниця є одним з перспективніших туристичних міст України. Необхідною умовою для ефективного розвитку туризму в цьому місті є створення системи координації діяльності різних організацій, від яких залежить якість туристичних послуг та реалізація активної туристичної політики.

Позитивну динаміку розвитку туристичної галузі у місті можна забезпечити за рахунок поширення і впровадження нових видів туристичних послуг. Впровадження нових екскурсійних маршрутів, пошук ефективних форм поєднання різних видів туризму (наприклад, екологічного туризму з природо-пізнавальним, сільським і мисливським та

ін.) сприятимуть подальшому просуванню туристичного продукту Вінниці на ринку України.

Табл. 3. ілюструє зрушення показників туристичної діяльності м. Вінниця за останні два роки і надає науково-обґрунтований прогноз до 2020 р

Таблиця 3

Прогноз зміни основних показників туристичної діяльності м. Вінниця

Ключові індикатори	2016	2017	2018	2019	2020
Загальна кількість проживаючих в готелях міста, тис. осіб	46	47	48	49	50
Обсяг туристичного збору, тис. грн.	149,1	152,3	155	160	170
Кількість готелів в місті Вінниці, од.	47	48	49	50	51
Відвідувачі музеїв міста, тис. осіб	380	400	420	430	440

Джерело: [7]

Як видно з матеріалів офіційного сайту міста, обсяги туристичного збору мають зрости у 2020 році порівняно із 2016 на 14-15%, кількість відвідувачів міських музеїв – на 15-16%, розвиток готельної інфраструктури – на 8-10%. Для забезпечення реалізації зазначених прогнозів доцільно запропонувати комплекс заходів, які дозволять реалізувати на практиці пріоритети просування турпродукту Вінниці на українському ринку, а також отримати максимальний ефект від їх реалізації. Ці заходи також можна використати при формуванні регіональних цільових програм розвитку туризму з метою підвищення конкурентоспроможності існуючих турпродуктів (табл. 4).

У зв'язку із наявністю стимулюючих факторів розвитку туризму, наведених в табл. 3, у найближчі роки дана галузь може стати достатньо перспективною для м. Вінниця, що дозволить місту отримати значні конкурентоспроможні пріоритети на ринку туристичних послуг України. Це дозволить забезпечити сталий збалансований розвиток туристичної галузі, підвищить частку туристичної діяльності в показниках економічного розвитку міста, сформує стійкі тенденції до збільшення частки в'їзного туризму, покращення іміджу м. Вінниці на всеукраїнському і міжнародному ринку туристичних послуг.

Основними критеріями для досягнення цієї мети мають стати збільшення потоку туристів, зростання кількості робочих місць, доходів (обороту галузі й надходжень до бюджету) [12]. Ріст зайнятості є результатом досягнення значного рівня обороту й прибутковості підприємств туристичної індустрії; ріст обороту стає логічним результатом від росту туристичного потоку; ріст туристичного потоку є результатом від виникнення туристичного інтересу й платоспроможного попиту; туристичний інтерес виникає стосовно конкретних туристичних продуктів (турів), що викликають бажання відправитися в туристичну поїздку; а платоспроможний попит виникає при вдалому сполученні

туристичного інтересу, цін на туристичні продукти й платоспроможність потенційних туристів. Отже, конкурентноздатні туристичні продукти формуються на базі об'єктів туристичного інтересу (кількості і популярності музеїв, пам'ятників історії й культури, театрів, природно-ландшафтних і рекреаційних комплексів, місць для проведення виставок, конференцій, конгресів і т.п.), які задіяні при формуванні турпродукту Вінниці і є основою потенціалу його розвитку. Можливість реалізації цього первинного потенціалу визначається кількістю і популярністю туристичних DESTИНАЦІЙ та об'єктів інфраструктури туризму міста (закладів розміщення, транспорту, харчування й т.д.). В його основу має бути покладене стратегічне планування розвитку туристичних підприємств міста та просування їх турпродукту на ринку України.

Таблиця 4

Заходи щодо використання сприятливих чинників розвитку туризму у Вінниці

<i>Фактори</i>	<i>Комплекс заходів</i>
Можливості збільшення туристських потоків через розробку міжнародних та міжрегіональних турпродуктів, за рахунок вбудовування в корпоративні мережі	- включення окремих видів туристичних послуг до міжнародних туристських маршрутів; - залучення потужного потенційного ресурсу туристського «міжсезоння» і зниження сезонної нерівномірності туристичних потоків; - укладання агентських угод з продажу існуючих турпродуктів на умовах франчайзингу; - пошук фірм-партнерів зацікавлених у розвитку партнерських відносин з точки зору розробки та просування нових продуктів; - зниження транзакційних та інвестиційних витрат; - використання міжнародних стандартів.
Вигідне географічне положення	- розвиток прикордонної та митної інфраструктури, міжнародних пунктів пропуску; - розвиток прикордонного співробітництва та передбачення в бюджеті міста коштів на фінансування проектів транскордонного співробітництва.

Розроблено автором на основі [7;9;10;11]

Для визначення основних пріоритетів стратегічного планування нами був проведений SWOT-аналіз просування туристичного продукту м. Вінниця на ринку України, оскільки його методика - ефективний, доступний, дешевий засіб оцінки стану проблемної та управлінської ситуації (Таб. 5). Як видно з результатів SWOT-аналізу, Вінниця володіє унікальними ресурсами розвитку туристичного потенціалу (природними, історичними, соціальними), що стимулюють створення сучасного туристичного центру, розширення міжнародної співпраці та промоції міста на міжнародному рівні, розширення доступу до фондів технічної підтримки та міжнародних грантів для розвитку, поживавлення економічної діяльності, зростання обсягів вітчизняних та іноземних капіталовкладень,

розвиток інфраструктури, спрямованої на підтримку туристичного бізнесу та створення нових робочих місць; формування єдиного інформаційного простору міста; розвиток зон відпочинку та створення нових можливостей для культурного дозвілля. Основними загрозами при цьому виступають повільний темп структурних реформ усіх сфер суспільного життя, загальне погіршення соціально-економічної ситуації в країні, загострення кризових явищ в економіці, відтік молодих спеціалістів за кордон тощо.

Таблиця 5

SWOT-аналіз стратегічного планування просування туристичного продукту м. Вінниця на ринку України

СИЛЬНІ СТОРОНИ (S – strengths)	СЛАБКІ МІСЦЯ (W – weaknesses)
-Географічне розташування міста і його потенціал як, культурного, освітнього і оздоровчого центру; -Природно-кліматичні умови; -Вигідне транспортно-географічне положення; -Стійкі партнерські відносини в Україні та міжнародні зв'язки; -Високий рівень кваліфікації робочої сили; -Зростання місцевого патріотизму та суспільної мотивації. -Активне міжнародне співробітництво бізнес-структур.	-Застаріла інженерна інфраструктура; -Значний відсоток промислових підприємств із застарілими технологічними процесами; -Відсутність єдиних стандартів надання державних послуг; -Слабке просування сучасних брендів; -Відсутність системи інформаційної підтримки.
МОЖЛИВОСТІ (O – opportunities)	ЗАГРОЗИ (T – threats)
-Створення сучасного туристичного центру; -Розширення міжнародної співпраці та промоції міста на міжнародному рівні; -Розширення доступу до фондів технічної підтримки та міжнародних грантів для розвитку; -Подальше спрощення правового регулювання туристичної діяльності; -Пожвавлення економічної діяльності, зростання обсягів вітчизняних та іноземних капіталовкладень; -Розвиток інфраструктури, спрямованої на підтримку туристичного бізнесу; -Створення нових робочих місць; -Формування єдиного інформаційного простору міста; -Розвиток туризму, зон відпочинку та створення нових можливостей для культурного дозвілля та активного відпочинку; -Розширення територіальних меж міста.	-Повільний темп структурних реформ усіх сфер суспільного життя; -Загальне погіршення соціально-економічної ситуації, протестні акції та кризові явища; -Відтік молодих спеціалістів через недостатню якість робочих місць;

Розроблено автором на основі [2;3;4;11].

Суспільно-політична, культурно-історична, інвестиційна привабливість міста є наслідком сформованого іміджу, що є сукупністю переконань і відчуттів людей. Імідж міста Вінниці – «місто фонтанів», найчастіше поверхневий образ, що відкладається у свідомості людей. Від іміджу міста багато в чому залежить процес залучення інвестицій, туристів, реалізація перспективних бізнес-проектів, положення в державі й у світі. Необхідне всебічне глибоке вивчення різних аспектів іміджу, які закріплюються в масовій свідомості у вигляді емоційно-забарвлених стереотипів, в очах різних референтних груп (населення, бізнесменів, представників державних інститутів, ЗМІ, іноземних громадян і т.д.).

Для формування позитивного сприйняття міста як привабливого туристичного регіону потрібні значні маркетингові зусилля, що необхідно спрямувати на вдосконалення системи інформаційного забезпечення, поглиблення маркетингових досліджень в сфері туризму, стимулювання розвитку інфраструктури шляхом залучення вітчизняних і іноземних інвестицій для реконструкції, будівництва туроб'єктів [6].

Вінниці сьогодні потрібен актуалізований імідж, що поєднує в собі традиційні, історичні й нові символи, які відповідають сучасним вимогам. Разом з тим, проблема Вінниці полягає у відсутності цілісного сприйняття міста. Саме тому необхідно створювати й активно розвивати новий бренд Вінниці. Світовий досвід показує, що створення й управління брендом - ефективний інструмент формування єдиних уявлень про місто, який при вмілому використанні перетворює нікому не відоме заштатне місто в потужну туристичну дестинацію. Бренд міста розглядається як сукупність цінностей, що відбивають неповторні оригінальні споживчі характеристики даного міста, які одержали суспільне визнання й користуються стабільним попитом серед споживачів. Бренд формується на основі яскраво вираженого позитивного іміджу, він є вищим проявом емоційних споживчих переваг. Одночасно бренд виступає як найважливіший фактор конкурентних переваг і доходів міста, цінний актив міської економіки [5]. Імідж Вінниці – як Перлини Східного Поділля [8], сповненої світлом, зеленню дібров і золотом нив [4], фонтанами, елітними магазинами, багатою на історичну й культурну минувшину стане доповненням для просування турпродукту міста на українському ринку.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Туризм, як вид економічної діяльності, посідає особливе місце в житті Вінниці. З огляду на проведений аналіз можна сказати. Що унікальний туристичний потенціал сприятиме майбутньому процвітання міста. Завдяки великому асортименту визначних місць, культурних і архітектурних пам'яток Вінниця переживає значний приплив як іноземних, так і вітчизняних туристів. Місто постійно підвищує свою конкурентоспроможну позицію на внутрішньому та міжнародному туристичному ринку.

Беручи до уваги усі особливості географічного та транспортного розташування міста Вінниці, умови соціального, економічного, культурного розвитку міста та враховуючи аналіз туристичного ринку,

перспективними на туристичному ринку міста Вінниці є діловий туризм, етнічний туризм, студентський туризм, транзитний туризм, оздоровчий та екологічний туризм.

Одним із основних шляхів розвитку туристичного ринку Вінниці є широке застосування інноваційних інформаційних загальнодоступних технологій, які дають можливість туристу (екскурсantu) не витрачаючи зайвих зусиль та коштів отримати туристичні послуги.

Метою стратегічного розвитку туризму в місті Вінниці, є забезпечення сталого розвитку ринку туристичних послуг, підвищення їх частки в показниках економічного розвитку міста, посилення ролі в'їзного туризму, покращення іміджу м. Вінниця на всеукраїнському і міжнародному ринку туристичних послуг.

Список використаних джерел:

1. Розпорядження «Про схвалення Стратегії розвитку туризму і курортів» від 6 серпня 2008 р. N 1088-р Київ
2. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування. / О.О. Бейдик – К.: ВПЦ „Київський університет“, 2001. – 395 с.
3. Гудзевич А. В. Природно-заповідна Вінниччина. / А. В. Гудзевич – Вінниця: ТОВ «Консоль», 2002. – 128 с.
4. Денисик Г. І. Вінниччина – край зелених дібров і золотих нив: Красназавчі нариси. / Г. І. Денисик – Вінниця: Фонд культури, 1997. – 80 с.
5. Мельниченко С. В. Брендинг у туристичному бізнесі: теоретичні аспекти / С. В. Мельниченко, О. Г. Авдан // Туризм в умовах глобалізації: особливості та перспективи розвитку: монографія / під ред. д-ра екон. наук, проф. Кизима М.О., канд. екон. наук, проф. Єрмаченко В.Є. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2012. – 472 с.
6. Музиченко-Козловська О. В. Економічне оцінювання туристичної привабливості території / О. В. Музиченко-Козловська: Монографія. - Львів: Новий Світ-2000, 2012. - 176 с.
7. Офіційний сайт міста Вінниця [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.vinnysya.info
8. Перлини Східного Поділля: Інформаційний буклет / укл. А. В. Гудзевич. – Вінниця, 2005. – 230 с.
9. Сайт Вінницької міської ради [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.vmr.gov.ua
10. Сайт міста Вінниця [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.myvin.com.ua
11. Сайт Центрального парку у місті Вінниця [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.parkgoriky.com
12. Ткаченко Т. І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу / Т. І. Ткаченко: Монографія / 2-ге вид., випр. та доповн. - К.: Київ. нац. торг. - екон. ун-т, 2009. - 463 с.

Список использованных источников

1. Распоряжение «Об одобрении Стратегии развития туризма и курортов» от 6 августа 2008 N 1088-р
2. Бейдик А.А. Рекреационно-туристские ресурсы Украины: методология и методика анализа, терминология, районирование. / А.А. Бейдик. - К.: ИПЦ "Киевский ун-т", 2001. - 395 с.
3. Гудзевич А. В. Природно-заповедная Винницкая область. / А. В. Гудзевич - Винница: ООО «Консоль», 2002. - 128 с.
4. Денисик Г. И. Винницкая область - край зеленых дубрав и золотых полей: Краеведческие

очерки. / Г. И. Денисик. - Винница: Фонд культуры, 1997. - 80 с.

5. Мельниченко С. В. Брендинг в туристическом бизнесе: теоретические аспекты / С. В. Мельниченко, А. Г. Авдан // Туризм в условиях глобализации: особенности и перспективы развития: монография / под ред. д-ра экон. наук, проф. Кизима Н.А., канд. экон. наук, проф. Ермаченко В.Е. – Х.: ИД «ИНЖЕК», 2012. - 472 с.

6. Музыченко-Козловская О.В. Экономическое оценивание туристической привлекательности территории / В. Музыченко-Козловская: Монография. - Львов: Новый Свет-2000, 2012. - 176 с

7. Официальный сайт города Винница [Электронный ресурс]. - Режим доступа: www.vinnytsya.info

8. Жемчужины Восточного Подолья: Информационный буклет / сост. А. В. Гудзевич. - Винница, 2005. - 230 с.

9. Сайт Винницкого городского совета [Электронный ресурс]. - Режим доступа: www.vmr.gov.ua

10. Сайт города Винница [Электронный ресурс]. - Режим доступа: www.myvin.com.ua

11. Сайт Центрального парка в городе Винница [Электронный ресурс]. - Режим доступа: www.parkgorky.com

12. Ткаченко Т. И. Устойчивое развитие туризма: теория, методология, реалии бизнеса / Т. И. Ткаченко: Монография / 2-е изд., Испр. и дополн. - К.: КНТЭУ, 2009. - 463 с.

References

1.Order Instruction "On Approval of the Strategy for the Development of Tourism and Resorts" dated August 6, 2008 N 1088-p Kyiv

2.Beydik O.O. Recreational and tourist resources of Ukraine: methodology and methods of analysis, terminology, zoning. / O.O. Beydyk - K.: VPC "Kyiv University", 2001. - 395 p.

3.Gudzevich A.V. Natural Reserve in Vinnitska region / A.V. Gudzevich - Vinnytsya: Console Ltd., 2002. - 128 p.

4.Denisik G. I. Vinnitska region as the land of green oak forests and golden fields of grain: Local studies. / G. I. Denisik - Vinnitsa: Fund of Culture, 1997. - 80 p.

5.Melnichenko S.V. Branding in the tourism business: theoretical aspects / S.V.Melnichenko, O.G. Avdan // Tourism in the frames of globalization: peculiarities and prospects development: monograph / ed. by Dr. Econ. Sciences, prof. Kizima M.O., Cand. Econ. Sciences, prof. Ermachenko V.E. - Kh.: VD "INZHEK", 2012. - 472 p.

6.Muzychenko-Kozlovskaya O. V. Economic estimation of tourist attractiveness of the territory / O. V. Muzychenko-Kozlovskaya: Monograph. - Lviv: New World-2000, 2012. - 176 p.

7.Official web-site of the city of Vinnitsa [Electronic resource]. - Access mode: www.vinnytsya.info

8.Pearls of the Eastern Podillya: Information Booklet / Ed. by A.V. Gudzevich. - Vinnitsa, 2005. - 230 p.

9.The web-site of Vinnitsa City Council [Electronic resource]. - Access mode: www.vmr.gov.ua

10. The web-site of the city of Vinnitsa [Electronic resource]. - Access mode: www.myvin.com.ua

11. The web-site of the Central Park in the city of Vinnitsa [Electronic resource]. - Access mode: www.parkgorky.com

12. Tkachenko T.I. Sustainable Tourism Development: Theory, Methodology, Business Realities / T. I. Tkachenko: Monograph / 2nd ed., revised and supplement - Kyiv: KNUTE, 2009. - 463 pp.

II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ ТА КРАЇНОЗНАВСТВА

УДК 911.3

Чичкань Анастасія Ігорівна

Інститут географії НАН України, м. Київ,
Україна, e-mail: amerlin@bigmir.net

РЕГІОНАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ЯПОНІЇ – ВАЖЛИВИЙ ОБ’ЄКТ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Мета: вивчення японського досвіду регіонального розвитку та планування в контексті забезпечення збалансованого розвитку, що є важливим завданням суспільно-географічних досліджень.

Методика. Використані методи аналізу політико-географічного країнознавства.

Результати, наукова новизна і практична значимість. У праці було розглянуто поняття розвитку, трактування регіонального розвитку та регіональної політики, передумови та підґрунтя для запровадження в Японії нової моделі розвитку (сталий регіональний розвиток), а також розглянуто сучасну територіальну організацію Японії. Було проаналізовано регіональне планування Японії в ретроспективі та сучасні тенденції. Дослідження досвіду такої високорозвиненої держави як Японія – це можливість заглянути у майбутнє, виокремити найкращі приклади розвитку регіонів та територій, перейняти цей досвід в Україні.

Ключові слова: регіональний розвиток, збалансований розвиток, регіональна політика, територіальна організація, органи місцевого самоврядування, префектури.

УДК 911.3

Чичкань Анастасія Ігорівна

Інститут географії НАН України, Київ,
Україна, e-mail: amerlin@bigmir.net

РЕГИОНАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ ЯПОНИИ – ВАЖНЫЙ ОБЪЕКТ ОБЩЕСТВЕННО-ГЕОГРАФИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Цель: изучение японского опыта регионального развития и планирования в контексте обеспечения сбалансированного развития, что является важной задачей общественно-географических исследований.

Методика. Были использованы методы анализа политико-географического страноведения.

Результаты, научная новизна и практическая значимость. В работе было рассмотрено понятие развития, трактовка регионального развития и региональной политики, предпосылки и основания для введения в Японии новой модели развития (устойчивое региональное развитие), а также рассмотрены современную территориальную организацию Японии. Было проанализировано региональное планирование Японии в ретроспективе и современные тенденции. Исследование опыта такой высокоразвитой страны как Япония - это возможность заглянуть в будущее, выделить лучшие примеры развития регионов и территорий, перенять этот опыт в Украине.

Ключевые слова: региональное развитие, сбалансированное развитие, региональная политика, территориальная организация, органы местного самоуправления, префектуры.

Chychkan Anastasiia Igorivna

Institute of geography NAS of Ukraine, Kyiv,
Ukraine, e-mail: amerlin@bigmir.net

THE REGIONAL DEVELOPMENT OF JAPAN IS AN IMPORTANT OBJECT OF SOCIO-GEOGRAPHICAL RESEARCH

The purpose: to study the Japanese experience of regional development and planning in the context of sustainable development, which is an important objective of socio-geographical research.

Methods. Were used methods of analysis political geography, regional and international studies.

Results, scientific novelty and the practical significance. The concept of development, modern interpretations of regional development and regional policy, preconditions and grounds for introducing in Japan a new model of development (sustainable regional development), the modern territorial organization of Japan were considered in the paper. Were analyzed the regional planning of Japan in retrospective view and modern trends. To research the experience of such highly developed countries like Japan - is an opportunity to look into the future, to highlight the best practices of the regional and territorial development and to adopt this experience in Ukraine.

Key words: regional development, sustainable development, regional policy, territorial organization, local government, prefectures.

Виклад основного матеріалу. Розвиток, як поняття, тлумачиться як зміни. Ці зміни можуть бути як позитивними, так і негативними. Але я зупинюся на визначенні розвитку як певних змін на краще, зокрема у сенсі підвищення соціального, економічного, екологічного добробуту суспільства. Отже, регіональний розвиток означає певні позитивні зміни на регіональному рівні, які можна виміряти низкою показників: валовим регіональним продуктом на душу населення, рівнем доходів громадян, рівнем зайнятості, освіти, тривалістю життя людини тощо; інтегральним показником тут може бути індекс людського розвитку [1, ст.5]. Про нього йтиметься далі. Розвиток зазвичай планується на загальнодержавному рівні, де визначаються основні напрями регіональної політики, виходячи з інституціональної та інвестиційної спроможності держави і пріоритетів її подальшого розвитку. Регіони держави розвиваються по-різному, тому все частіше використовуються індивідуальні підходи до розвитку регіонів, що спрямовані на вирішення конкретних регіональних проблем, які базуються на активній співпраці з громадами та місцевими інституціями.

Регіональні дослідження набувають все більшої актуальності в сучасних умовах трансформацій соціально-економічного розвитку країн. Збільшення диспропорцій в економіці, соціальній сфері та загострення екологічних проблем регіонів посилює потребу у проведенні суспільно-географічних досліджень різних сфер життєдіяльності суспільства з метою подальшої розробки прогностичних рішень щодо управління розвитком територій. Регіональна політика у широкому розумінні – це сфера діяльності щодо управління економічним, соціальним, політичним і

екологічним розвитком країни у регіональному аспекті. Історично трактування регіонального розвитку звужувалося до економічного контексту: домінантними його характеристиками довгий час були зростання, доходи та зайнятість [2, ст.448]. Але поступово в центр уваги було взято соціальний, політичний, а згодом і екологічний виміри. До зазначених економічних характеристик додалися добробут і стандарти життя населення, а тлумачення регіонального розвитку вже далеко відійшли від первинних варіантів. Тепер його асоціюють зі зменшенням соціальної й економічної нерівностей, підвищенням екологічної збалансованості, політичної стабільності, культурної різноманітності, інвестиційної привабливості тощо. І все це має розглядатися з позицій раціонального територіального розміщення. Без збалансованого розміщення виробництва та населення на певних територіях не можна подолати регіональні диспропорції та депресивність. Важливим моментом є те, що не слід розглядати регіон окремо від інших регіонів, а країну – від інших країн. Розмір окремої території, країни, її сусідів, їх рівень розвиненості мають суттєвий вплив на розвиток регіонів і держави.

Рівень розвитку держави та її регіонів, її місце на світовій арені можна визначити, зокрема, за рівнем розвитку людського потенціалу. Індекс людського розвитку (HDI) – сумарний показник середніх досягнень в ключових вимірах людського розвитку: довгий і здоровий спосіб життя, рівень знань та гідний рівень життя [4]. Розвиток країни не обмежується тільки цим показником, але його значення дає можливість з'ясувати наскільки добре живуть люди в тій чи іншій країні. Наприклад, згідно з ІЛРП у 2016 році, Японія увійшла в двадцятку лідерів та посіла 17 місце, Україна у рейтингу зайняла тільки 84 місце.

Дослідження регіонального розвитку Японії є на часі, оскільки в Україні ця проблема тільки загострюється, зокрема спостерігаються територіальні диспропорції, деградація довкілля, інфраструктурний колапс, відбувається зубожіння населення, зростає безробіття, нерационально використовуються ресурси, тощо. Нашій державі потрібно віднайти нові шляхи розвитку. У цьому допоможе вивчення досвіду однієї з найрозвинутіших країн світу – Японії, який потім можна буде частково використати в українських реаліях.

Японія – одна з головних країн світу, найбільш розвинута країна Азії, що має сучасну структуру господарства, високі рівні техніки й технологій, якість життя населення та ІЛРП. Країна вважається третім центром світової економіки. Стрімкий розвиток Японії переважно зумовлений природною працелюбністю та підприємливістю японського народу. Прагнення до всього нового і прогресивного, готовність переймати й удосконалювати останні світові досягнення, разом з тим зберігаючи національну ідентичність. Японія в 21 столітті є могутньою державою, що має потужну промисловість, оснащену найновішими технологіями, великі валютно-фінансові ресурси, займає міцні позиції у світовому господарстві та на політичній арені. Вона є впливовим й активним членом провідних

міжнародних організацій. Країна має розвинені продуктивні сили, а обмеженість природних ресурсів замінюється високим рівнем кваліфікації працівників, активним і гнучким використанням капіталу, грамотним управлінням, високим рівнем розвитку науки й техніки. Все це підтримується з боку державних органів, представників бізнесу та населення, які проводять політику активної зовнішньоекономічної експансії на світовому ринку, не забуваючи вирішувати складні питання внутрішнього розвитку. Японія є однією з країн, що вийшли на стадію постіндустріального розвитку, а тепер цілеспрямовано рухаються у бік досягнення збалансованого розвитку. Визнаючи негативні наслідки незбалансованої господарської діяльності, Японія намагається знайти альтернативне бачення подальшого розвитку, тобто змінити своє технократичне бачення доквілля в бік більш цілісної, виробничо-екологічної точки зору. Ця країна є також цікавою своєю здатністю до швидкого відновлення після стагнації та занепаду.

Територіальна організація Японії є складною та багаторівневою. Офіційно прийнято поділяти країну на префектури - 47 адміністративних одиниць вищого рівня. Кожна префектура управляється префектом (у Хоккайдо - губернатором), у неї є свій законодавчий і адміністративний апарат. Для зручності префектури часто групуються в регіони, які не є адміністративними одиницями, однак традиційно використовуються для позначення територій, що мають спільні або близькі історичні, соціальні, економічні й географічні особливості. Ці регіони не є частиною сучасного адміністративного поділу Японії, але традиційно вживаються в урядовій документації, спеціальній та навчальній літературі як територіальні одиниці надпрефектурного рівня (див. Табл.1.).

Табл.1.

Загальноприйнятий поділ регіонів і префектур Японії

<i>Регіон</i>	<i>Префектури</i>
Хоккайдо	Хоккайдо
Тохоку	Акіта, Аоморі, Фукусіма, Івате, Міягі, Ямагата
Канто	Тіба, Гумма, Ібаракі, Канагава, Сайтама, Тотігі, Токіо
Тюбу	Айті, Фукуй, Гіфу, Ісікава, Нагано, Ніігата, Сідзуока, Тояма, Яманасі
Кансаї/Кінкі	Хього, Кіото, Міє, Нара, Осака, Сіга, Вакаяма
Тюгоку	Хіросіма, Окаяма, Сімане, Тотторі, Ямагуті
Сікоку	Ехіме, Кагава, Коті, Токусіма
Кюсю	Фукуока, Кагосіма, Кумамото, Міядзакі, Нагасакі, Ойта, Сага
Окінава	Окінава

Місцеве управління в Японії дворівневе. Верхній рівень – це так звані префектури або “*то-до-фу-кен*”. Нижчий рівень утворюють муніципалітети міст, селищ, сіл, тобто “*ши-ко-сон*”. Структура їх схожа і вони рівноправні перед законом [3]. Національний рівень координує і контролює діяльність органів місцевого самоврядування через профільне Міністерство у справах місцевого самоврядування, до реформи 2000 р. цим

займалося Міністерство внутрішніх справ. Міністерство фактично керує ними, здійснюючи їх контроль на місцях. Державні кошти отримують і витрачаються винятково за рішенням парламенту, під його контролем. Хоча Японія є унітарною державою, у її Конституції не передбачено федеральних структур, префектури та муніципалітети мають певний рівень незалежності у сферах адміністрування, бюджетних питаннях, прийнятті місцевих законів та підзаконних актів. Загалом японська система місцевого самоврядування є більш простою порівняно, наприклад, з американською або британською системами. За цією системою країна складається з однієї столичної префектури *то* - Токіо, одного губернаторства *до* - Хоккайдо, двох міст *фу*, що мають статус префектур, - Кіото й Осака та 43 префектур *кен*. З прийняттям Закону «Про місцеву автономію» №67 від 17 квітня 1947 року префектури дістали більше владних повноважень. В законі прописані основи становлення, організації та функціонування органів місцевого самоврядування Японії, а також співвідношення повноважень державної влади та місцевої.

Регіональний розвиток Японії з часом зазнав суттєвих трансформацій. Реставрація Мейдзі принесла за собою загальну модернізацію та індустріалізацію. Саме в той період розпочалося запозичення західних технологій, розвиток приватного підприємництва, заснування 4 основних індустріальних зон (Кейхін – Токіо-Йокогама, Чукьо – Нагоя, Кейхансін – Осака-Кіото-Кобе, Кітакюсю), розвиток важкої та хімічної промисловості, інфраструктури. У післявоєнні роки, коли країна була спустошена, потрібна була тотальна реконструкція. Ціллю діяльності уряду тогочасного періоду було повернення Японії до її передвоєнного рівня розвитку. Була створена система пріоритетного виробництва, тобто держава підтримувала окремі галузі виробництва. У 1950 році був прийнятий Комплексний національний закон про земельний розвиток. У цей період також був затверджений Комплексний план розвитку спеціальних зон (включав 22 основні водні системи). Результатом стало збільшення виробництва продуктів харчування, розвиток енергетики, розвиток ресурсів, що не використовувалися раніше, а також залучення іноземного капіталу і технологій з подальшим освоєнням та використанням цих технологій. У 1960 році був прийнятий План подвоєння доходів або План зони Тихоокеанського поясу. Наступними кроками стало створення цілої низки Комплексних національних планів розвитку, починаючи з 1962 року. Їх головною метою було комплексне і раціональне використання державних земель, їх розвиток і збереження, раціональне розташування виробництва, поліпшення соціального забезпечення. Метою першого плану став регіонально збалансований розвиток. У цей час були створені нові індустріальні міста та спеціальні зони промислових об'єднань. З метою збалансування регіонального економічного розвитку було прокладено мережу швидкісних потягів – сінкансен і мережу автомагістралей. Таким чином вони змогли поєднати різні префектури і великі міста з їх околицями, а також старі промислові

райони з новими, покращили транспортне сполучення та зв'язок. Другий комплексний національний план розвитку був прийнятий в 1969 р., його головною метою було покращення стану природного середовища Японії. В країні вже відбувалося високе економічне зростання, концентрація підприємств і населення у великих містах, прогрес комп'ютеризації, технологічних інновацій та глобалізації. За таких умов уряд розпочав просування масштабних проєктів: удосконалення систем громадського транспорту (сінкасен, автомагістралі), подолання незбалансованого використання земель, зменшення регіональних диспропорцій між перенаселеними та слабо заселеними територіями. Наступний комплексний національний план розвитку був прийнятий в 1977 р. Головна мета – всебічне поліпшення середовища життя людей. Відбувалася подальша підтримка минулих проєктів, але разом з тим робився акцент на субурбанізації як засобі вирішення проблеми перенаселення великих міст. Саме в цей період активно розвиваються периферійні зони та формуються міські агломерації, відбувається сприяння збалансованому використанню земель і покращенню загального середовища життя населення. Стало зрозумілим те, що національні ресурси обмежені та вичерпні, а також спостерігалися перші результати децентралізації населення та промисловості. Четвертий комплексний національний план розвитку був прийнятий в 1987 р., а його реалізація була запланована до 2000 р. Головна мета – формування багатополлярної моделі національного землекористування. Ситуація в країні того періоду була такою: концентрація населення, бізнесу в Токіо, проблеми зайнятості населення в невеликих містах, пов'язані з швидкою зміною промислової структури, поширення глобалізації. Для цього уряд посилив розвиток регіонів, підтримуючи різні винахідницькі ідеї, розбудовував транспортні мережі, інформаційні та комунікаційні системи по всій країні, а також створив різні сприятливі можливості для обміну досвідом та співпраці між державними, місцевих та приватними групами. У 1998 році був прийнятий 5-й комплексний національний план розвитку – Великий план розвитку Японії у 21 столітті. Настала «Глобальна ера» – глобальні виклики та загрози, зокрема глобальні екологічні проблеми, велика конкуренція, у тому числі з іншими країнами Азії, проблема зменшення кількості населення та «старіння нації», стрімкий розвиток технологій і техніки, інформація набуває все більшого значення. Тому в рамках 5-го плану розвитку було прийнято 4 основні стратегії регіонального співробітництва:

1. Створення та розвиток житлових районів серед природи. Наприклад, заселялися невеликі міста, ферми, гірські та рибальські села, розвиток передгірських територій тощо.

2. Реконструкція великих міст – ремонт, оновлення та ефективне використання великого міського простору.

3. Розвиток вісі регіонального співробітництва (регіони утворюють лінію вздовж вісі і співпрацюють один з одним).

4. Формування широкої міжнародної зони обміну, що розвиватиме міжнародну співпрацю.

Завдяки реалізації цих комплексних національних планів розвитку відбулося збалансування регіонального розвитку з політикою економічного зростання, відбулася ефективна координація між різними установами та рівнями влади, покращення інфраструктури та соціального забезпечення.

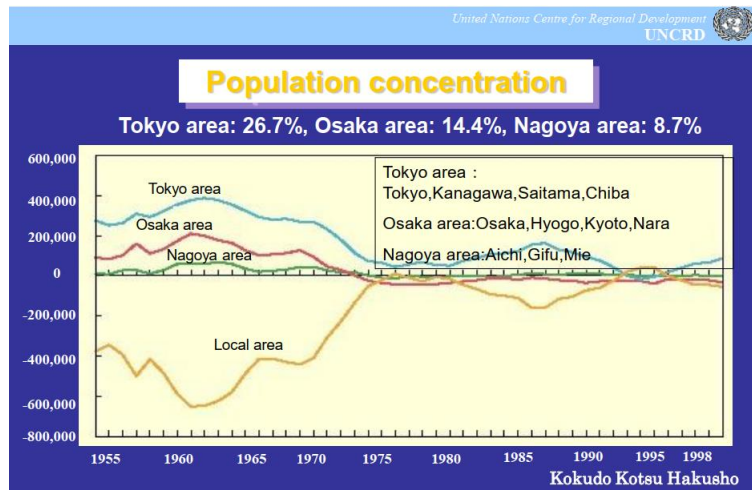

Рис. 1. Співвідношення розподілу населення районів Токіо, Осака, Нагоя та місцевих районів (англ.) [Джерело: UNCRD]

На Рис. 1. можна розглянути як поступово вирівнюється розподіл міського та сільського населення Японії. До 1975 р. можна спостерігати значні територіальні диспропорції – перенаселені та слабо заселені регіони, які в свою чергу спричиняли низку міських та сільських проблем. Ця ситуація змінилася в результаті проведення раціональної регіональної політики, зокрема імплементації Комплексних національних планів розвитку. Відбулося розосередження промисловості, коли підприємства почали переміщувати в сільські райони при цьому обмежуючи промисловість в метрополіях.

Поряд з соціальними проблемами виникли екологічні. Стрімкий розвиток господарства Японії призвів до забруднення довкілля, особливо у великих містах та старих промислових районах. Ситуація була подекуди настільки складною, що в деяких місцях діти вдягали спеціальні маски проти пилу для того, щоб дійти до школи. Для подолання цієї негативної тенденції були проведені такі заходи боротьби з забрудненнями: було запроваджено державний екологічний стандарт та застосовано новітні технології боротьби з забрудненням, проведено судові процеси, активізувалися рухи громадян та рухи представників муніципалітетів, прийнято антикорупційні закони.

Усе ще залишаються невирішеними такі екологічні питання:

- Забруднення, спричинені громадянами: транспортне забруднення, внутрішні стоки, шум.

- Проблема відходів, спричинена людським способом життя.
- Комплексні джерела забруднення, глобальні екологічні проблеми, проблема діоксинів, забруднення продуктів харчування.

Для вирішення цих проблем спочатку застосовували заходи боротьби з забрудненням, а згодом перейшли до комплексних екологічних заходів (управління навколишнім середовищем). З'явилося поняття сталого виробництва та споживання, а також суспільства, орієнтованого на переробку відходів (3Rs – скорочення, повторне використання і переробка) та розвиток Зеленої економіки.

Великий Східний Японський Землетрус та цунамі 11 березня 2011 року, в результаті якого загинуло приблизно 16 тисяч осіб і 2636 вважаються зниклими безвісти, ще раз доказав необхідність розвитку та використання безпечних альтернативних джерел, а також продемонстрував японську організацію, працьовитість та вміння швидко і злагоджено реагувати на різні надзвичайні ситуації. У 2006 р. був прийнятий Новий національний закон про збалансованість земель. Основна мета – сталий регіональний розвиток Японії. Сталий регіональний розвиток – регіонально добре збалансований розвиток, який складається з таких частин: промисловості, культури і туризму, транспорту та інформації, комунікацій, запобігання стихійним лихам, земель і ресурсів, охорони навколишнього середовища, соціального забезпечення, нового суспільства, що розділяє ідеї збалансованого розвитку. Досягти сталого регіонального розвитку можна лише завдяки залученню та взаємодії на всіх рівнях – від громад до представників уряду та навпаки.

В організації життєдіяльності та господарства в Японії велику роль все ще відіграє держава. Країна має сталу систему державного програмування. Відповідальним за складання та реалізацію довгострокових планів економічного розвитку є державне Управління економічного планування. В Японії досить дієздатна система державного регулювання. Держава через міністерства зовнішньої торгівлі й промисловості, фінансів, управління економічного планування, різноманітні спеціальні комісії та комітети активно впливає на різні сфери господарського життя: економічний ріст, процеси конкуренції та формування структури власності, розвиток освіти й науки, політику кредиту та грошового обігу, розробку стратегій зовнішньоекономічних зв'язків. Послідовно здійснюється державна протекціоністська політика в життєво важливих галузях.

Корпоративна ланка господарської діяльності репрезентована великими фінансово-монополістичними групами, в яких консолідуються провідні корпорації країни. Є певні закономірності в територіальній організації діяльності цих груп. Управлінські ланки головних концернів і фірм зосереджуються в головних районоутворюючих центрах країни. Чим більший ранг центру, тим більше зосереджено в ньому управлінських підприємств. Між провідними управлінськими та фінансовими центрами

країни створена система сучасного зв'язку, також була створена єдина інформаційна мережа.

Японія має великий досвід державного управління науково-технічним прогресом. Відома програма «Технополіс» втілює системний підхід до управління науково-технічною діяльністю і передбачає створення 19 міст науки, довгострокове планування випуску і збуту продукції, реалізації технічної політики, співробітництва між урядом і промисловістю на регіональному рівні.

Японія планує стати однією з провідних країн за функціонуванням системи соціального забезпечення. Відповідно до урядової стратегії перетворення Японії на «наддержаву якості життя» на базі її економічних досягнень до 2025 р. планується підвищити витрати на соціальне забезпечення до 28,5-32,5% національного доходу та передбачається дещо змінити її структуру.

Особливість економічної моделі Японії полягає в єдності державного апарату, великого капіталу та громадськості у вирішенні загальних проблем. Спостерігається високий рівень їх взаємодії та спільного вирішення актуальних проблем. У країні широко використовуються різні системи планування, наприклад, загальнодержавне, регіональне, цільове, галузеве, внутрішньофірмове, плани житла, охорони здоров'я, навколишнього середовища, регіонального життєзабезпечення тощо. На загальнодержавному рівні розробляється ціла система планів, прогнозів, програм, що визначають основні та бажані орієнтири економічного і соціального розвитку.

Структура регіонального планування в Японії на різних рівнях виглядає так:

1. Державний рівень – Комплексний національний план розвитку: план регіонального розвитку, економічний план, галузевий план.
2. Префектурний рівень – Префектурний комплексний план: план житлового будівництва, охорони здоров'я, охорони навколишнього середовища, промисловості, регіонального життєзабезпечення і т.д.
3. Муніципальний рівень – Муніципальний комплексний план: плани соціального забезпечення, охорони здоров'я, охорони навколишнього середовища, промисловості, план міста, життєзабезпечення сільських районів і т.д.

Взаємозв'язок між сучасними планами розвитку та їх мета полягає у поєднанні забезпечення збалансованого регіонального розвитку з політикою економічного зростання, сильною координацією між різними інституціями та владою різних рівнів. Схема полягає у тому, що всі ці плани різних рівнів поєднані між собою та є взаємозалежними як згори до низу, так і з низу до верху. Така схема дозволяє оцінювати реальні потреби та проблеми на різних рівнях, а також оперативно реагувати на загрози.

Висновки. Розвиток країни зазвичай планується на загальнодержавному рівні, де визначаються основні напрями регіональної політики, але все частіше використовуються індивідуальні підходи до

розвитку регіонів, що спрямовані на вирішення конкретних регіональних проблем, які базуються на активній співпраці з громадами та місцевими інституціями. У цьому Японія досягла гарних результатів, зокрема через те, що її плани і програми поєднані між собою тісними взаємозв'язками і підкріплюються широким арсеналом засобів фінансового, правового й організаційного характеру, які забезпечують їх ефективність і реалізацію. Загальнодержавні економічні плани – це своєрідні державні інвестиційні програми, які рекомендуються і підтримуються економічними і соціальними ресурсами всієї держави. На особливу увагу також заслуговує така специфічна риса японського регіонального планування, як гнучкість. Практично жоден із чинних планів не діяв до намічених кінцевих строків, вони достроково замінювалися іншими програмами, розробленими з урахуванням нових орієнтирів, що відповідають актуальним внутрішнім і зовнішнім умовам.

У цілому 50-річний досвід Японії у сфері регіонального планування та розвитку в ринкових умовах свідчить про те, що воно є досить гнучким і достатньо ефективним. Тому я вважаю доцільним більш детальне вивчення особливостей регіонального розвитку Японії та її досвіду з можливістю перейняття його частини та використання в Україні.

Список використаних джерел:

1. Регіональна політика: правове регулювання. Світовий та український досвід. Видання 2-е, доповнене / за заг. ред. А. Ткачука. – К.: Леста, 2011
2. Armstrong M. and Taylor J. Regional Economics and Policy (3rd Edition) – London: Blackwell, 2000
3. Ворона П. В. Особливості розвитку місцевого самоврядування Японії в процесі децентралізації місцевої влади [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bit.ly/2JanHFp>
4. 2016 Human Development Report. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hdr.undp.org/en/2016-report>

Список использованных источников:

1. Региональная политика: правовое регулирование. Мировой и украинский опыт. Издание 2-е, дополненное / под. ред. А. Ткачука. - К.: Леста, 2011
2. Armstrong M. and Taylor J. Regional Economics and Policy (3rd Edition) – London: Blackwell, 2000
3. Ворона П. В. Особенности развития местного самоуправления Японии в процессе децентрализации местной власти [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://bit.ly/2JanHFp>
4. 2016 Human Development Report. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://hdr.undp.org/en/2016-report>

References:

1. Regional policy: legal regulation. World and Ukrainian experience. Edition 2nd, supplemented / edited by A. Tkachuk - K.: Lesta, 2011
2. Armstrong M. and Taylor J. Regional Economics and Policy (3rd Edition) - London: Blackwell, 2000
3. Vorona P.V. Features of development of local self-government of Japan in the process of decentralization of local authorities [Electronic resource]. - Access mode: <https://bit.ly/2JanHFp>
- 2016 Human Development Report. [Electronic resource]. - Access mode: <http://hdr.undp.org/en/2016-report>

III. ПРИРОДНИЧА ГЕОГРАФІЯ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

УДК 556

Хільчевський Валентин Кирилович,
доктор географічних наук, професор

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, Україна,
e-mail hilchevskiy@ukr.net

Забокрицька Мирослава Романівна,
кандидат географічних наук, доцент

Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки, Луцьк,
Україна, e-mail mirazabor@ukr.net

Петрик Наталія Вячеславівна

Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки, Луцьк,
Україна, e-mail: natalia95petryk@gmail.com

ГІДРОХІМІЯ ТРАНСКОРДОННОЇ РІЧКИ ЗАХІДНИЙ БУГ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Мета статті полягає у дослідженні гідрографічних особливостей басейну транскордонної річки Західний Буг на території України, його гідрохімічного режиму та іонного стоку, а також можливих проявів антропогенного впливу на них.

Методика. Використано методи статистичної обробки даних рядів спостережень, методику розрахунку іонного стоку.

Результати. Оцінено особливості гідрохімічного режиму та іонного стоку транскордонної р. Західний Буг за головними іонами на території України. Особливо відзначено антропогенний вплив р. Полтва, в яку скидаються стічні води м. Львова, на якість води Західного Бугу.

Наукова новизна. Розраховано стік хімічних речовин з водами басейну Західного Бугу з території України та Польщі в межах спільної частини басейну.

Практична значимість. Наголошено на необхідності дотримання гідроекологічних умов на р. Полтва, яка привносить значну частину хімічних речовин у р. Західний Буг і впливає на якість його вод.

Ключові слова: транскордонна річка, хімічний склад води, гідрохімічний режим, іонний стік.

УДК 556

Хильчевский Валентин Кирилович,
доктор географических наук, професор

Киевский национальный университет имени
Тараса Шевченко, Украина, e-mail
hilchevskiy@ukr.net

Забокрицкая Мирослава Романовна,
кандидат географических наук, доцент

Восточноевропейский национальный
университет им. Леси Украинки, Луцк,
Украина, e-mail mirazabor@ukr.net

Петрик Наталья Вячеславовна

Восточноевропейский национальный
университет имени Леси Украинки, Луцк,
Украина, e-mail: natalia95petryk@gmail.com

ГІДРОХІМІЯ ТРАНСГРАНИЧНОЇ РЕКИ ЗАПАДНИЙ БУГ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Цель статьи заключается в исследовании гидрографических особенностей бассейна трансграничной реки Западный Буг на территории Украины, его

гидрохимического режима и ионного стока, а также возможных проявлений антропогенного влияния на них.

Методика. Использованы методы статистической обработки данных рядов наблюдений, методика расчета ионного стока.

Результаты. Оценены особенности гидрохимического режима и ионного стока трансграничной р. Западный Буг по главным ионам на территории Украины. Особенно отмечено антропогенное влияние р. Полтва, в которую сбрасывают сточные воды г. Львова, на качество воды Западного Буга.

Научная новизна. Рассчитан сток химических веществ с водами бассейна Западного Буга из территории Украины и Польши в пределах общей части бассейна.

Практическая значимость. Отмечено необходимость соблюдения гидроэкологических условий на р. Полтва, которая приносит значительную часть химических веществ в р. Западный Буг и влияет на качество его вод.

Ключевые слова: трансграничная река, химический состав воды, гидрохимический режим, ионный сток.

UDC 556

Khilchevskyi Valentyn Kyrylovych,
Doctor of Geography Sciences, Professor

Zabokrytska Myroslava Romanivna,
Candidate of Geography Sciences, Associate
Professor

Petryk Natalia Viacheslavivna

Taras Shevchenko National University of
Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail:
hilchevskiy@ukr.net

Lesya Ukrainka Eastern European
National University, Lutsk, Ukraine,
e-mail: mirazabor@ukr.net

Lesya Ukrainka Eastern European
National University, Lutsk, Ukraine,
e-mail: natalia95petryk@gmail.com

HYDROCHEMISTRY OF THE TRANSBOUNDARY WESTERN BUG RIVER IN UKRAINE

The purpose of the article is to study the hydrographic features of the transboundary Western Bug River basin in Ukraine, its hydrochemical regime and ion flow, as well as possible manifestations of anthropogenic influence on them.

Methods. The methods of statistical processing of data of observation series, the method of calculating the ion flow were used.

Results. The features of the hydrochemical regime and the ionic runoff of the transboundary river are estimated. Western Bug on the main ions in Ukraine. Especially noted anthropogenic influence r. Poltva, into which the wastewater of Lviv is dumped, on the quality of water of the Western Bug.

Scientific novelty. The flow of chemicals with the waters of the Western Bug basin from the territory of Ukraine and Poland within the general part of the basin has been calculated.

Practical significance. Noted the need to comply with hydro-environmental conditions on the river. Poltva, which introduces a significant portion of chemicals in the river. Western Bug and affects the quality of its waters.

Key words: transboundary river, chemical composition of water, hydrochemical regime, ion drain.

Актуальність дослідження. Згідно гідрографічного районування України на її території виділено 9 районів річкових басейнів, одним з яких є район басейну Вісли, з території якого річковий стік направлений в

Балтійське море (близько 2 % території України). У свою чергу район басейну Вісли на українській території складається з двох суббасейнів: р. Західний Буг і р. Сан [1, 9]. Басейн р. Західний Буг розташований на території трьох країн – України, Польщі та Білорусі. На 47 % своєї довжини (363 км) річка є транскордонною – по річці проходить державний кордон Польщі і України, а також Польщі та Білорусі [3].

Річка Західний Буг викликає інтерес багатьох дослідників, в першу чергу, як транскордонна річка, де потрібно об'єднувати зусилля представників України, Білорусі, Польщі за участю структур Європейського Союзу у вирішенні питань управління водними ресурсами [6, 8, 17]. Значна увага приділяється питанням антропогенного впливу на якість вод і екологічну ситуацію в басейні Західного Бугу [2, 7, 10, 11, 15, 16].

Мета статті – дослідити гідрографічні особливостей басейну транскордонної річки Західний Буг на території України, його гідрохімічного режиму та іонного стоку з водами басейну Західного Бугу з території України та Польщі в межах спільної частини басейну.

Виклад основного матеріалу. Загальна гідрографічна характеристика. Річка Західний Буг (по-польськи – Bug) є лівою притокою р. Нарев, яка впадає в р. Вісла (басейн Балтійського моря). Загальна площа басейну Західного Бугу становить 39420 км², довжина річки – 772 км. За даними Західно-Бузького басейнового управління водних ресурсів Державного агентства водних ресурсів України площа басейну Західного Бугу на території України становить 11205 км² (понад 28 % від загальної площі басейну), довжина річки – 404 км (понад 52 % загальної довжини), з яких 220 км – ділянка річки, по якому проходить кордон України і Польщі [5, 9].

В Україні знаходяться витік і верхня течія Західного Бугу. Витік річки розташований в межах Головного європейського вододілу, на північній околиці Волино-Подільської височини в Колтівській улоговині поблизу с. Верхобуж Золочівського району Львівської області. Від витіку до м Устилуг Волинської області річка має передгірний характер, протікає по височини – по горбистій, дуже пересіченій місцевості. Нижче м Устилуг Західний Буг тече по західній околиці Поліської низовини в широкій долині і має типово рівнинний характер.

Українська частина басейну р. Західний Буг знаходиться в межах двох адміністративних областей України – Львівської і Волинської. Географічно межує на південному заході з басейном р. Сан (басейн Вісли), на півдні – з басейном р. Дністер, на сході з басейном р. Прип'ять. На заході українська частина басейну Західного Бугу впирається в державний кордон України і Польщі, на півночі – в державний кордон України та Білорусі.

Гідрографічна мережа української частини басейну Західного Бугу налічує 2044 річки. У Водному кодексі України річки по площі водозбору діляться на: великі – понад 50 тис. км²; середні – 2-50 тис. км²;

малі – менше 2 тис. км² [1]. Виходячи з цієї класифікації, річка Західний Буг відноситься до категорії середньої річки, а все її притоки – це малі річки.

У той же час, типізація річок по площі водозбору згідно Водної рамкової директиви (ВРД) Європейського Союзу, яка також використовується і в Україні, як нормативна для оцінки екологічного стану масивів поверхневих вод, значно відрізняється: дуже великі річки – понад 10 тис. км²; великі – 1,0 - 10 тис. км²; середні – 100 - 1000 км²; малі – 10 - 100 км² [12].

Застосування типізації річок ВРД ЄС в українській частині басейну Західного Бугу показує наступну картину: в даному басейні в межах України є одна дуже велика річка, власне, сам Західний Буг, а також три великі річки – Полтва (1440 км²; 60,0 км), Рата (1820 км²; 76,0 км) і Луга (1351,4 км²; 89,1 км). Якщо басейни Полтви і Луги повністю розташовані в межах України, то Рата бере початок на території Підкарпатського воєводства Польщі в декількох кілометрах від українсько-польського кордону, відповідно і верхня частина басейну річки площею близько 50 км² розташована в межах сусідньої держави.

У межах української частини басейну Західного Бугу за типізації ВРД ЄС налічується також 30 середніх річок (з площею водозбору 100-1000 км²) і 2010 малих річок (до 100 км²). Серед малих річок 44 водотокую мають довжину понад 10 км, а 1966 малих річок мають довжину менше 10 км.

Гідрохімічний режим. Для характеристики та оцінки гідрохімічного режиму річок басейну Західного Бугу були обрані 14 створів: 7 – на Західному Бузі (вище і нижче або в межах міст Буськ, Кам'янка-Бузька, Сокаль) і 7 – на притоках (р. Полтва – м. Львів та м. Буськ; р. Рата – с. Межиріччя; р. Солокія – м. Червоноград; р. Луга – Володимир-Волинський). Оброблялися ряди спостережень за хімічним складом води (Державної гідрометеорологічної служби України, яка з 2012 р знаходиться в системі Державної служби України з надзвичайних ситуацій) за період 1971-2015 рр. Вихідна багаторічна інформація по кожному пункту спостереження була об'єднана відповідно до основних сезонів: весняна повінь, літньо-осіння і зимова межень. Це дало можливість виділити генетично однорідні сукупності, які характеризують періоди з переважанням тих чи інших процесів формування хімічного складу річкових вод під впливом сезонних змін.

У статті характеризується хімічний склад води річки Західний Буг, як середнє значення по 7 створах. По р. Луга також проводилося осереднення значень по 3 створах. Річка Полтва характеризується за двома створами: Львів (верхів'я річки) і Буськ (гирло річки), оскільки між ними спостерігаються значні відмінності в хімічному складі води.

Слід відзначити, що дослідження гідрохімічного режиму р. Західний Буг і її приток за головними іонами виявили чітку сезонність, яка пояснюється впливом зміни ролі різних видів живлення протягом року.

Найменші значення загальної мінералізації води Західного Бугу спостерігалися під час весняної повені (497 мг/дм³); в межах періоду величина мінералізації коливалася від 518 мг/дм³ (літньо-осіння межень) до 573 мг/дм³ (зимова межень). Аналогічна закономірність була характерною і для сезонного ходу концентрацій окремих головних іонів у воді Західного Бугу (табл. 1).

Значення концентрацій головних іонів і величини мінералізації у воді приток в різні сезони є близькими до цих характеристик в воді самого Західного Бугу. Винятком є порівняно підвищена мінералізація води р. Полтва, яка досягає в створі м. Львів 784-871 мг/дм³, знижуючи в гирлі річки (м. Буськ) до 613-670 мг/дм³.

Іонний склад річкових вод басейну генетично пов'язаний з малорозчинними карбонатними породами, які залягають на його водозборі.

Таблиця 1

Середньосезонні концентрації головних іонів і значення мінералізації води р.Західний Буг і її приток, мг/дм³

Головна річка / притоки	HCO ₃ ⁻	SO ₄ ²⁻	Cl ⁻	Ca ²⁺	Mg ²⁺	Na ⁺	K ⁺	Мінералізація
<i>Весняна повінь</i>								
Західний Буг	275	50	50	88	13	20	3,0	497
Полтва – м. Львів	330	120	131	140	18	40	5,0	784
Полтва – м. Буськ	302	102	74,8	107	24,1	25,7	3,7	640
Рата	231	37,9	33,6	82,2	9,5	17,7	2,5	414
Солокія	248	31,1	34,6	85,7	10,5	9,9	1,4	421
Луга	298	30,1	20,1	83,2	10,9	37,6	5,5	487
<i>Літньо-осіння межень</i>								
Західний Буг	288	54	50	92	15	30	4	518
Полтва – м. Львів	358	104	110	124	15	80	11	801
Полтва – м. Буськ	304	75,8	64,6	110	18,9	32,4	4,6	613
Рата	248	37,8	32	84,1	10,1	18,1	2,5	433
Солокія	256	43,2	40,0	88,1	10,0	15,2	2,1	455
Луга	306	29,3	18,1	81,9	11,4	32,5	4,8	484
<i>Зимова межень</i>								
Західний Буг	303	64	57	104	17	35	5	573
Полтва – м. Львів	347	187	137	134	23	38	5,0	871
Полтва – м. Буськ	331	100	92	107	23,2	14,3	2,1	670
Рата	277	32	33,3	88,8	9,3	30,7	4,3	476
Солокія	265	33,3	37,2	94,6	8,8	21,1	3,0	463
Луга	322	29,8	17,1	84,2	14,1	34,1	4,7	508

Як видно з даних табл. 1. в усі сезони року в воді переважають іони HCO_3^- і Ca^{2+} . Води басейну Західного Бугу належать до гідрокарбонатного класу групи кальцію II типу – $\text{C}_{II}^{\text{Ca}}$. Внесок окремих іонів наступний: для аніонів: HCO_3^- (63-64 % екв.) > Cl^- (21-22 % екв.) > SO_4^{2-} (15-16 % екв.); для катіонів: Ca^{2+} (63-66 % екв.) > $\text{Na}+\text{K}$ (16-21 % екв.) > Mg^{2+} (15-18 % екв.).

Виконаний кореляційний аналіз рядів середньорічних концентрацій головних іонів і значень мінералізації води з витратами води р. Західний Буг (м. Кам'янка-Бузька) за період 1971-2015 рр. виявив наявність оберненого зв'язку між вмістом всіх головних іонів і мінералізацією води з одного боку та витратами води – з іншого. Тіснота зв'язку характеризувалася коефіцієнтом кореляції $r = 0,73$. Тим самим встановлюється вплив водності на вміст головних іонів у воді річки за багаторічний період.

За досліджуваний відрізок часу (1971-2015 рр.) можна виділити періоди з середньою водністю, а також маловодні і багатоводні. Порівняльний аналіз значень досліджуваних показників води Західного Бугу по 7 створах, які розташовані безпосередньо на річці, показав, що максимальні концентрації були характерними для маловодних періодів, а мінімальні для багатоводних. Однак, відчутним також є локальне вплив населених пунктів на хімічний склад води Західного Бугу, що проявляється через збільшення концентрацій окремих головних іонів (SO_4^{2-} , Cl^-) і величини мінералізації води на незначних відрізках річки, розташованих нижче міст. Отже, результати досліджень гідрохімічного режиму р. Західний Буг і її приток як у внутрішньорічному, так і в багаторічному аспектах засвідчили визначальну роль природних чинників у формуванні вмісту головних іонів. Виняток склала р. Полтва, для якої, як зазначалося вище, характерним є значний антропогенний вплив м. Львова.

Іонний стік. Вивчення виносу розчинених хімічних речовин з водами Західного Бугу за межі території України є особливо важливим і актуальним в світлі підвищених вимог Європейського Союзу (ЄС) щодо перенесення забруднювальних речовин з території сусідніх держав. Як показують раніше виконані дослідження, характеристики виносу хімічних речовин з річковими водами можуть служити індикатором антропогенного впливу на хімічний склад річкових вод [13,14, 18].

Відомо, що іонний стік (R_i) в певному пункті розраховується за формулою [4, 18]:

$$R_i = W \cdot C, \text{ тис. тонн (за сезон, за рік), де} \quad (1)$$

W – об'єм водного стока, тис. м^3 ;

C – концентрація іона (чи сумми іонів), мг/дм^3 .

В свою чергу об'єм водного стока W розраховується наступним чином:

$$W = Q \cdot t, \text{ де} \quad (2)$$

Q – витрата води, $\text{м}^3/\text{с}$;

t – час (сезон, рік).

Із середніми концентраціями хімічних компонентів у воді річки Західний Буг проблем немає. Але як визначити для української частини водозбору Західного Бугу витрати води по замикаючому пункту, якого в реаліях не існує в системі гідрологічного моніторингу?

Для проведення розрахунків був обраний умовний гідрологічний пункт на р. Західний Буг, який назвали «Кордон-3». Це точка перетину кордонів трьох держав – України, Польщі та Білорусі, що є замикаючим пунктом для української частини басейну. До цього умовного гідрологічного пункту були приведені характеристики за витратами води і обсягами водного стоку, отримані через модулі стоку (табл. 2). Ці дані використовувалися для розрахунків стоку хімічних речовин.

Таблиця 2

Середній обсяг водного стоку (W) р. Західний Буг в умовному пункті «Кордон-3» (перетин кордонів України, Польщі та Білорусі), що є замикаючим для української частини басейну, млн. м³/рік

Характеристика	Весняна повінь	Літньо-осіння межень	Зимова межень	За рік
W – з території України	918	382	229	1529*
W – з території України і Польщі	990	413	248	1651**

Примітка: * – середньорічні витрати води (Q) в умовному пункті «Кордон-3», що формуються з водозбору Західного Бугу на території України і складає 48,5 м³/с;
:** – на території України та Польщі – 52,3 м³/с

Середньорічний іонний стік Західного Бугу з території України становить 793,5 тис. т (78,3 т/км²); з території України і Польщі – 857,0 тис. т (табл. 3). Як видно, на цій ділянці річки 93 % іонного стоку виноситься з території України і 7% – з території Польщі.

Таблиця 3

Середньорічний і середньо сезонний іонний стік річки Західний Буг з території України (над рискою – тис. т; під рискою – т/км²)

Сезон/рік	HCO ₃ ⁻	SO ₄ ²⁻	Cl ⁻	Ca ²⁺	Mg ²⁺	Na ⁺	K ⁺	Сумма іонів
Весняна повінь	<u>250,6</u> (23,2)	<u>45,8</u> (4,2)	<u>47,4</u> (4,4)	<u>82,3</u> (7,6)	<u>11,6</u> (1,0)	<u>17,8</u> (1,6)	<u>2,5</u> (0,2)	<u>458</u> (42,4)
Літньо-осіння межень	<u>108,1</u> (10)	<u>19,7</u> 1,8	<u>20,4</u> (1,9)	<u>35,3</u> (3,3)	<u>5,9</u> (0,5)	<u>11,3</u> (1,0)	<u>1,6</u> (0,1)	<u>202,5</u> (18,8)
Зимова межень	<u>68,7</u> (6,4)	<u>13,7</u> (1,3)	<u>13,5</u> (1,2)	<u>24,0</u> (2,2)	<u>3,9</u> (0,4)	<u>8,0</u> (0,7)	<u>1,1</u> (0,1)	<u>133</u> (12,3)
За рік	<u>427,4</u> (39,6)	<u>79,2</u> (7,3)	<u>81,3</u> (7,5)	<u>141,6</u> (13,1)	<u>21,4</u> (1,9)	<u>37,1</u> (3,3)	<u>5,2</u> (0,5)	<u>793,5</u> (73,5)

Іонний стік за сезонами розподілений наступним чином: весняна повінь – 48-59 %; літньо-осіння межень – 25-31%; зимова межень – 16-22%.

Враховуючи певну своєрідність хімічного складу р. Полтва, було досліджено також внесок цієї річки в формування стоку головних іонів у верхній частині Західного Бугу (відразу після впадіння Полтви, м. Кам'янка-Бузька) і в нижній для України частині Західного Бугу – на кордоні України, Польщі та Білорусі (табл. 4).

Для цього був використаний наступний методичний підхід. Розраховані дані по стоку, перерахованих вище хімічних компонентів, отримані для гирлової частини р. Полтва (м. Буськ), порівнювалися з даними двох пунктів на р. Західний Буг: 1) р. Західний Буг – м Кам'янка-Бузька, нижче впадіння Полтви (верхній); 2) р. Західний Буг – умовний пункт «Кордон-3», який замикає українську частину басейну (нижній).

Як видно з табл. 4 («верхній спункт»), частка водного стоку р. Полтва при її впадінні в Західний Буг становить 58 % від водного стоку головної річки. У той же час, частка сумарного іонного стоку р. Полтва є вищою – досягає 66 %. А частка стоку окремих головних іонів досягає: 76 % (Cl^-), 87 % (Mg^{2+}) і 98 % (SO_4^{2-}). Для азоту загального цей показник становить 68 %, для фосфатів – до 80 %.

Таблиця 4

Внесок р. Полтва в водний (W) і іонний стік р. Західний Буг, розрахований для двох пунктів: 1) р. Західний Буг – м. Кам'янка-Бузька, нижче впадіння Полтви (верхній); 2) р. Західний Буг – умовний пункт «Кордон-3», який замикає українську частину басейну (нижній), %

Річка, пункт	W	HCO_3^-	SO_4^{2-}	Cl^-	Ca^{2+}	Mg^{2+}	$\text{Na}^+ + \text{K}^+$	Сума іонів
Західний Буг – м.Кам'янка-Бузь-ка (верхній пункт)	58	59	98	76	66	87	60	66
Західний Буг – умовний пункт «Кордон-3» (нижній пункт)	23	25	38	33	27	37	25	28

У балансі стоку в пункті, що замикає українську частину басейну Західного Бугу (див. «нижній пункт» в табл. 4), вплив Полтви проявляється в меншій мірі. Тут частка водного стоку Полтви зменшується до 23 %. Хоча частка сумарного іонного стоку р. Полтва все ж трохи вище – 28 %. А частка стоку окремих головних іонів, показників антропогенного впливу, досягає: 33 % (Cl^-), 37 % (Mg^{2+}) і 38 % (SO_4^{2-}). Для азоту загального цей показник становить 44 %, для фосфатів – до 71

Таким чином, порівняльний методичний підхід дозволив встановити значний вплив р. Полтва на формування хімічного складу води р. Західний Буг, особливо в його верхній частині.

Висновки:

1). Гідрографічна мережа басейну Західного Бугу на території України нараховує 2044 річки.

2). Отримані дані та виявлені закономірності дозволили визначити провідну роль природних чинників у формуванні гідрокарбонатно-кальцієвого іонного складу річкових вод басейну Західного Бугу. Зміст основних іонів і мінералізація річкових вод відрізняються досить чітким сезонним характером – зменшенням в період весняної повені та зростанням в межень (мінералізація води р. Західний Буг – 497-573 мг/дм³).

3). Мінералізація води р. Полтва (лівої притоки Західного Бугу), що знаходиться в тих же природних умовах, істотно відрізняється. Так, в районі м. Львова (верхів'я річки Полтва) вона досягає 784-871 мг/дм³, а в гирлі річки (м Буськ, при впадінні в Західний Буг) дещо знижується – 613-670 мг/дм³. При цьому на хімічний тип вод починають впливати сульфати і хлориди. Ця ситуація пояснюється скиданням стічних вод м. Львова в річку Полтва.

4). Використаний методичний підхід щодо розрахунку стоку розчинених хімічних речовин дозволив оцінити баланс речовин, як природного, так і антропогенного походження, які виносяться з водами Західного Бугу з території України (93 %), а також з території Польщі (7 %) до кордону з Білоруссю.

5). Порівняльний методичний підхід дозволив кількісно встановити значний вплив р. Полтва на формування хімічного складу води Західного Бугу, особливо в його верхній частині. Частка водного стоку Полтви при впадінні в Західний Буг становить 58 % від його водного стоку. У той же час, частка сумарного іонного стоку є вищою – досягає 66 %. А частка стоку окремих головних іонів досягає: 76 % (Cl⁻), 87 % (Mg²⁺) і 98 % (SO₄²⁻).

Список використаних джерел:

1. Водний кодекс України. URI: <http://pravoved.in.ua/section-kodeks/150-vku.html>.
2. Джам О.А., Данилюк И.В. Динамика состояния качества поверхностных вод бассейна р. Западный Буг. Вестник Одесского гос. эколог. ун-та. 2017. Вып. 21. С. 56-65.
3. Забокрицька М.Р., Хильчевський В.К., Манченко А.П. Гідроекологічний стан басейну Західного Бугу на території України. К.: Ніка-Центр, 2006. 184 с.
4. Закревский Д.В., Пелешенко В.И., Хильчевский В.К. Сток химических компонентов рек Украинской ССР. Водные ресурсы. 1988. № 6 (15). С. 63-73.
5. Західно-Бузьке басейнове управління водних ресурсів Держводагентства України. Офіційний сайт. URI: <http://zbbuvr.gov.ua>.
6. Карпук В.К. Антропогенное влияние на качество речных вод в бассейне Западного Буга. Институциональные основы трансграничного предпринимательства. Бяла-Подляска - Брест. 2015. Т. 2. С. 71-76.
7. Токарчук О.В. Мониторинг качества поверхностных вод трансграничной части бассейна реки Западный Буг: состояние и проблемы оптимизации. Научные записки Брест. ун-та. 2011. Вып. 7. Ч. 2. С. 133-140.
8. Хильчевський В.К., Гребінь В.В. Гідрографічне та водогосподарське районування території України, затверджене у 2016 р. - реалізація положень ВРД ЄС. Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія. 2017. №1. С. 8-20.

9. Хильчевський В.К., Гребінь В.В., Забокрицька М.Р. Оцінка гідрографічної мережі району річкового басейну Вісли (Західного Бугу та Сану) на території України згідно типології Водної рамкової директиви ЄС Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія. 2016. Т. 1(40). С. 29-41.
10. Charakterystyka wod granicznego odcinka rzeki Bug w latach 1990-1996. Chelm: Biblioteka monitoringu srodowiska. 1997. 68 s.
11. Ertel A.-M. et al. Heavy load and high potential: anthropogenic pressures and their impacts on the water quality along a lowland river (Western Bug, Ukraine) / Environ Earth Sci. 2012. V. 65. I. 5. 1459-1473.
12. Directive 2000/60/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2000 establishing a framework for Community action in the field of water policy. Retrieved from <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32000L0060>.
13. Khil'chevskii V.K., Chebot'ko K.A. Evaluation of the ecological and hydrochemical state of natural waters in Ukraine. Water Resources. 1994. 21(2). 166–172.
14. Khilchevskiy V.K., Kurylo S.M., Sherstyuk N.P. Chemical composition of different types of natural waters in Ukraine. Journal of Geology, Geography and Geoecology. 2018. 27(1). 68-80. Retrieved from <https://doi.org/10.15421/111832>.
15. Starodub G., Karabyn B., Ursulyak P., Pyroszok S. Assessment of anthropogenic changes natural hydrochemical pool Western Bug river. Studia regionalne i lokalne Polski poludniowo-wschodniej. Dzierżówka – Kraków, 2013. T. XI. P. 79-90.
16. Tatukh S., Chalyi P., Mukha O., Mykhnovych A. Natural Conditions and Man-Made Influence upon Surface Waters Quality in the Western Bug River Basins. In: Transboundary Aquifers in the Eastern Borders of the European Union. NATO Science for Peace and Security Series C: Environmental Security. Springer, Dordrecht. 2012. Retrieved from https://doi.org/10.1007/978-94-007-3949-9_5.
17. Tränckner J., Helm B., Blumensaat F., Terekhanova T. Integrated Water Resources Management: Approach to Improve River Water Quality in the Western Bug River Basin. In: Transboundary Aquifers in the Eastern Borders of the European Union. NATO Science for Peace and Security Series C: Environmental Security. Springer, Dordrecht. 2012. Retrieved from https://doi.org/10.1007/978-94-007-3949-9_6.
18. Zakrevskii D.V., Peleshenko V.I., Khil'chevskii V.K. Dissolved load of Ukrainian rivers. Water Resources. 1988. 15(6). 63–73.

Список использованных источников:

1. Водный кодекс Украины. URI: <http://pravoved.in.ua/section-kodeks/150-vku.html>.
2. Джам О.А., Данилюк И.В. Динамика состояния качества поверхностных вод бассейна р. Западный Буг. Вестник Одесского гос. эколог. ун-та. 2017. Вып. 21. С. 56-65
3. Забокрицька М.Р., Хильчевський В.К., Манченко А.П. Гидроэкологическое состояние бассейна Западного Бугу на территории Украины. К.: Ника-Центр, 2006. 184 с.
4. Закревский Д.В., Пелешенко В.И., Хильчевский В.К. Сток химических компонентов рек Украинской ССР. Водные ресурсы. 1988. № 6 (15). С. 63-73
5. Западно-Бугское бассейновое управление водных ресурсов Госводагентства Украины. Официальный сайт. URI: <http://zbbuvr.gov.ua>
6. Карпук В.К. Антропогенное влияние на качество речных вод в бассейне Западного Буга. Институциональные основы трансграничного предпринимательства. Бяла-Подляска - Брест. 2015. Т. 2. С. 71-76
7. Токарчук О.В. Мониторинг качества поверхностных вод трансграничной части бассейна реки Западный Буг: состояние и проблемы оптимизации. Научные записки Брест. ун-та. 2011. Вып. 7. Ч. 2. С. 133–140
8. Хильчевський В.К., Гребень В.В. Гидрографічне і водохозяйственне районування території України, утверджене в 2016 г. – реалізація положень ВРД ЄС. Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія. 2017. №1. С. 8-20
9. Хильчевський В.К., Гребень В.В., Забокрицька М.Р. Оценка гидрографической сети района речного бассейна Вислы (Западного Буга и Сана) на территории Украины согласно типологии Водной рамочной директивы ЕС. Гидрология, гидрохимия и гидроэкология. 2016. Т. 1 (40). С. 29-41
10. Характеристика вод пограничного участка реки Буг в 1990-1996 гг. Хелм: Библиотека мониторинга среды. 1997. 68 с.

11. Эртель А.М. и другие. Тяжелая нагрузка и высокий потенциал: антропогенное давление и его воздействие на качество воды вдоль рек низменности (Западный Буг, Украина). Т. 65. № 5. С. 1459-1473
12. Директива Европейского парламента и Совета ЕС № 2000/60/ЕС от 23 октября 2000 года, устанавливающая основы для деятельности Сообщества в области водной политики. URI: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32000L0060>
13. Хильчевский В.К., Чеботько К.А. Оценка эколого-гидрохимического состояния природных вод Украины. Водные ресурсы. 1994. Т. 21. №2. С. 166-172
14. Хильчевский В.К., Курило С.М., Шерстюк Н.П. Химический состав различных типов природных вод Украины. Журнал по геологии, географии и геоэкологии. 2018. Т. 27. № 1. С. 68-80. URI: <https://doi.org/10.15421/111832>
15. Стародуб Г., Карабан Г., Урсуляк П., Пирожок С. Оценка антропогенных изменений природного гидрохимического бассейна реки Западный Буг. Региональные и локальные исследования юго-восточной Польши. Дзердзиувка – Краков, 2013. Т. XI. С. 79-90
16. Татух С., Чалый П., Муха О., Михнович А. Природные условия и влияние человека на качество поверхностных вод в бассейне рек Западного Буга. В кн.: Трансграничные водоносные горизонты на восточных границах Европейского Союза / НАТО: Наука для мира и безопасности / Серия С: Экологическая безопасность. Спрингер, Дордрехт. 2012. URI: https://doi.org/10.1007/978-94-007-3949-9_5
17. Тренкнер Дж., Хелм Б., Блюменсат Ф., Тереханова Т. Интегрированное управление водными ресурсами: подход к улучшению качества речной воды в бассейне реки Западный Буг. В кн.: Трансграничные водоносные горизонты на восточных границах Европейского Союза / НАТО: Наука для мира и безопасности / Серия С: Экологическая безопасность. Спрингер, Дордрехт. 2012. URI: https://doi.org/10.1007/978-94-007-3949-9_6
18. Закревский Д.В., Пелешенко В.И., Хильчевский В.К. Ионный сток рек Украины. Водные ресурсы. 1988. Т. 15. № 6. С. 63–73.

References:

1. Water Code Ukraine. URI: <http://pravoved.in.ua/section-kodeks/150-vku.html>.
2. Dzham O.A., Danilyuk I.V. Dynamics of the state of the quality of surface waters of the basin r. Western Bug. Bulletin of Odessa State. ecologist. un-that. 2017. V. 21. P. 56-65
3. Zabokrytska M.R., Khilchevskiy V.K., Manchenko A.P. Hydroecological state of the Western Bug basin in the territory of Ukraine. K.: Nika-Tsentr, 2006. 184 p.
4. Zakrevskiy D.V., Peleshenko V.I., Khilchevskiy V.K. The flow of chemical components of the rivers of the Ukrainian SSR. Water Resources. 1988. № 6 (15). P. 63-73
5. Basin Administration for Water Resources Western Bug. Official site. URI: <http://zbbuvr.gov.ua>.
6. Karpuk V.K. Anthropogenic impact on the quality of river water in the Western Bug basin. Byala-Podlyaska - Brest. 2015. V. 2. P. 71-76
7. Tokarchuk O.V. Monitoring of surface water quality in the transboundary part of the Western Bug river basin: status and optimization problems. Scientific notes Brest. un-that. 2011. V. 7 (2). P. 133-140.
8. Khilchevskiy V.K., Grebin V.V. Hydrographic and hydroeconomic zoning of Ukraine's territory, approved in 2016 - implementation of the WFD provisions. Hydrology, hydrochemistry and hydroecology. 2017. №1. P. 8-20
9. Khilchevskiy V.K., Grebin V.V., Zabokrytska M.R. An estimation of hydrographical network of district of river pool of Vistula (Western Bug and San) is on territory of Ukraine in obedience to tipologii of the WFD EU. Hydrology, hydrochemistry and hydroecology. 2016. V. 1(40). P. 29-41
10. Characteristics of the waters of the border section of the river Bug in 1990-1996. Khelm: Environment Monitoring Library.. 1997. 68 p.
11. Ertel A.M. et al Heavy load and high potential: anthropogenic pressures and their impacts on the water quality along a lowland river (Western Bug, Ukraine) / Environ Earth Sci. 2012. V. 65. I. 5. 1459-1473.
12. Directive 2000/60/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2000 establishing a framework for Community action in the field of water policy. Retrieved from <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32000L0060>.
13. Khil'chevskii V.K., Chebot'ko K.A. Evaluation of the ecological and hydrochemical state of natural waters in Ukraine. Water Resources. 1994. 21(2). 166–172

14. Khilchevskiy V.K., Kurylo S.M., Sherstyuk N.P. Chemical composition of different types of natural waters in Ukraine. *Journal of Geology, Geography and Geoecology*. 2018. 27(1). 68-80. Retrieved from <https://doi.org/10.15421/111832>
15. Starodub G., Karabyn B., Ursulyak P., Pyroszok S. Assessment of anthropogenic changes natural hydrochemical pool Western Bug river. *Studia regionalne i lokalne Polski poludniowo-wschodniej*. Dzierżówka – Kraków, 2013. T. XI. P. 79-90
16. Tatukh S., Chalyi P., Mukha O., Mykhnovych A. Natural Conditions and Man-Made Influence upon Surface Waters Quality in the Western Bug River Basins. In: *Transboundary Aquifers in the Eastern Borders of the European Union*. NATO Science for Peace and Security Series C: Environmental Security. Springer, Dordrecht. 2012. Retrieved from https://doi.org/10.1007/978-94-007-3949-9_5
17. Tränckner J., Helm B., Blumensaat F., Terekhanova T. Integrated Water Resources Management: Approach to Improve River Water Quality in the Western Bug River Basin. In: *Transboundary Aquifers in the Eastern Borders of the European Union*. NATO Science for Peace and Security Series C: Environmental Security. Springer, Dordrecht. 2012. Retrieved from https://doi.org/10.1007/978-94-007-3949-9_6
18. Zakrevskii D.V., Peleshenko V.I., Khil'chevskii V.K. Dissolved load of Ukrainian rivers. *Water Resources*. 1988. 15(6). P. 63-73

УДК 576.89.911.9:504.062.2

Калько Андрій Дмитрович,
доктор географічних наук, професор

Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана
Дем'янчука, м. Рівне, Україна,
e-mail: edissey@meta.ua

Басюк Тетяна Олександрівна,
кандидат географічних наук, доцент

Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана
Дем'янчука, м. Рівне, Україна,
e-mail: tanya_basyuk@ukr.net

Волненко Ніна Петрівна

Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана
Дем'янчука, м. Рівне, Україна

КОНСТРУКТИВНО-ГЕОГРАФІЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ ГЕОПАРКУ НА БАЗІ ГЕОЛОГІЧНОГО ЗАКАЗНИКА «БАЗАЛЬТОВІ СТОВПИ»

Мета – проаналізувати перспективу створення першого в Україні геопарку на базі геологічного заказника «Базальтові стовпи», що сприятиме розвитку геотуризму на території Рівненщини.

Методика. Подано методологічні та методичні підходи до формування геопарків – нової категорії збереження та сталого використання геоспадщини. Проведено аналіз та узагальнення роботи, яка вже здійснена на шляху до збереження геологічної спадщини. Виділено низку головних проблем, що постають на сьогодні перед ученими-геологами та потребують швидкого вирішення.

Результати. Обґрунтовано доцільність створення національного геологічного парку (геопарку) на базі геологічного заказника «Базальтові стовпи». Висвітлено підходи до організації пошуково-проектних робіт зі створення геопарку. Наведено перелік основних етапів формування цілісного наукового погляду на проблему створення геопарку в місцях виходів на поверхню базальтових стовпів волинських трапових потоків.

Наукова новизна. Обґрунтовано головні проектувально-організаційні аспекти впровадження категорії національних геопарків у систему заповідних територій України.

Практична значимість. Створення геопарку в межах геологічного заказника «Базальтові стовпи» матиме велике значення для охорони і популяризації геоспадщини та сталого розвитку природоохоронних територій Рівненської області. Крім того, значно зростатиме естетико-культурне, туристичне та економіко-екологічне значення регіону.

Ключові слова: геопарк, геоспадщина, базальтові стовпи.

УДК 576.89.911.9:504.062.2

Калько Андрей Дмитриевич,
доктор географических наук,
профессор

Международный экономико-гуманитарный
университет имени академика Степана
Дем'янчука, г. Ровно, Украина,
e-mail: edissey@meta.ua

Басюк Татьяна Александровна,
кандидат географических наук,
доцент

Международный экономико-гуманитарный
университет имени академика Степана
Дем'янчука, г. Ровно, Украина,
e-mail: tanya_basyuk@ukr.net

Волненко Нина Петровна

Международный экономико-гуманитарный
университет имени академика Степана
Дем'янчука, г. Ровно, Украина

КОНСТРУКТИВНО-ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ ПЕРСПЕКТИВЫ ГЕОПАРКА НА БАЗЕ ГЕОЛОГИЧЕСКОГО ЗАКАЗНИКА «БАЗАЛЬТОВЫЕ СТОЛБЫ»

Цель - проанализировать перспективу создания первого в Украине геопарка на базе геологического заказника «Базальтовые столбы», что будет способствовать развитию геотуризму на территории Ровенской области.

Методика. Подано методологические и методические подходы к формированию геопарка - новой категории сохранения и устойчивого использования геоспащин. Проведен анализ и обобщение работы, которая уже осуществлена на пути к сохранению геологического наследия. Выделен ряд главных проблем, стоящих сегодня перед учеными-геологами и требуют быстрого решения.

Результаты. Обоснована целесообразность создания национального геологического парка (геопарка) на базе геологического заказника «Базальтовые столбы». Освещены подходы к организации поисково-проектных работ по созданию геопарка. Приведен перечень основных этапов формирования целостного научного взгляда на проблему создания геопарка в местах выходов на поверхность базальтовых столбов волинских трапов потоков.

Научная новизна. Обоснованно главные проектировочно организационные аспекты внедрения категории национальных геопарков в систему заповедных территорий Украины.

Практическая значимость. Создание геопарка в пределах геологического заказника «Базальтовые столбы» будет иметь большое значение для охраны и популяризации геоспащин и устойчивого развития природоохранных территорий Ровенской области. Кроме того, будет значительно расти эстетико-культурное, туристическое и экономико-экологическое значение региона.

Ключевые слова: геопарк, геоспащина, базальтовые столбы.

UDC 576.89.911.9:504.062.2

Kalko Andriy Dmytrovych,
Doctor of Geography, Professor

Basyuk Tatiana Oleksandrivna,
Candidate of Geographical Sciences,
Associate Professor
Volnenko Nina Petrivna

International university of economics and
humanities academician Stepan Demianchuk,
Rivne, Ukraine, e-mail: edissey@meta.ua

International university of economics and
humanities academician Stepan Demianchuk,
Rivne, Ukraine, e-mail: tanya_basyuk@ukr.net

International university of economics and
humanities academician Stepan Demianchuk,
Rivne, Ukraine

STRUCTURAL AND GEOGRAPHICAL PROSPECTS OF THE GEOPARK ON THE BASIS OF THE GEOLOGICAL RESERVE "BASALT PILLARS"

Purpose - to analyze the prospect of creation of the first geopark in Ukraine on the basis of the geological reserve "Basalt pillars", which will promote the development of geotourism in the territory of Rivne region.

Method. The methodological and methodical approaches to the formation of geoparks - a new category of conservation and sustainable use of the geopolitics - are presented. The analysis and generalization of work that has already been carried out on the way to preservation of the geological heritage has been carried out. There are a number of major problems that faced by geologists and require a quick solution.

Results. The expediency of creation of a national geological park (geopark) on the basis of the geological reserve "Basalt pillars" is substantiated. The approaches to

organization of search-and-project works on creation of a geopark are highlighted. The list of the main stages of the formation of a holistic scientific viewpoint on the problem of creating a geopark in the places of exits on the surface of basalt pillars of the Volyn trap flows is given.

Scientific novelty. The main design and organizational aspects of implementation of the category of national geoparks into the system of protected territories of Ukraine are substantiated.

Practical significance. The creation of a geopark within the boundaries of the Geological Reserve "Basalt pillars" will be of great importance for the protection and promotion of the geopolitical and sustainable development of the protected areas of the Rivne Oblast. In addition, the aesthetic-cultural, tourist and economic-ecological significance of the region will grow significantly.

Key words: geopark, geoportal, basalt pillars.

Постановка проблеми. Проблема вивчення та збереження геологічної спадщини має важливе значення і є пріоритетним завданням геологічних служб багатьох розвинутих країн світу. Це є актуальним також і для України. Адже територія нашої держави має багато різноманітних, а подекуди унікальних об'єктів, вартих уваги всього світу. Її історія багата на геологічні події, а сучасне геологічне середовище приваблює великою різноманітністю. Одним із шляхів розв'язання даної проблеми є створення геологічних парків (геопарків). Геопарки – це переважно великоплощинні природоохоронні території, які охоплюють місцевості з унікальними демонстраційними властивостями фрагментів геологічної еволюції Землі та спрямовані на їх широке наукове, освітнє та традиційно-господарське використання. Головною метою створення геопарків є охорона і активне використання геологічної спадщини, а також розвиток геотуризму в регіоні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вперше нову форму охорони геологічного середовища шляхом створення геопарків було запропоновано в 1996 р. на XXX Міжнародному геологічному конгресі в м. Пекін (КНР). Де було зазначено, що до геопарків належать території, на яких сконцентровані унікальні й рідкісні геологічні об'єкти, які відрізняються особливою живописністю. До таких об'єктів відносяться природні та штучно створені відслонення гірських порід, навчально-геологічні стежки, демонстраційні рудники і колекції мінералів, що зберігаються в геологічних музеях.

Програму розвитку геопарків розроблено ЮНЕСКО у співпраці з Міжнародним союзом геологічних наук і урядовими інституціями та затверджено у березні 1999 р. на XXIX Генеральній конференції ЮНЕСКО. Завданням цієї програми є скоординувати національні та міжнародні зусилля в галузі збереження геоспадщини, геотопів (геомісць), заповідних геолого-геоморфологічних об'єктів [1]. З 2002 р. існує спеціальна програма ЮНЕСКО зі створення і підтримки системи національних геопарків (Global Network of National Geoparks). Із 2004 р. ця організація активно розвиває геотуризм, який спрямований на вирішення просвітницьких і соціо-екологічних задач.

На сьогодні роль геологічних парків, як об'єктів природних та історичних цінностей суспільства невпинно зростає. З кожним роком збільшується їх кількість та розширюється географія розміщень. Станом на 2018 р. (за даними ЮНЕСКО) Всесвітня мережа геопарків (ВМГ) об'єднала 140 геопарків у 39 країнах. Найбільше геопарків мають: Китай – 37, Іспанія – 12, Італія – 10, Японія – 9, Франція – 7 [2].

Питання створення геопарків в Україні активно обговорюються в природоохоронних організаціях та наукових колах. Простежуються наукові публікації щодо створення національних геопарків в Карпатському регіоні, Побужжі, Поділлі, Придністров'ї тощо [3]. Однак, у зв'язку зі значною різноманітністю геологічного середовища України, відбір об'єктів для створення першого геологічного парку є непростим. Дещо полегшує це завдання картосхема «Геологічні ексклюзиви» в атласі «Геологія і корисні копалини України» [4], де подані унікальні геологічні об'єкти нашої країни: гірський масив Карадаг у Криму, який в юрському періоді був підводним вулканом; Подільські Товтри (Медобори) – залишки коралових рифів тортонського часу; Канівські дислокації на Черкащині; виходи гірських порід на поверхню Українського кристалічного щита; базальтові стовпи на Рівненщині.

Варто зауважити, що всі ці геологічні ексклюзиви увійшли до списку найбільш мальовничих куточків, які були визначені в ході акції «Сім чудес природи України». Нині усі вони мають природно-заповідний статус різних рангів – заповідників, національних природних парків, регіональних ландшафтних парків, заказників [5].

За винятком базальтових стовпів, охорона зазначених геологічних ексклюзивів добре забезпечена і навряд чи доцільно змінювати їх природно-заповідний статус. Говорячи про базальтові стовпи, які охороняються на правах геологічного заказника, то таку охорону унікального геологічного феномену неможна вважати задовільною. Навпаки, вона вимагає докорінного поліпшення.

Тому, саме для охорони базальтових стовпів доцільно було б створити перший в Україні геопарк на базі геологічного заказника «Базальтові стовпи», який розташований в Костопільському районі Рівненської області.

Поліські базальти вивчало багато українських та закордонних учених, серед яких відомі вчені геологічної науки, як В. Вернадський, А. Карпінський, Ч. Кужніяр, Е. Лазаренко, С. Малковський, І. Морозевич, Ю. Токарський, П. Тутковський, Я. Самсонович. Кожен з них не лише привніс щось нове до знання про базальти Полісся, але й висловив своє захоплення красою цього величного явища природи [6].

Метою нашої статті є вивчення перспективи створення першого в Україні геопарку на базі геологічного заказника «Базальтові стовпи», що сприятиме розвитку геотуризму на території Рівненщини.

Виклад основного матеріалу. Відслонення базальтів – це лише невелика видима частина проявів древнього вулканізму на Поліссі. В

надрах прихований величезний масив базальту потужністю 200-500 м і об'ємом близько 100 тис.км² (в початковому вигляді він був у 2,5-3 рази вищим), приурочений до Рівненського тектонічного розлому земної кори на стику між Українським кристалічним щитом і Волино-Подільської плитою. У венд-рифейському етапі протерозойської ери докембрію (600-650 млн. років тому) відбулося виливання на поверхню вулканічної лави, яка застигала у вигляді шестигранних (рідше чотирьох-восьмигранних) стовпів [7]. Суцільні базальтові покриви у вигляді стовпів називають трапами. Волинський траповий покрив, як це чітко подано на тектонічній карті [8], у вигляді вузького пояса шириною 18–22 км, простягається на 125 км у північно-західному напрямку від с. Ходоси в басейні річки Вовк (Хмельницька область) на територію Рівненської та Волинської областей до кордону з Білоруссю. Його площа близько 200 тис. км². Порівняння волинського трапового потоку з трапами та породами Сибірської, Деканської та інших територій показує їх принципову схожість за геологічними, геохімічними і структурними особливостями [7].

Виливання вулканічної лави відбувалися не одноразово, а впродовж тривалого геологічного часу. Виділяється до десяти базальтових потоків, які були розділені певними часовими проміжками. Тому базальтові стовпи залягають один над одним, демонструючи велику різноманітність форм і кутів залягання. Висота базальтових стовпів коливається в межах від 3 до 30 м, а ширина від 6 до 120 см [5; 7].

Формування волинських трапових потоків відбувалося в умовах суші і вони знаходилися безпосередньо на земній поверхні протягом сотень мільйонів років палеозойської та мезозойської ер. У пізньому крейдяному періоді мезозою континентальний режим на території сучасного Волинського Полісся змінився океанічним режимом. У результаті чого базальтові стовпи опинилися на морському дні [7]. При цьому одна частина трапового потоку виявилася в морських глибинах, а інша недалеко від поверхні моря. Про це свідчить різниця в потужності осадових порід, які перекривають базальти [5].

Використовуючи геологічні свердловини встановлено, що в районі смт. Маневичі на Волині базальти залягають під 50-метровим шаром осадових порід, в околицях с. Острівці Володимирського району Рівненщини – під їх 20-метровою товщею, а в кар'єрах Берестовця і Іванової Долини вони перекриті лише 3-метровим шаром крейди [5; 7].

Поліські базальти від крейдяного періоду до наших днів перебували спочатку під морськими водами, а пізніше під шарами осадових порід і майже не виходили на денну поверхню. Лише в одному місці на дні річки Боркова у с. Берестовець простежується їх природний вихід на поверхню [5].

Уперше виходи базальтів у районі сіл Берестовець і Злазно на березі річки Горинь були описані в 1862 р. геологом А. К. Мищецьким і названі анамезитами. Пізніше в 1873 р. О. П. Карпінський описав берестовецькі базальти, як типові анамезити з олівіном і самородним залізом, уперше дав

їх детальну мінералогічну характеристику і вказав на докрейдаєний вік. У подальшому дослідженнями базальтів району займалися Параффіус – 1886 р., польські геологи проф. Тутковський – 1898 р., проф. Каменський – 1927 р., проф. Токарський, Мазурек, Малковський у 1928 р. [9; 10].

За переказами базальтові стовпи вперше були виявлені одним селянином з с. Берестовець під час копання колодязя ще в 1635 р. Очевидно, з тих пір і ведеться їх експлуатація місцевим населенням. Об'єктами такої експлуатації були насамперед базальти, що залягають на поверхні. Саме таке залягання базальтів характерне для басейну р. Горинь, де вони утворюють основу куполоподібних підвищень з відносними висотами 20–25 м. Абсолютні висоти місцевості – 201–202 м. Тому саме тут розміщена найбільша кількість базальтових кар'єрів в околицях сіл Злазне, Базальтове (урочище Янова Долина), Берестовець, Великий Мидськ (біля хутора Мутвіца), Гутвин і Рудня Костопільського району Рівненської області [4].

Геологічний заказник «Базальтові стовпи» був створений у 1972 р. на базі Івано-Долинського родовища базальтів. Розташований на західному схилі Українського кристалічного щита. Площа – 0,8 га. Пам'ятка є комплексною: стратиграфічною, петрографічною, мінералогічною, палеовулканічною. У геологічній будові родовища беруть участь вулканогенно-осадові, вулканічні та осадові утворення венду, крейди і четвертинної системи [5].

Базальтові стовпи є справжнім мінералогічним музеєм під відкритим небом, де виявлено близько 50 мінералів. Серед них самородні залізо і мідь, мінерали, що містять залізо і мідь – азурит, гематит, куприт, лімоніт, малахіт, магнетит, олівін, пірит, халькозин, санідін, ярозит, напівкоштовні камені – агат, аметист, опал, халцедон, яшма. Особливою красою відзначається агат, що утворюється в порожнинах між стовпами базальту і має велике різноманіття кольорів і ліній в його «малюнках» [6; 9].

Особливої уваги заслуговує самородна мідь. Її вперше відкрив для геологічної науки відомий польський геолог Станіслав Малковський в базальтовому кар'єрі біля с. Великий Мидськ. Правда, місцеве населення добувало тут мідь задовго до нашої ери. Про це свідчать викопні залишки мідних рудників в околицях цього села з часів бронзи і Київської Русі. І сама назва села багато про що говорить. Мідні молоти та сокири, натільні хрестики та іконки, бронзові намиста, виявлені при археологічних розкопках на Волинському Поліссі, як вважають археологи, потрапили саме з Мидська [7]. В базальтах і туфах Рівненській області самородна мідь зустрічається у вигляді дрібних вкраплень, кірочок, дрібних прожилок, великих дендритоподібних виділень, пластинок, жовен. Польські геологи знаходили самородки міді вагою до 892 г. У 1999 р. в Рафалівському базальтовому кар'єрі був знайдений найбільший в Україні самородок міді вагою 735,2 г [7].

Геологічною розвідкою встановлено, що в районі поширення волинських трапів запаси міді складають близько 25 млн. тон. Таким

чином Волинське Полісся є міденосним районом, який за запасами міді не поступається всесвітньо відомому родовищу в штаті Мічіган в США [5].

Осадкові породи, що залягають над базальтовими стовпами (сеноманська крейда, мергелі, середньотуронські вапняки) містять у собі таку велику кількість решток організмів минулих геологічних епох, що можна вважати, що над мінералогічним музеєм під відкритим небом знаходиться палеонтологічний музей. Тут переважають викопні рештки фораменіфер, губок, коралових поліпів, брахіопод (плеченогих молюсків). Дещо рідше зустрічаються ядра і голки морських їжаків, ростри белемнітів, ядра амонітів, залишки кільчастих черв'яків, зуби і хребці акул. Особливий інтерес складають знахідки туронських гастропод. Морська флора представлена викопними залишками водоростей. Усі ці палеонтологічні залишки свідчать про багатство фауни і флори морського басейну, який у мезозойську еру займав територію сучасного Полісся [6].

Унікальні геологічні явища поєднуються з мальовничим ландшафтом, що викликало захоплення видатних вчених-геологів В.І. Вернадського, П.А. Тутковського, С. Малковського. Зокрема, П.А. Тутковський мріяв про ті часи, коли базальтові стовпи стануть доступними для туристів і любителів природи, а С. Малковський був настільки вражений красою і багатством природи Костопільського повіту, що писав про необхідність створення тут національного парку, подібного Йеллоунстоуну в Північній Америці і вірив в реальність здійснення цієї ідеї [6].

Базальтові стовпи за своїм науковим і ландшафтно-естетичним значенням нічим не поступаються вже існуючим геологічним паркам Європи. Різниця лише в підході до цієї проблеми. Адже, багато природоохоронних ініціатив в нашій країні наштовхується на стіну нерозуміння з боку влади. Оскільки вважається, що створення нових природно-заповідних територій негативно вплине на господарську діяльність [5].

Однак, на відміну від заповідників і національних природних парків, з геопарками це не так. Адже основу кожного геологічного парку складають кар'єри, де уже не ведеться видобуток корисних копалин, і які вже не мають великого економічного значення. Тому, першим завданням при створенні геопарків повинно стати дбайливе ставлення до старих кар'єрів. Насамперед потрібно не допускати їх знищення і засмічення. Необхідно реконструювати давні копальні з видобутку міді поблизу села Великий Мидськ, заборонити вирубку лісів, яка стала масовим явищем на Поліссі. Не складним завданням є і виділення та зонування території під геопарк, прокладання туристичних стежок, поповнення існуючих колекцій і створення нових музейних експозицій.

Висновок. З проведеного дослідження можна зробити висновок, що геологічні ресурси дозволяють людям у всьому світі заробляти кошти не тільки на вуглеводах і коштовних каменях, але і на геологічних ексклюзивах. Як показує досвід багатьох розвинутих країн, завдяки

геопаркам, значно зростає естетико-культурне, туристичне та економіко-екологічне значення регіонів. Україна має унікальне геологічне та природне різноманіття, тому зобов'язана мати у складі природно-заповідного фонду хоча б один національний геологічний парк. Доцільним, на нашу думку, є створення геологічного парку в районі виходу базальтових стовпів в Рівненській області на базі геологічного заказника «Базальтові стовпи», що матиме велике значення для охорони і популяризації геоспадщини та сталого розвитку природоохоронних територій регіону.

Список використаних джерел:

1. Шевчук О. Геопарки як форма збереження геоспадщини, розвитку геоосвіти та геотуризму // Вісник Львів. ун-ту. Серія геогр. Вип. 38., 2010. – С. 357-370.
2. Global Geoparks Network [Electronic resource]. – 2010. – [Cited 2011, 24 Oct.]. – Available from: <http://www.unesco.org/new/en/natural-sciences/environment/earth-sciences/geoparks/members/>
3. Шевчук О. Методичні засади створення національних геопарків в Україні / О. Шевчук // Наук. вісн. Чернів. націон. ун-ту: зб. наук. праць. – Вип. 587–588: Географія. – Чернівці: Видавництво Чернівецького університету, 2011. – С. 82–88.
4. Геологія і корисні копалини України: Атлас / [М.М. Байсарович, В.М. Беланов, М.А. Бородулін та ін.]; НАН України, Ін-т геолог. Наук, УІЦПТ «ГеосXXI століття». – К.: Такі справи, 2001. – 166 с.
5. Волненко Н. П. Геологічні об'єкти Рівненщини як складова створення геопарків / Н.П. Волненко, В.М. Шкіринець, А.Д. Калько // Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ: збірник наукових праць. – № 1 (17). – Рівне : РВЦ МЕНУ ім. акад. С. Дем'янчука, 2017. – С. 11- 17.
6. Сім чудес України / авт.-упор. О.О. Галганова; наук. ред. В.О. Кононенко; М-во культури України, Держ. закл. «Нац. парлам. б-ка України». - К., 2011. - 108 с.
7. Калько А.Д. Конструктивно-географічний аналіз мінерально-сировинної безпеки України: Монографія / А.Д. Калько. - Рівне: Волинські обереги, 2011. - 327 с.
8. Національний атлас України / НАН України, гол. ред. Л.Г. Руденко. - К.: ДНВП «Картографія», 2007. - 435 с.
9. Лисенко О.А. Геологічні пам'ятки. "Базальтові стовпи" Іванової долини / О. А. Лисенко, І. Є. Меркушин // Збірник наукових праць УкрДГРІ. - 2013. - № 3. - С. 98-111.
10. Геологічні пам'ятки України: у 4 т./ В. П. Безвинний, С. В. Білецький, О. Б. Бобров та ін. За ред. В. І. Калініна, Д. С. Гурського, І. В. Антакової. К.: ДІА, 2006. Т. I. 320 с.

Список использованных источников

1. Шевчук А. Геопарк как форма сохранения геоспадщини, развития геоосвоты и геотуризму // Вестник Львов. ун-та. Серия геогр. Вип. 38., 2010. - С. 357-370.
2. Global Geoparks Network [Electronic resource]. - 2010. - [Cited 2011, 24 Oct.]. - Available from: <http://www.unesco.org/new/en/natural-sciences/environment/earth-sciences/geoparks/members/>
3. Шевчук А. Методические основы создания национальных геопарков в Украине / А. Шевчук // Наук. Рос. Чернов. национ. ун-та: сб. науч. трудов. - Вип. 587-588: География.- Черновцы Издательство Черновицкого университета, 2011. - С. 82-88.
4. Геология и полезные ископаемые Украины: Атлас / [М.М. Байсарович, В.М.Беланов, М.А. Бородулин и др.]; НАН Украины, Ин-т геолог. Наук, УИЦПТ «ГеосXXI века». - М.: Такие дела, 2001. - 166 с.
5. Волненко Н. П. Геологические объекты Ровенской как составляющая создания геопаркичв / Н.П. Волненко, В.М.Шкиринець, А.Д. Калько // Психолого-педагогические основы гуманизации учебно-воспитательного процесса в школе и вузе: сборник научных трудов. - № 1 (17). - Ровно: РПЦ МЭГУ им. акад. С. Демьянчука, 2017. - С. 11- 17.

6. Семь чудес Украины / авт.-сост. А.А.Галганова; науч. ред. В.А. Кононенко; М-во культуры Украины, Гос. закл. «Нац. парлам. б-ка Украины». - М., 2011. - 108 с.
7. Калько А.Д. Конструктивно-географический анализ минерально-сырьевой безопасности Украины: Монография / А.Д. Калько. - Ровно: Волынские берега, 2011. - 327 с.
8. Национальный атлас Украины / НАН Украины, гл. ред. Л. Руденко. - М.: ГНПП «Картография», 2007. - 435 с.
9. Лысенко А.А. Геологические достопримечательности. "Базальтовые столбы" Ивановой долины / А. А. Лысенко, И. Е. Меркушин // Сборник научных трудов УкрГГРИ. - 2013. - № 3. - С. 98-111.
10. Геологические достопримечательности Украины: в 4 т. / В.П. Безвинный, С.В. Белецкий, А. Б. Бобров и др. Под ред. В. И. Калинина, Д. С. Гурского, И. В. Антаковой. К.: ДИА, 2006. Т. I. 320 с.

References:

1. Shevchuk O. Geoparks as a form of preservation of the geoportal, development of geo-education and geo-tourism // Visnyk Lviv.un-th Geogr. Series Whip 38., 2010. - P. 357-370.
2. Global Geoparks Network [Electronic resource]. - 2010. - [Cited, Oct. 24, 2011]. - Available from: <http://www.unesco.org/new/en/natural-sciences/environment/earth-sciences/geoparks/members/>
3. Shevchuk O. Methodical principles of creation of national geoparks in Ukraine / O. Shevchuk // Scientific. Visn Cherniv the nationUn-th: Sb. sciences works. - Whip 587-588: Geography. - Chernivtsi: Publishing House of Chernivtsi University, 2011. - P. 82-88.
4. Geology and Minerals of Ukraine: Atlas / [M.M. Baysarovich, VM Belanov, MA Borodulin, etc.]; National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Geology. Science, UICCRT "Geoshchy Century". - K.: Such cases, 2001. - 166 p.
5. Volnenko N.P. Geological objects of the Rivne region as a component of the creation of geoparkishv / N.P. Volnenko, V.M. Shkyrinets, AD Calco // Psychological-pedagogical bases of humanization of educational process in school and higher educational institutions: a collection of scientific works. - No. 1 (17). - Rivne: RVC MEGU them. acad. S. Demianchuk, 2017. - P. 11-17.
6. Seven Wonders of Ukraine / autos-emphasis. O.O. Galganov; sciences Ed. VOKononenko; Ministry of Culture of Ukraine, State. shut up "Nat. the parliament b-ka Ukraine". - K., 2011. - 108 p.
7. Kalko AD Structural and Geographic Analysis of Mineral Resources of Ukraine: Monograph / A.D. Calc. - Rivne: Volyn's Amulets, 2011. - 327 p.
8. National atlas of Ukraine / National Academy of Sciences of Ukraine, ch. Ed. L.G. Rudenko - K.: SSPE "Cartography", 2007. - 435 p.
9. Lysenko O.A. Geological sights "Basalt pillars" of the Ivanovo valley / O. A. Lysenko, I. E. Merkushin // Collection of scientific works of UkrDGRI. - 2013. - No. 3. - P. 98-111.
10. Geological Sites of Ukraine: 4 tons / VP P. Bezvinny, S.V. Biletsky, O.B. Bobrov, and others. Ed. V. I. Kalinin, D. S. Gursky, I. V. Antakova. K.: DIA, 2006. T.I. 320 p.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

1. *Алямкина Алина Владимировна* – студентка, Национальный исследовательский Мордовский государственный университет имени Н.П. Огарёва, г. Саранск, Россия, e-mail: alisworld1204@gmail.com.
2. *Басюк Тетяна Олександрівна* – кандидат географічних наук, доцент кафедри географії і туризму, природничо-географічний факультет, Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне, Україна, e-mail: tanya_basyuk@ukr.net.
3. *Безсмертнюк Тарас Петрович* – кандидат географічних наук, старший викладач кафедри туризму та готельного господарства, географічний факультет, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна, e-mail: beztaras@gmail.com.
4. *Войцеховський Кшиштоф* - Об'єднання Любельських ландшафтних парків, м. Люблін, Польща, e-mail: wojciechowski.krzysztof@lubelskie.pl.
5. *Волкова Ірина Ігорівна* – старший викладач кафедри туристичного бізнесу та країнознавства, факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна, e-mail: volkova1807@ukr.net.
6. *Волненко Ніна Петрівна* – керівник геологічного музею, Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне, Україна.
7. *Гладкий Олександр Віталійович* – доктор географічних наук, професор, професор кафедри туризму та рекреації, Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна, e-mail: alexander.gladkey@gmail.com.
8. *Заваріка Галина Михайлівна* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародної економіки і туризму, Східноукраїнський національний університет імені В. Даля, м. Сєвєродонецьк, Україна, e-mail: dgalina_10@ukr.net.
9. *Забокрицька Мирослава Романівна* – кандидат географічних наук, доцент, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна, e-mail mirazabor@ukr.net.
10. *Зінько Юрій Володимирович* – старший викладач кафедри туризму, географічний факультет, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна, e-mail: zinkoyuriy@gmail.com.
11. *Калько Андрій Дмитрович* – доктор географічних наук, професор, декан природничо-географічного факультету, Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне, Україна, e-mail: edissey@meta.ua.
12. *Кицис Вячеслав Михайлович* – кандидат географических наук, доцент, Национальный исследовательский Мордовский

государственный университет им. Н. П. Огарёва, г. Саранск, Россия, vkitsis@mail.ru.

13. *Кочеткова Ірина Валентинівна* – кандидат географічних наук, асистент кафедри географії України, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: kiv_univ@ukr.net.
14. *Любіцева Ольга Олександрівна* – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: loa13@ukr.net.
15. *Мельничук Михайло Михайлович* – кандидат географічних наук, доцент, декан географічного факультету, доцент кафедри фізичної географії, географічний факультет, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна, e-mail: melniichuk.mm@gmail.com.
16. *Пестушко Валерій Юрійович* – кандидат географічних наук, доцент кафедри країнознавства і туризму, Навчально-науковий Інститут міжнародних відносин, Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна, e-mail: pestushko54@gmail.com.
17. *Петрик Наталія Вячеславівна* – студентка, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна, e-mail: natalia95petryk@gmail.com.
18. *Рикичинська Анастасія Федорівна* – студентка кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.
19. *Скоряк Ілля Вікторович* – магістр, Ягеллонський Університет, Краків, Польща.
20. *Савчин Галина Петрівна* – студентка кафедри туризму, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ, Україна, e-mail: savchin_gal@ukr.net.
21. *Смирнов Ігор Георгійович* – доктор географічних наук, професор, професор кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: smyrnov_ig@ukr.net.
22. *Тесленок Сергей Адамович* – кандидат географических наук, доцент, Национальный исследовательский Мордовский государственный университет им. Н.П. Огарёва, г. Саранск, Россия, e-mail: teslserg@mail.ru.
23. *Тесленок Кирилл Сергеевич* – инженер-гидрогеолог, Общество с ограниченной ответственностью «Сурская горно-геологическая компания», г. Саранск, Россия, e-mail: kirilltesl@mail.ru.
24. *Чичкань Анастасія Ігорівна* – аспірантка, Інститут географії НАН України, м. Київ, Україна, e-mail: amerlin@bigmir.net.

25. *Юрас Юлія Ігорівна* – асистент кафедри туризму, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ, Україна, e-mail: iuliia.murava@ukr.net.
26. *Хільчевський Валентин Кирилович* – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедра гідрології та гідроекології, географічний факультет, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail hilchevskiy@ukr.net.

ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРАХ

1. *Алямкина Алина Владимировна* – студентка, Национальный исследовательский Мордовский государственный университет им. Н.П. Огарёва, г. Саранск, Россия, e-mail: alisworld1204@gmail.com.
2. *Басюк Татьяна Александровна* – кандидат географических наук, доцент кафедры географии и туризма, естественно-географический факультет, Международный экономико-гуманитарный университет имени академика Степана Демьянчука, г. Ровно, Украина, e-mail: tanya_basyuk@ukr.net.
3. *Безсмертнюк Тарас Петрович* – кандидат географических наук, старший преподаватель кафедры туризма и гостиничного хозяйства, географический факультет, Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, г. Луцк, Украина, e-mail: beztaras@gmail.com.
4. *Войцеховський Кишиштоф* – Объединение Любельская ландшафтных парков, Люблин, Польша, e-mail: wojciechowski.krzysztof@lubelskie.pl.
5. *Волкова Ирина Игоревна* – старший преподаватель кафедры туристического бизнеса и страноведения, факультет международных экономических отношений и туристического бизнеса, Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина, г. Харьков, Украина, e-mail: volkova1807@ukr.net.
6. *Волненко Нина Петровна* – руководитель геологического музея, Международный экономико-гуманитарный университет имени академика Степана Демьянчука, г. Ровно, Украина.
7. *Гладкий Александр Витальевич* – доктор географических наук, профессор, профессор кафедры туризма и рекреации, Киевский национальный торгово-экономический университет, г. Киев, Украина, e-mail: alexander.gladkey@gmail.com.
8. *Заварика Галина Михайловна* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры кафедры международной экономики и туризма, Восточноукраинский национальный университет имени В. Даля, г. Северодонецк, Украина, e-mail: dgalina_10@ukr.net.

9. *Забокрицкая Мирослава Романовна* – кандидат географических наук, доцент, Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, Луцк, Украина, e-mail mirazabor@ukr.net.
10. *Зинько Юрий Владимирович* – старший преподаватель кафедры туризма, географический факультет, Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Львов, Украина, e-mail: zinkoyuriy@gmail.com.
11. *Калько Андрей Дмитриевич* – доктор географических наук, профессор, декан естественно-географического факультета Международный экономико-гуманитарный университет имени академика Степана Демьянчука, г. Ровно, Украина, e-mail: edissey@meta.ua.
12. *Кицис Вячеслав Михайлович* – кандидат географических наук, доцент, Национальный исследовательский Мордовский государственный университет им. Н. П. Огарёва, г. Саранск, Россия, vkitsis@mail.ru.
13. *Кочеткова Ирина Валентиновна* – кандидат географических наук, ассистент кафедры географии Украины, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина, e-mail: kiv_univ@ukr.net.
14. *Любицева Ольга Александровна* – доктор географических наук, профессор, заведующая кафедрой страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина, e-mail: loa13@ukr.net.
15. *Мельнийчук Михаил Михайлович* – кандидат географических наук, доцент, декан географического факультета, доцент кафедры физической географии, географический факультет, Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, г. Луцк, Украина, e-mail: melniichuk.mm@gmail.com.
16. *Пестушко Валерий Юрьевич* – кандидат географических наук, доцент кафедры страноведения и туризма, Учебно-научный Институт международных отношений, Национальный авиационный университет, г. Киев, Украина, e-mail: pestushko54@gmail.com.
17. *Петрик Наталья Вячеславовна* – студентка, Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, Луцк, Украина, e-mail: natalia95petryk@gmail.com.
18. *Рикичинська Анастасия Федоровна* – студентка кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина.
19. *Скоряк Илья Викторович* – магистр Ягеллонский Университет, Краков, Польша.
20. *Савчин Галина Петровна* – студентка кафедры туризма, Ивано-Франковский национальный технический университет нефти и газа, г. Ивано-Франковск, Украина, e-mail: savchin_gal@ukr.net.

21. *Смирнов Игорь Георгиевич* – доктор географических наук, профессор, профессор кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: smyrnov_ig@ukr.net.
22. *Тесленок Сергей Адамович* – кандидат географических наук, доцент, Национальный исследовательский Мордовский государственный университет им. Н. П. Огарёва, г. Саранск, Россия, e-mail: teslserg@mail.ru.
23. *Тесленок Кирилл Сергеевич* – инженер-гидрогеолог, Общество с ограниченной ответственностью «Сурская горно-геологическая компания», г. Саранск, Россия, e-mail: kirilltesl@mail.ru.
24. *Чичкань Анастасия Игоревна* – аспирантка, Институт географии НАН Украины, г. Киев, Украина, e-mail: amerlin@bigmir.net.
25. *Юрас Юлия Игоревна* – ассистент кафедры туризма, Ивано-Франковский национальный технический университет нефти и газа, г. Ивано-Франковск, Украина, e-mail: iuliia.murava@ukr.net.
26. *Хильчевский Валентин Кирилович* – доктор географических наук, професор, заведующий кафедры гидрологии и гидроэкологии, географический факультет Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail hilchevskiy@ukr.net.

INFORMATION ABOUT AUTHORS

1. *Alyamkina Alina Vladimirovna* – Student, National Research Ogarev Mordovia State University, Saransk, Russia, e-mail: alisworld1204@gmail.com.
2. *Basiuk Tetyana Aleksandrovna* – Ph.D. in Geography, Associate Professor of Geography and Tourism Department, Faculty of Natural Sciences and Geography, International Economics and Humanities University Named After Stepan Demyanchuk, Rivne, Ukraine, e-mail: tanya_basyuk@ukr.net.
3. *Bezsmertniuk Taras Petrovich* – PhD of Geographical Sciences, Senior Lecturer of Tourism and Hotel Industry Department, Faculty of Geography, Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, Ukraine, e-mail: beztaras@gmail.com.
4. *Voytsekhovsky Kshyshtof* – Lublin Landscape Parks Unit, Lublin, Poland, e-mail: wojciechowski.krzysztof@lubelskie.pl.
5. *Volkova Irina Igorivna* – Senior Lecturer Department of Tourism Business and Country Studies, Faculty of International Economic Relations and Tourism Business, Kharkiv National, University V.N. Karazin, Kharkiv, e-mail: volkova1807@ukr.net.

6. *Volnenko Nina Petrivna* – Head of the Geological Museum, International University of Economics and Humanities Academician Stepan Demianchuk, Rivne, Ukraine.
7. *Gladkey Oleksandr Vitaliyovych* – Doctor of Geography Sciences, Professor, Professor Of Tourism and Recreation Department, Kyiv National University of Trade Economics, Kyiv, Ukraine, e-mail: alexander.gladkey@gmail.com.
8. *Zavarika Halyna Mykhaylivna* – Candidate Of Geographical Sciences, Associate Professor, Assistant Professor Of International Economics and Tourism Department, Volodymyr Dahl East-Ukrainian National University, Syevyerodonets'k, Ukraine, e-mail: dgalina_10@ukr.net.
9. *Zabokrytska Myroslava Romanivna* – Candidate of Geography Sciences, Associate Professor, Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, Ukraine, e-mail: mirazabor@ukr.net.
10. *Zinko Yuriy Volodymyrovych* – Senior Lecturer of Tourism Department, Faculty of Geography, Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine, e-mail: zinkoyuriy@gmail.com.
11. *Kalko Andriy Dmytrovych* – Doctor of Geography, Professor, Dean of the Faculty of Natural Sciences and Geography, International University of Economics and Humanities Academician Stepan Demianchuk, Rivne, Ukraine, e-mail: edissey@meta.ua.
12. *Kitsis Vyacheslav Mikhajlovich* – Candidate of Geography Sciences, Associate Professor, National Research Ogarev Mordovia State University, Saransk, Russia, e-mail: vkitsis@mail.ru.
13. *Kochetkova Iryna Valentynivna* – Ph.D. in Geography, assistant of Geography of Ukraine Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: kiv_univ@ukr.net.
14. *Liubitseva Olha Olexandrivna* – Doctor of Geographical Sciences, Professor, Head of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: loa13@ukr.net.
15. *Melniichuk Mykhaylo Mykhaylovich* – Candidate of Geography Sciences, Associate Professor, Dean of the Faculty of Geography, Assistant Professor of Physical Geography Department, Faculty of Geography, Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, Ukraine, e-mail: melniichuk.mm@gmail.com.
16. *Pestushko Valery Yuriyovych* – Candidate of Geography Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Country-Management and Tourism Department, Educational and Scientific Institute of International Relations, National Aviation University, Kyiv, e-mail: pestushko54@gmail.com.
17. *Petryk Natalia Viacheslavivna* – Student, Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, Ukraine, e-mail: natalia95petryk@gmail.com.

18. *Rikichynska Anastasia Fedorivna* – Student Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.
19. *Skryak Ilya Viktorovich* – Master's Degree, Jagiellonian University, Krakow.
20. *Savchyn Halyna Petrivna* – Student of Tourism Department, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ivano-Frankivsk, Ukraine, e-mail: savchin_gal@ukr.net.
21. *Smyrnov Igor Georgiyovich* – Doctor of Geography Sciences, Professor, Professor of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: smyrnov_ig@ukr.net.
22. *Teslenok Sergej Adamovich* – Candidate of Geography Sciences, Associate Professor, National Research Ogarev Mordovia State University, Saransk, Russia, e-mail: teslserg@mail.ru.
23. *Teslenok Kirill Sergeevich* – Hydrogeological Engineer, Limited Liability Company "Surskaya Gorno-Geologicheskaya Kompaniya", Saransk, Russia, e-mail: kirilltesl@mail.ru.
24. *Chychkan Anastasiia Igorivna* – PhD Student, Institute of Geography NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine, e-mail: amerlin@bigmir.net.
25. *Iuras Iuliia Ihorivna* – Assistant Professor of Tourism Department, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ivano-Frankivsk, Ukraine, e-mail: iuliia.murava@ukr.net.
26. *Khilchevskiy Valentyn Kyrylovych* – Doctor of Geography Sciences, Professor, Head of the of Hydrology and Hydroecology Department, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: hilchevskiy@ukr.net.

ЗМІСТ

I. ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ

<i>Пестушко В.Ю.</i> АВІАЦІЙНІ ПАСАЖИРСЬКІ ПЕРЕВЕЗЕННЯ І ТУРИЗМ: ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ.....	3
<i>Алямкіна А.В., Кицис В.М., Тесленок С.А., Тесленок К.С.</i> ОНЛАЙН-БРОНИРОВАНИЕ НА САЙТЕ СЕРВИСА ПО БРОНИРОВАНИЮ ОТЕЛЕЙ В ИНТЕРНЕТЕ HORSE21.....	13
<i>Заваріка Г.М.</i> ДОСВІД РОЗБУДОВИ ТУРИЗМУ ГРУЗІЇ В ПОСТКОНФЛІКТНИЙ ПЕРІОД.....	23
<i>Волкова І.І., Скоряк І.В.</i> ДОСЛІДЖЕННЯ СПЕЦИФІКИ В'ЇЗДНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	34
<i>Смирнов І.Г., Рикичинська А.Ф.</i> «БІЛИЙ СЛОН» В УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТАХ: РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ.....	44
<i>Савчин Г.П., Юрас Ю.І.</i> АНАЛІЗ ТА НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ ГАСТРОНОМІЧНОГО ТУРИЗМУ У КАРПАТСЬКОМУ РЕГІОНІ.....	59
<i>Любіцева О.О., Войцеховський К., Зінько Ю.В., Кочеткова І.В.</i> ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО З ТУРИЗМУ НА РОЗТОЧЧІ.....	68
<i>Мельничук М.М., Безсмертнюк Т.П.</i> РЕКРЕАЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ ПАРКІВ-ПАМ'ЯТОК САДОВО-ПАРКОВОГО МИСТЕЦТВА РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	81
<i>Гладкий О.В.</i> ПРОСУВАННЯ ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ М. ВІННИЦЯ НА ТУРИСТИЧНОМУ РИНКУ УКРАЇНИ.....	92

II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ ТА КРАЇНОЗНАВСТВА

<i>Чичкань А.І.</i> РЕГІОНАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ЯПОНІЇ – ВАЖЛИВИЙ ОБ'ЄКТ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	110

III. ПРИРОДНИЧА ГЕОГРАФІЯ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

<i>Хільчевський В.К., Забокрицька М.Р., Петрик Н.В.</i> ГІДРОХІМІЯ ТРАНСКОРДОННОЇ РІЧКИ ЗАХІДНИЙ БУГ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ...	120
<i>Калько А.Д., Басюк Т.О., Волненко Н.П.</i> КОНСТРУКТИВНО-ГЕОГРАФІЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ ГЕОПАРКУ НА БАЗІ ГЕОЛОГІЧНОГО ЗАКАЗНИКА «БАЗАЛЬТОВІ СТОВПИ».....	132
ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ.....	141

СОДЕРЖАНИЕ

I. ГЕОГРАФИЯ РЕКРЕАЦИИ И ТУРИЗМА: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ

<i>Пестушко В.Ю.</i> АВИАЦИОННЫЕ ПАССАЖИРСКИЕ ПЕРЕВОЗКИ И ТУРИЗМ: ОСОБЕННОСТИ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ.....	3
<i>Алямкина А.В., Кицис В.М., Тесленок С.А., Тесленок К.С.</i> ОНЛАЙН-БРОНИРОВАНИЕ НА САЙТЕ СЕРВИСА ПО БРОНИРОВАНИЮ ОТЕЛЕЙ В ИНТЕРНЕТЕ HORSE21.....	13
<i>Заварика Г.М.</i> ОПЫТ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА ГРУЗИИ В ПОСТКОНФЛИКТНЫЙ ПЕРИОД.....	23
<i>Волкова И. И., Скоряк И.В.</i> ИССЛЕДОВАНИЕ СПЕЦИФИКИ ВЪЕЗДНОГО ТУРИЗМА В УКРАИНЕ.....	34
<i>Смирнов И.Г., Рикичинська А.Ф.</i> «БЕЛЫЙ СЛОН» В УКРАИНСКИХ КАРПАТАХ: РЕКРЕАЦИОННО-ТУРИСТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ.....	44
<i>Савчин Г.П., Юрас Ю.И.</i> АНАЛИЗ И НАПРАВЛЕНИЯ ОПТИМИЗАЦИИ РАЗВИТИЯ ГАСТРОНОМИЧЕСКОГО ТУРИЗМА В КАРПАТСКОМ РЕГИОНЕ.....	59
<i>Любичева О.А., Войцеховський К., Кочеткова И.В.</i> ТРАНСГРАНИЧНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО В СФЕРЕ ТУРИЗМА НА РАСТОЧЬЕ.....	68
<i>Мельничук М.М., Безсмертнюк Т.П.</i> РЕКРЕАЦИОННАЯ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТЬ ПАРКОВ-ПАМЯТНИКОВ САДОВО-ПАРКОВОГО ИСКУССТВА РОВЕНСКОЙ ОБЛАСТИ.....	81
<i>Гладкий А.В.</i> ПРОДВИЖЕНИЕ ТУРИСТИЧЕСКОГО ПРОДУКТА Г. ВИННИЦА НА ТУРИСТИЧЕСКОМ РЫНКЕ УКРАИНЫ.....	92

II. АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОБЩЕСТВЕННОЙ ГЕОГРАФИИ И СТРАНОВЕДЕНИЯ

<i>Чичкань А.И.</i> РЕГИОНАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ ЯПОНИИ – ВАЖНЫЙ ОБЪЕКТ ОБЩЕСТВЕННО-ГЕОГРАФИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ.....	110

III. ЕСТЕСТВЕННАЯ ГЕОГРАФИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

<i>Хильчевский В.К., Забокрицкая М.Р., Петрик Н.В.</i> ГИДРОХИМИЯ ТРАНСГРАНИЧНОЙ РЕКИ ЗАПАДНЫЙ БУГ НА ТЕРРИТОРИИ УКРАИНЫ.....	120
<i>Калько А.Д., Басюк Т.А., Волненко Н.П.</i> КОНСТРУКТИВНО-ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ ПЕРСПЕКТИВЫ ГЕОПАРКА НА БАЗЕ ГЕОЛОГИЧЕСКОГО ЗАКАЗНИКА «БАЗАЛЬТОВЫЕ СТОЛБЫ».....	132
ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРАХ.....	141

LIST OF CONTENTS

I. GEOGRAPHY OF RECREATION AND TOURISM: THEORETICAL AND APPLIED ISSUES

<i>Pestushko V.Y.</i> AVIA PASSENGER TRANSPORTATION AND TOURISM: INTERACTION FEATURES.....	3
<i>Alyamkina A.V., Kitsis V.M., Teslenok S.A., Teslenok K.S.</i> ONLINE BOOKING ON THE SERVICE WEBSITE ON RESERVING HOTELS ON THE INTERNET HORSE21.....	13
<i>Zavarika G.M.</i> EXPERIENCE IN THE DEVELOPMENT OF TOURISM IN GEORGIA IN THE POST-CONFLICT PERIOD.....	23
<i>Volkova I.I., Skryak I.V.</i> INVESTIGATION OF THE SPECIFICS OF THE ENTRY TOURISM IN UKRAINE.....	34
<i>Smyrnov I.G. Rykychynska A.F.</i> "WHITE ELEPHANT" IN UKRAINIAN CARPATHIANS: RECREATIONAL AND TOURIST POTENTIAL.....	44
<i>Savchyn H.P., Iuras I.I.</i> ANALYSIS AND OPTIMIZATION DIRECTIONS FOR GASTRONOMIC TOURISM DEVELOPMENT IN THE CARPATHIAN REGION.....	59
<i>Liubitseva O.O., Voytsekhovsky K., Zinko Y.V., Kochetkova I.V.</i> CROSS-BORDER COOPERATION IN THE SPHERE OF TOURISM IN ROZTOCZE.....	68
<i>Melniichuk M.M., Bezsmertniuk T.P.</i> RECREATIONAL ATTRACTIVENESS OF LANDSCAPE ARCHITECTURE LANDMARKS OF RIVNE REGION.....	81
<i>Gladkey A.V.</i> PROMOTION OF VINNITSA CITY TOURISM PRODUCT ON THE TOURIST MARKET OF UKRAINE.....	92

II. CURRENT PROBLEMS OF SOCIAL GEOGRAPHY AND COUNTRY STUDIES

<i>Chychkan A.I.</i> THE REGIONAL DEVELOPMENT OF JAPAN IS AN IMPORTANT OBJECT OF SOCIO-GEOGRAPHICAL RESEARCH.....	110

III. NATURAL GEOGRAPHY: THEORY AND PRACTICE

<i>Khilchevskyi V.K., Zabokrytska M.R., Petryk N.V.</i> HYDROCHEMISTRY OF THE TRANSBOUNDARY WESTERN BUG RIVER IN UKRAINE.....	120
<i>Kalko A.D., Basyuk T.O., Volnenko N.P.</i> STRUCTURAL AND GEOGRAPHICAL PROSPECTS OF THE GEOPARK ON THE BASIS OF THE GEOLOGICAL RESERVE "BASALT PILLARS".....	132
<i>INFORMATION ABOUT AUTHORS</i>	141